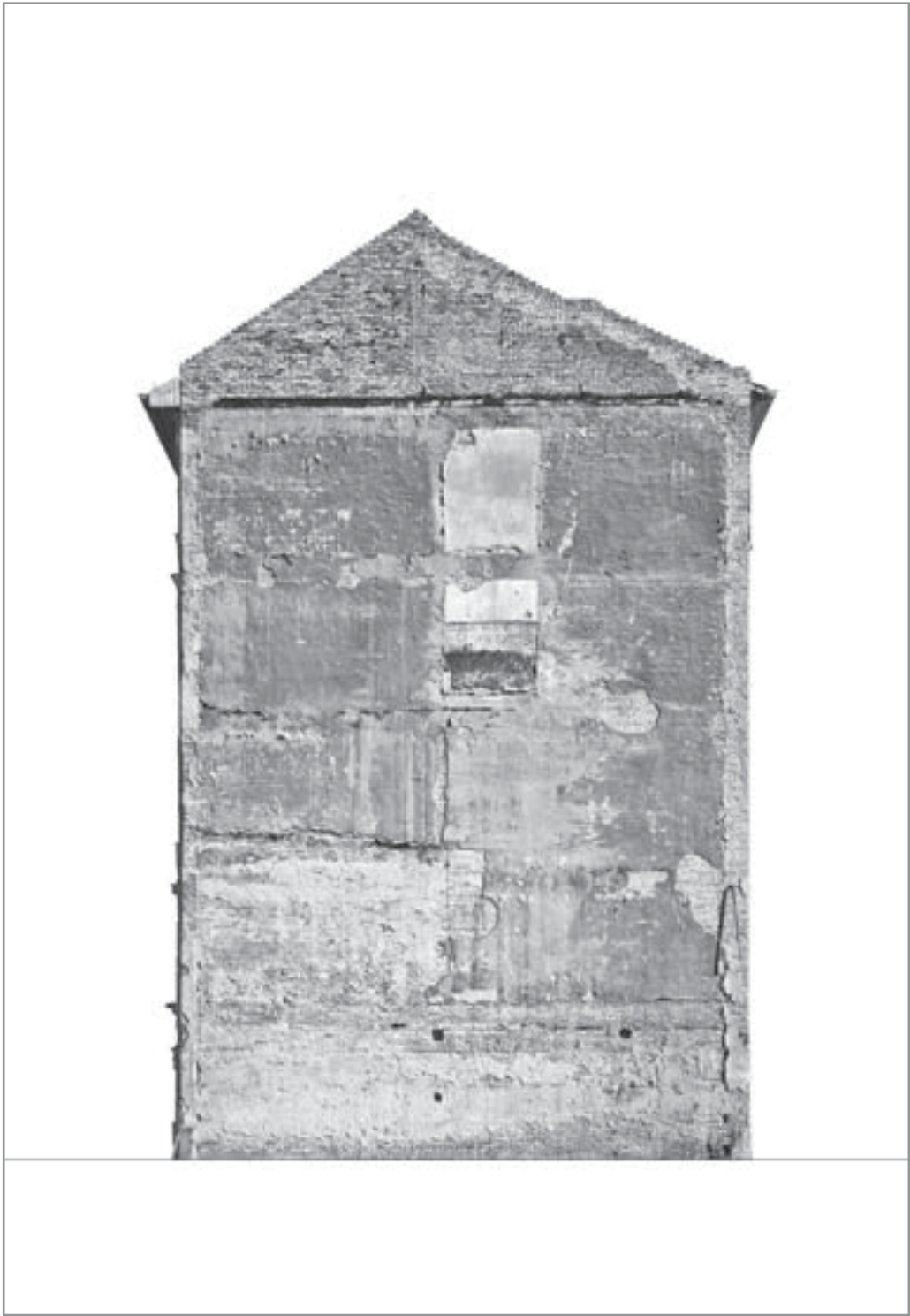

MŰHELY

Báthori Csaba: Titkos jóváhagyás – Johann Wolfgang Goethe: Téli utazás a Harz-hegységben • Aczél Géza, Beck Tamás, Botos Ferenc, Czilczer Olga, Csontos Márta, Darányi Sándor, Fecske Csaba, Imre Flóra, Kerék Imre, Kniezl Rebecca és Terék Anna versei • Balázs Attila, Kapecz Zsuzsa, Marafkó László, Sándor Zoltán, Schreiner Dénes és Tokai András prózája • Kelemen Zoltán: Posztmodern Biblia – Northrop Frye mítosz és metafora konstrukciójának kritikai megközelítése • Mohai V. Lajos: Kavicssóhajok – Bekezdések Juhász Attila költői világáról • Czigány Ákos fotói

2015
3

Tartalom

BÁTHORI CSABA:	Titkos jóváhagyás (Johann Wolfgang Goethe: Téli utazás a Harz-hegységben)..... 3
	<i>„A költemény fontos motívuma az isteni szféra keresése. Isten a szívben lakozik, de igazgatja az egymás iránti rokon- és ellenszenvek szálait is, és főleg künn él és uralkodik, a nagy Természet tengervégtelesség perspektíváiban. A Brocken itt az Ígéret hegye (majdnem azt mondtam: az Ígéret földje), de egyúttal az isteni Természet szimbóluma is. Az utolsó szakasz nemcsak a hegyet szólítja meg és írja le, hanem magát Goethét is, aki úgy érzi magáról, hogy – akárcsak a Brocken – eddig fel nem tárt képességekkel rendelkezik (a belek kifürkészetlenség), s épp arról szeretne kéthetes útján meggyőződni, hogy érdemes tovább haladnia az eddigi úton.”</i>
<hr/>	
IMRE FLÓRA:	A szerető méltósága 12
	Guarigione del lebbroso 12
CZILCZER OLGA:	Között 13
	Küszöbön 13
FECSKE CSABA:	Elévül 14
	A rigóhang örök 14
TERÉK ANNA:	Sziget (részletek) 15
BECK TAMÁS:	Ott kezdődsz 17
	Napi horoszkóp 17
DARÁNYI SÁNDOR:	Három akvarell 18
BOTOS FERENC:	Haikuk 19
KNIEZL REBECCA:	Kertem virágai 20
	Nyirkos hamu és csontenyv 20
	Cenzúrázatlan szürke 21
CSONTOS MÁRTA:	Hűlt helyek 22
ACZÉL GÉZA:	(szino)lira – torzósztár 23
KERÉK IMRE:	Improvizáció Baudelaire Lola de Valence c. versére 24
	Madárcsapda 24
	Őszi kesergő 24
<hr/>	
KAPECZ ZSUZSA:	A lakás 25
SCHREINER DÉNES:	Átmeneti időszak – Des Quiciamiento 34
SÁNDOR ZOLTÁN:	A huszonhárom éves álom 37
MARAFKÓ LÁSZLÓ:	Kárpát-szelence 41
TOKAI ANDRÁS:	„Nagyapátok” Győrben, a kommün idején 44
BALÁZS ATTILA:	Magyar Fauszt 46
<hr/>	

KELEMEN ZOLTÁN:	Posztmodern Biblia (Northrop Frye mítosz és metafora konstrukciójának kritikai megközelítése)	51
	<i>„A bölcsesség nem képesség tekintetében áll a tudás fölött, hanem annyiban, amennyiben folyamatosan a ténylegesen megvalósuló élet változó viszonyaihoz igazítja a gondolkodást, mindig készen a megváltozó jelenségekre való gyors és megfelelő reakcióra.”</i>	
<hr/>		
MOHAI V. LAJOS:	Kavicssóhajok – Bekezdések Juhász Attila költői világáról	56
<hr/>		
DOBOSS GYULA:	Egyszerű? (Esterházy Péter: Egyszerű történet vessző száz oldal)	59
SZALAGYI CSILLA:	„A múzeum titkai” (Tóth Krisztina: Pillanatragasztó)	61
JUHÁSZ ATTILA:	Szűrészünet (Baán Tibor: Szénszüret)	64
SZÉNÁSI ZOLTÁN:	Viszonyok tükre (Komálovics Zoltán: A harmadik).....	65
PINTÉR VIKTÓRIA:	Kivetkőzni a világból (Takács Nándor: Kolónia).....	66
LADÁNYI ISTVÁN:	Körültekintő jelenlét (Tarján Tamás: Szemmagasságban. Olvasásírások).....	67
HORVÁTH NÓRA:	Mesemondós mesetudomány (Bálint Péter: Archaikus alakzatok a népmesében – Jakab István cigány mesemondó).....	69

Képek: CZIGÁNY ÁKOS fotói

BÁTHORI CSABA

Titkos jóváhagyás

Johann Wolfgang Goethe
Harzreise im Winter
(Téli utazás a Harz-hegységben)

Ha az ember egy talányos vers történetét, vonzatait, életrajzi kereteit, értelmezési változatait, jelentést módosító utókorát számba veszi, nem képes többé visszaehelyezkedni abba az állapotba, amelyben még keveset tudott a szövegről. A költő (különösen Goethe) maga is rengeteg más műfajú anyaggal vette körül művét, különböző életkorszakaiban, más-más szándékkal. Versének keletkezését az ihletfolyamattal párhuzamosan, bár csak vázlatosan rögzíti naplója; többé-kevésbé a keletkezéssel egyidejűleg részletezi levelezése, főleg a Frau von Steinnek írt sorok. De a költő később is vissza-visszatért erre a versre, erre a témára, olykor – s ez szembeszökő – ugyanazokkal a szavakkal, amelyeket évtizedekkel azelőtt használt. A tényállást árnyalja az a tény is, hogy a szöveg tizenkét évvel keletkezése (1777) után látott csak napvilágot (1789), s az ismert változatok komoly eltéréseket mutatnak. A versről Goethe – mondom kiegészítésül – évtizedek távolából is beszélt még behatóan, nem hamisító szándékkal, de némileg pontatlanul. 1820-ban, egy Kannegiesser nevű gimnáziumi tanár kérésére kommentárt fűz saját régi szövegéhez, majd 1822-ben a *Campagne in Frankreich* című művében aprólékos emlékezéssel idézi meg a vers születési körülményeit. Ha ezeket a pótlólagos adalékokat tekintetbe vesszük, nem tudjuk már felrajzolni azt az elsődleges őszalményt, ame-

lyet a vers *önmagában* szerzett valaha tájékozatlan olvasójának. Amit a műről az időben megtudunk, tágítja a jelentést, nem várt összefüggéseket teremt a művön belül, az érthetlenség kellemetlen állapotából a kimeríthetlenség varázslatos állapotába emeli a költeményt, s mintegy lezárhatatlanná teszi az értelmezést. Goethe kifejezőmódja, ezt megszoktuk, önmagában is talányos, befüggönyözött, s kiegészítő ihletet kíván az olvasótól. De ebben az esetben a mű maga is tovább rétegződik a járuléktényezők ismeretében, s a járuléktényezők maguk is többletértelmezési igényekkel nyitják meg (vagy épp ellenkezőleg: torlaszolja el) magát a művet. Az ismeretek gyarapodásával az általános olvasói tétováság kérdéses részletekre szeleteli a szöveget, de miközben az összefüggések pillérei megvilágosodnak, a szövedék egyre számszerűsödnek a járuléktényezők ismeretében, s a járuléktényezők maguk is többletértelmezési igényekkel nyitják meg (vagy épp ellenkezőleg: torlaszolja el) magát a művet. Az ismeretek gyarapodásával az általános olvasói tétováság kérdéses részletekre szeleteli a szöveget, de miközben az összefüggések pillérei megvilágosodnak, a szövedék egyre számszerűsödnek a járuléktényezők ismeretében, s a járuléktényezők maguk is többletértelmezési igényekkel nyitják meg (vagy épp ellenkezőleg: torlaszolja el) magát a művet. Az ismeretek gyarapodásával az általános olvasói tétováság kérdéses részletekre szeleteli a szöveget, de miközben az összefüggések pillérei megvilágosodnak, a szövedék egyre számszerűsödnek a járuléktényezők ismeretében, s a járuléktényezők maguk is többletértelmezési igényekkel nyitják meg (vagy épp ellenkezőleg: torlaszolja el) magát a művet.

Lássuk tehát először a mű későbbi, csiszoltabb változatát; a korábbi, beszédes eltérésekről árulkodó eredetét csak mérvadó értelmezési pontokon említem majd, mégpedig ott, ahol a korábbi és későbbi változat kölcsönös tükröződései komolyabb mérlegelést indokolnak.

A költemény saját fordításomban:

HARZREISE IM WINTER

Dem Geier gleich,
Der auf schweren Morgenwolken
Mit sanftem Fittich ruhend
Nach Beute schaut,
Schwebe mein Lied.

Denn ein Gott hat
Jedem seine Bahn
Vorgezeichnet,
Die der Glückliche
Rasch zum freudigen
Ziele rennt:
Wem aber Unglück
Das Herz zusammenzog,
Er sträubt vergebens
Sich gegen die Schranken
Des ehernen Fadens,
Den die doch bittere Schere
Nur einmal löst.

In Dickichts-Schauer
Drängt sich das rauhe Wild,
Und mit den Sperlingen

TÉLI UTAZÁS A HARZ-HEGYSÉGBEN

Mint keselyű
ha súlyos hajnali felhők hátán
szelid szárnyakon pihen
és prédára les –
úgy lengj, dalom!

Mert egy isten
megrajzolta rég
pályáját mindenkinek:
aki szerencsés,
az zuhan süvítve
boldog célja felé –
de kinek csapás
rántotta össze szivét,
az hiába horgad
az érc fonalak
szorítója ellen,
melyet csak egyszer
nyes át a keserű olló.

Bozót jéghidegében
szorong a vacogó vad,
s a gazdagok rég

Haben längst die Reichen
In ihre Sümpfe sich gesenkt.

Leicht ists folgen dem Wagen,
Den Fortuna führt,
Wie der gemächliche Troß
Auf gebesserten Wegen
Hinter des Fürsten Einzug.

Aber abseits wer ists?
Ins Gebüsch verliert sich sein Pfad,
Hinter ihm schlagen
Die Sträucher zusammen,
Das Gras steht wieder auf,
Die Öde verschlingt ihn.

Ach, wer heilet die Schmerzen
Deß, dem Balsam zu Gift ward?
Der sich Menschenhaß
Aus der Fülle der Liebe trank?
Erst verachtet, nun ein Verächter,
Zehrt er heimlich auf
Seinen eignen Wert
In ungnügender Selbstsucht.

Ist auf deinem Psalter,
Vater der Liebe, ein Ton
Seinem Ohre vernehmlich,
So erquicke sein Herz!
Oeffne den umwölkten Blick
Über die tausend Quellen
Neben dem Durstenden
In der Wüste.

Der du der Freuden viel schaffst,
Jedem ein überfließend Maß,
Segne die Brüder der Jagd –
Auf der Fährte des Wilds
Mit jugendlichem Übermut
Fröhlicher Mordsucht,
Späte Rächer des Unbills,
Dem schon Jahre vergeblich
Wehrt mit Knütteln der Bauer.

Aber den Einsamen hüll
In deine Goldwolken!
Umgeb mit Wintergrün,
Bis die Rose wieder heranreift,
Die feuchten Haare,
O Liebe, deines Dichters!

Mit der dämmernden Fackel
Leuchtest du ihm
Durch die Furten bei Nacht,
Über grundlose Wege
Auf öden Gefilden;
Mit dem tausendfarbigen Morgen
Lachst du ins Herz ihm;
Mit dem beizenden Sturm
Trägst du ihn hoch empor;
Winterströme stürzen vom Felsen
In seine Psalmen,
Und Altar des lieblichsten Danks
Wird ihm des gefürchteten Gipfels
Schneebehangener Scheitel,

egy mocsárba süppedtek
a verebekkel.

Könnyű a kocsit követni,
melyet Fortuna hajt,
amint javított utakon
úszik a Herceg népe nyomában
a lomha mameluk-had.

De amott, ott ki lapul oldalt?
Bokrokba olvad lábanyoma,
összehajolnak az ágak
háta mögött,
megint felpattan a fű,
míg el nem nyeli a pusztaság.

Jaj, ki orvosolja kínjait
annak, kinek ma már méreg a balzsam?
Aki embergyűlöletet ivott
a szeretet telt poharából?
Őt gyalázták előbb, most ő gyaláz
s önmaga sérült mámorában
saját értékét
titokban felemészti.

Ha van zsoltáraid közt, akad
egy hang, szeretet Atyja, melyet
az ő füle is hall –
akkor üdítsd a szívét!
Miközben szomjazik,
borús tekintetének
fedd fel az ezernyi forrást
ott a sivatagban!

Te, aki örömet öröme hányva
teremtesz s boldogsággal fojtogatod
az embert, áld meg a vadászcsapatot,
ha állatok nyomdokain
ifjúi göggel,
vidám vérszomjjal rohan
s későn torolja meg a csapást,
mely ellen évek óta hiába
hadakozik füttykösével a paraszt!

De takard el arany
fellegeiddel azt, ki magányos!
Míg megint ki nem csattan a rózsza,
övezd téli zölddel
a költő csapzott
fürtjeit, ó, Szerelem!

Hunyorgó fáklyafénnyel
világítsz neki, viszed
éjjeli gázlókon át
úttalan utakon,
embertelen pampákon át –
százzsínű virradattal
nevetsz a szívébe,
míg csípős viharok közt
ragadod fel a mennybe.
Az ő zsoltáros énekeibe
téli vizek ömlenek le a kőről,
s a legszebb hála oltárát véli
látni a rettegett csúcs
hótakarta szirtjein,

Den mit Geisterreihen
Kränzten ahnende Völker.

Du stehst mit unerforschtem Busen
Geheimnisvoll offenbar
Über der erstaunten Welt
Und schaust aus Wolken
Auf ihre Reiche und Herrlichkeit,
Die du aus den Adern deiner Brüder
Neben dir wässerst.

Amikor 1820-ban a derék gimnáziumi tanár magyarázatot kér a költőtől, Goethe úgy válaszol, ahogy a vers utolsó szakaszában a Brocken hegycsúcsát jellemzi: *geheimnisvoll offenbar* (titokkal telten, nyilvánvalóan). Általában megvilágítja alkotói szokásait, de a részletekben új rejtélyeket helyez el. Ezt írja: *Ami munkáimra nagyon is és kisebb verseimre ugyancsak érvényes, az az, hogy mindegyikük többekévébbsé jelentős alkalmak ösztönzésére, valamilyen tárgy közvetlen szemlélete közben fogalmazódott, s ezért bár nem hasonlítanak egymásra, abban megegyeznek, hogy írásuk közben a költő szeme előtt – különös külső, gyakran szokványos körülmények közt – valami általános, belső, magasabb eszme lebegett.* (Weimarer Ausgabe, Erste Abtheilung, 41/1. kötet, p. 329.) *Allerbesonderste Umständéról* esik szó (a legfurcsább körülményekről), bizarr kalandról, nehezen kibontható szövegről, amely azonban közben csakugyan megvilágosodik némileg (s persze, új rejtelmekkel itatódik át). Tehát ez is *alkalmi költemény* (Gelegenheitsgedicht), mint minden Goethe-vers, és osztja azok sorsát, amelyekben valamilyen *magasabb* idea sejlik fel a sorok mögött. Eljárás módját Goethe csodálatos szabatosággal fogalmazza meg a *Maximák és reflexiók*-sorozat egyik darabjában (Poetische Werke, Zweiter Band, Phaidon Verlag, é. n., p. 813): *A szimbolikus nyelv a jelenséget eszmévé változtatja, az eszmét képpé, mégpedig úgy, hogy az eszme a képben mindig végtelenül hatékony és elérhetetlen marad, és még akkor is kimondhatatlan maradna, ha minden nyelven kimondanánk is.* 1777-es Harz-béli kilovaglását *titokzatos utazásnak, kóborlásnak*, ugyanakkor *zarándoklatnak* is nevezi (heimliche Reise, Irrfahrt, Wallfahrt), és minden nyilatkozatából érzékelhető, hogy (akkor is, később is) rendkívüli jelentőséget tulajdonított neki. Mindjárt meglátjuk, mi ebben a versben a *közvetlenül* szemlélt tárgy, a *jelenség*, mi az *eszme*, és mi a *kép*, – és mi a maradék örökkévaló titokzatosság.

A lovon megtett kiruccanás 1777. november 29-től december 16-ig tartott. Goethe viharos, szeles időben indul el, és útközben is érik váratlan tapasztalatok (egyik útítársát majdnem agyonüti egy legördülő szikla; az erdész, aki még életében soha nem mászta meg téli időben a Brockent, el akarja téríteni szándékától a vakmerő turistát; vagy: Goethe útközben érintkezésbe kerül a hercegség szegényebb rétegeivel, és mehökkentető nyíltsággal tesz rokonszenvező valómást a gürccölő vidéki lakosság életmódjáról). Ekkor már jó két esztendeje Weimarban tartózkodik (1775. november 7-én érkezik oda, és nem is sejtí, hogy ott éli majd le egész életét, csaknem ötvenhét évet), baráti viszonyba került Karl August herceggel, magas állami állást tölt be, és ugyan inkább a megelégedettség hangján szól eddigi teljesítményeiről, olykor kételyek fogják el, szorongások gyötrik. Ha 1777-es lakonikus naplójegyzeteit lapozgatjuk, ilyen bejegyzésektől hemzseg a kötet: *Az egyedüllét mély érzése. (...) Sok fecse-*

hol kísértetek láncait vélte
lejtteni egykor a néphit.

Te csak állsz, véred kifürkészhetetlen,
állsz nyíltan s ezer titokkal
a mehökkent világ felett:
felhők közül lenézel
csudáira, birodalmaira,
és megöntözöd a Mindent szomszéd
testvéreid karsztjaiból.

gés az udvari nyüzsgés, és általában a társaság szegénységéről. (...) Elfásultan nézem az embereket. (...) A szakadék köztem és minden ember közt annyira szembeszökőnek tűnik, hogy alig tudom kezelni. Meg kellett szoknom, mert szemlátómást terhükre lettem volna. (PW., 11. kötet, pp. 78–79. s köv.) Másrészt azonban – mint Goethe esetében sokszor – azt látjuk: keresi a beilleszkedés, a kiegyezés és egyensúlyteremtés esélyeit. *Regieren!* – kiált fel október 8-án (Kormányozni!). És tervez, szervez, szabadulni akar, elpárologni, az eltűnt létben megőrizni a körülményekkel szembeni fölényét. November 29-én ezt írja naplójába: *Viharos felhősakadás, tiszta nyugalom a lélekben* (reine Ruh in der Seele). 30-án: *Egész nap egyenletes tisztaságot éreztem.* Utazás közben ilyesmit jegyez fel: *Különleges érzés feljönni ide a birodalmi városból, amely kiváltságai közt megdohosodik, ide, ahol a hegyi városkák vidáman gyarapodnak a föld alatti áldástól.* December 7-én: *Elhunyt hugom születésnapja.* 10-én pedig, miután fenn a Brocken fennsíkján szusszant egyet, így lelkesedik: *Derűs, lenyűgöző pillantás, az egész világot felhő és köd burkolja, és fenn minden derűs. Micsoda a halandó, Uram, hogy törődsz vele* (idézi a 8. zsolnárt). Meghat, amint ez az objektivitásra törekvő, voltaképpen öntelten is szemérmes lélek 1820-ban így idézi vissza a magasba érkezés pillanatát: *december 7-én a Brocken csúcsán álltam, fejem felett a ragyogó tiszta égbolt, ahonnan erőszakosan tűzött le rám a Nap, úgyhogy felöltöm gyapjában felpárállott az ismert égett szag;* W. A., 41/1 kötet, p. 337. Érezzük: Goethe hosszan készül erre a körútra, kínosan titkolja annak valódi célját (mint mindig is körülményes titkolózással viszi végbe legfontosabb életterveit, pl. ugyanígy indul majd el, kilenc évvel később, Itáliába), s igyekszik annak *egész életre szóló* jelentőségét más tények halmozásával homályba szorítani.

Az 1777 őszi levelezés fordulatai (tehát az utazással egyidejű tanúságok) érzékletesen taglalják Goethe komoly döntést célzó, elképesztő koncentrációban eltöltött őszi napjait. *Ma éppen két esztendeje, hogy idejöttem. Még egyszer átélném-e ezt az időt!?? Hát, végül is: igen – vallja meg Charlotte von Steinnek november 7-én* (W. A., 96. kötet, p. 183). Másnap, csak magyarul idézem: *Tegnap csodálatos gondolataim támadtak, egyebek közt az, hogy valóban szeretem-e magát, vagy csak a közelsége tölt-e el olyan örömmel, mint egy tiszta üvegcsérrép jelenléte, amelyben olyan jó tükröződni.* November 16-án azt írja anyjának (június 8-án elhunyt hugára utalva, akinek özvegye pár hónap múlva már el is vette feleségül Goethe egyik ifjúkori barátjánét): *A furcsa hírről semmit nem tudok mondani. Szívem és eszem* (Cornelia halála óta, a ford. megj.) *megszokta, hogy labdázik vele a Sors, s hogy új dolgok iránt – legyen az boldogság vagy boldogtalanság – egyáltalán nem képes érzelmre gyűlni.* (...) *Hugom halálával olyan erős, földön tartó gyökeret metszett el az élet, hogy az ágaknak, amelyek onnan kap-*

tak táplálékot, el kell halniuk odafenn. (W. A., 96. kötet, p. 186.) Magáról az útról is sűrűn küld leveleket Charlotte von Steinnek, és e sorokból kiviláglik, hogy vállalkozásának szinte szakrális jelentőséget tulajdonít, s azt *zarándoklatnak* (Wallfahrtnak) nevezi. Életéről, hangsúlyozza többször is, az istenek döntenek (die Götter, és csak ritkán: Isten...), akik úgy járnak el vele, mint régi prófétaikkal. (December 11-én pl. idézi a *Birák* könyvének egyik történetét, 6,36–40: *Úgy jár el velem Isten, mint régi szentjeivel, és nem tudom, honnan van ez. Ha a megerősítés jelét kérem, hogy maradjon száraz a gyapjú és legyen nedves a szérű, akkor úgy van, és fordítva is [...] Elértem célomat... hiszen tudja, mennyire szimbolikus a létezésem;* W. A., 96. kötet p. 199. Fenn a csúcson a Máté-evangélium 4. fejezetére utalva mondja: ott fenn látta a világ valamennyi „országát és összes csodáját”. De közben állandóan saját művészi, emberi, hivatali sorsát mérlegeli, egész weimari létének minőségét, környezetének sokszor korhely, könnyed életmódját, és jövőjét is a weimari kilátások felől szemléli. Alkalmasint még a Herceget is bírálja – óvatosan, lágyan, de egyértelműen (ez a kritika a versből is ki-kihallatszik). A Charlotténak szóló, december 9-i levélben ez áll: *Napjában szálszor is gondolok a hercegre, és kívánom neki ennek az életmódnak élvezetét, bár ő annak igazi finom ízét még nem érezheti, még túlságosan abban tetszeleg, hogy azt, ami természetes, kalandossá tegye, pedig az embernek csak az tesz jót, ha azt, ami kalandos, természetessé teheti.*; W. A., 96. kötet, p. 196. Nemcsak ez a levélrészlet, hanem maga a költemény is tartalmaz burkolt bírálatot a hercegi életmóddal, a gazdagok szokásaival kapcsolatban – gondoljunk a szöveg harmadik-negyedik szakaszára: *s a gazdagok rég / egy mocsárba süppedtek / a verebekkel. // Könnyű a kocsit követni, / melyet Fortuna hajt, / amint javított utakon / úszik a Herceg népe nyomában / a lomha mamelukhad.* Töprengésre adhat jó okot az a december 4-i levélrészlet, amely az *alsó emberi osztályok* jellemzését adja, igazi együttérzéssel, forró rokonszenvvel (bár ismerte volna pl. ezt a levélbetétet a mi heves ítéletű Petőfi Sándorunk...): *Mennyire megszerettem megint ezen a sötét úton-kiruccanásan az embereknek azt az osztályát! Amelyet alsónak nevezünk! Amely azonban Isten szemében bizonyára a legmagasabb osztály. Ezekben az emberekben minden erény egyesül: mértékletesség, megelégedés, hajlam az egyeneségre, hűség, a tűrhető Jó fölött érzett öröm, ártalmatlanság, és türelem... türelem... kitartás a... na, nem szeretnék hőzöngésbe fulladni;* W. A., 96. kötet, p. 191.

Még az elemzés előtt szeretném felhívni a figyelmet a költőnek egyik furcsa vonására és egy olyan aggályára, amely az egész anyagban csak közvetve jut kifejezésre, mégis fontos. Goethe decemberi útján álnév alatt jelentkezik be itt-ott. „Weber vagyok, német festő”, mondja, s ez a szokása, úgy véli, megkönnyíti számára, hogy közvetlenül megtapasztalja a hétköznapi élet szerkezetét, a forró mélységet és felületet egyszerre. A *Harzreise im Winter* természetimádatát ez a furcsa rokonszenv is indokolhatja, a tevékeny, kevéssel megelégedő, természetközeli élet eszménye. December 9-én azt írja a költő: *Áruhámban naponta látom, milyen könnyű huncutnak lenni, és mennyi előnyt élvez az emberek ártatlan önzetlenségéből az, aki pár pillanatra letagadja magát. (...) Annak a haszna azonban fantasztikus benyomást tesz rám és elmondhatatlan, hogy csupa olyan emberrel kerülök érintkezésbe, akik valami konkrét, egyszerű, tartós, fontos hivatást*

űznek. Afféle hidegzuhany ez, amely az embert ismét valami új, erős étellel kínálja meg, és kivonja az élvezkedésbe süppedő polgári létformából. (W. A., 96. kötet, p. 195).

Az aggály pedig valami olyan régi keservre, feszen-gésre utal, amely a vers egyik sorában (*Erst verachtet, nun ein Verächter*) megnevezést nyer, de magyarázata igazán az egyik decemberi levélben bukkan csak fel. Ott ezt olvassuk (W. A., 96. kötet, p. 195): *A bennem dülő nyugtalanságot nem szeretném elemezni, nem is akarom elemezni. Amikor így egyedül vagyok, nagyon is felismerem ifjúkori önmagamot, amikor egészen egyedül nyüzsgöttem a világban. Az embereket ugyanolyannak találok, ma azonban valami eszembe jutott. Amíg nyomás alatt éltem (solang ich im Druck lebte), amíg senki nem érzett szinte semmit az iránt, ami bennem lezajlott, sőt – mint ez lenni szokott – az emberek valójában fitytyet hánytak rám (die Menschen erst mich nicht achteten), néha pedig ilyen-olyan ellenszenvesnek tetsző különbségek miatt sandán néztek rám, én szívem egész tisztaságával egy sor hamis igényt melengtettem magamban – Nem is lehet ezt így elmondani, részletekbe kellene bocsátkoznom – És siralmas voltam, gyötrődtem, bántódtam, megcsunkultam (ahogy akarja). Most meg különös dolog, főleg ezekben a napokban, az önkéntes kiüresedésben, mennyi kedvességet és boldogságot rejt ez a fesztelenség.* Látjuk, milyen valószínű lehet, hogy önarckép a *Harzreise...* hatodik szakasza, amelyben a boldogtalan embergyűlölő alakja oly döbbenetes erővel bukkan fel.

Hogyan is indul ez a sok titokkal beszélő himnusz? *Mint a keselyű... úgy lebegi, dalom!* (Dem Geier gleich... Schwebte, mein Lied!). Ha nem vagyunk is ornitológusok, tudjuk, ez olyan madár, amelyik szétzereli zsákmányát, s emberi-állati tetemet fogyaszt vájni termett csőrével. Rendben. Csakhogy nekünk, magyaroknak eszünkbe jut a *Keveháza* kezdete, Arany-émlékeinkből (és Vas István emlékirata nyomán mindenképpen): *Mért vijjog a saskeselyű? / Mért szállong a turul s ölyű, / Hadintéző, baljós madár, / Széles Dunának partinál? – / Azér' vijjog a keselyű, / Azér' szállong turul s ölyű, / Mert holnap ilyenkor, halott, / Százezrivel fog veszni ott.* Tehát Aranynál is, látjuk, egy csatának hírnöke a saskeselyű – jóslatot hozó madár, mely szálltával valamit megjövendöl, bejelent. Ennek a különös felütésnek, hogy ti. éppen egy *saskeselyű* röppen fel a *Harzreise...* elején, az értelmezők nemzedékei nem tulajdonítottak különös jelentőséget. Pedig ma már tudjuk, a Harz-hegységben nem élnek saskeselyűk, legfeljebb sólymok, ölyvek, szirti sasok. Ellenben a római mitológiában igenis meg-megjelennek ők, mégpedig akkor, ha az isteni akarat kifürkészése a cél, mint ahogy azt fontos állami intézkedések, határozatok meghozatala előtt előírta az államjog. Goethe 1820-ban, a *Campagne in Frankreich*ben megismétli (W. A., 33. kötet, p. 215): *A sötét és Észak felől előhőmpölygő hófelhőkben egy saskeselyű lebegett felettem.* A madárjósok (*haruspex*ek, *haruspices*) nem csak a madarak röptéből jósoltak, hanem azok beleiből is; és látjuk majd, hogy Goethe a költemény végén erre a tevékenységre is utalást tesz, tehát mintegy két jóstevékenységet keretbe zárja széles, fesztelen szabadversekben áradó sorait. Mondhatjuk, a költői szabadság a szöveget elmozdítja a tudományosan tárgyyszerű megfigyeléstől, de közelebb hozza a költői igazsághoz: az ölyv szárnyain a római saskeselyű, a madárjósok ősi állata tér vissza a versben. Első pillanattól érzékeljük tehát, hogy a költemény vala-

milyen felsőbb akaratot próbál kipuhatolni. A *Harzreise*... – akárcsak az *Itáliai utazás* (1786–1788) – fordulópontot jelöl Goethe életében, egy szökéssel kicsikart kémlelődés, nyugtalan belső váltás és megbizonyosodási igény tanúbizonysága. Amit csak megerősít a második szakasz *Demnje*, ez a következő kötőszó: *Mert*... S aztán következik az eleve elrendelés gondolata. De álljunk meg még egy pillanatra! Kérdezhetnénk, vajon Goethe valóban hitelt adott még 1777-ben is efféle madárjósági hókuszpókusznak? Hitt abban, hogy a madarak röpte vagy belfekvése adatot közölhet a bizonytalan jövőről? Senki nem gondolja ezt. A költészet viszont – egy kis szóhasználati huncutsággal – képes felruházni a konkrét látványt a lapangó mitológiai tartalommal, éppen a vállalkozás szakrális tartalmának hangsúlyozása végett. Az első sor már december 1-jén megjelenik a *Naplóban*, *Dem Geyergleich*, csak ennyi, tehát azt jelzi: maga a költemény egyidejűleg keletkezhetett az utazással, annak mintegy szellemi protokollja, isteni-akarat-fürkésző görbéje. A szöveg mintegy követi, rögzíti az eseményeket, s végül szóba foglalja, hogy az a *Befestigungszeichen* (megerősítő jel), amelyet Goethe a Brocken sikeres megmászásával azonosított, valóban kinyilvánítást nyert december 10-én. A *Geier* szó, a madárjósítás képzete, a verset átható ó- és újszövetségi szóhasználati elemek, a Szeretet Istenének megjelenése a vers derekán, s aztán a vers csúcspontjának rítusos modellálása: mind-mind igazolja, hogy Goethe micsoda archaikus elszánással, ókorian alázatos, pogány tudatú, de keresztény szókincsú egyvelegben tárja elének sorsvívódásait, döntési dilemmáit, sőt véleményét eddigi udvari életéről, közvetlen környezetéről. Mert már a második szakaszban felbukkan a *Der Unglückliche* (a boldogtalan) alakja, és szóba kerül a *das Unglück* is (a boldogtalanság), a Párkák ollóinak csattogása, a nagy ellentét az élet kedvezményezettjei és kiváltságosai között. Goethe ebben a pillanatban jól tudja, hogy ő a weimari hercegségben eddig a napos oldalon haladt, sőt sütkérezett: Karl August, a Herceg már 1776 júniusában *titkos tanácsossá* nevezi ki, azaz Goethe helyet kap a háromtagú tanácsadó testületben, amely lényegében a hercegség leg-

főbb végrehajtó szerve; sőt szavazati jogot is kap. És két héttel az utazás időpontja előtt még az újonnan létrehozott ún. *Bergwerkskommission*ban is helyet foglalhat, annak célja pedig nem volt más, mint az ilmenauai réz- és ezüstbányászat feltámasztása, s általában a weimari bányászati tevékenység megalapítása. Már most sejthetjük, hogy az utazásnak hármassal célja volt: a hivatalos (bányafeltárási) tájékozódás, aztán egy bizonyos személyes látogatás (ezt mindjárt részletezem), és végül a legfontosabb: a jövő kifürkészése, Goethe legszemélyesebb szándékainak tisztázása, égi megerősítése.

A második szakasz már megpendíti az önéletrajzi témát, a két „életpályamodell” említésével és a predesztinációs tan költői felrajzolásával. A költő kételyeit először csak általában, objektívalva, a két lehetőség száraz, tárgyyszerű árnyalásával hozza szóba, s az olvasó nem is sejtí, vajon a lírai alany helyzete melyik boldogsági féltekén alakul épp most, a megelégedettség melyik pontján lehetnénk fel éppen az ő alakját. A vers szemlátomást távolodni kíván a vallomások hangtól, és a költemény „szereplő”-it is inkább elvont, csoportképszerű elosztásban igyekszik elhelyezni a szövegben. Csak az összefüggés, összes másodlagos ismeretünk segít pontosítani az ihletmozgás egyes fordulóit. A vers nehézsége, hogy egymástól független motívumokat sodor össze, s ezek csak a lélektani háttérmagyarázat folytán forradnak egyetlen „befogadói ihletté”. A foltyszerű felrakást bonyolítja, hogy a szöveg hatalmas érzelmi csúcserőket örökít meg, s műfaja olyan összetett, hogy az olvasó szinte szünetet tart az egyes síkok törésvonalain. Véltetnénk az elején: a *Harzreise*... *himmusz*, a Sturm und Drang viharából épp kicsöppenő Goethe egyik utolsó fohásza az életet igazgató erőkhöz, *istenekhez*. De véltetnénk azt is, hogy ez a vers *leírás*, egy út állomásainak rögzítése, a külső és belső élmények fedésbe hozása, egymásra varrása – egy hegymászás ürügyén. De lehetne *költői-filozófiai értekezés* is, hiszen a predesztinációs tan nyílt emlegetése elvont szférába emeli a verset, a befejezés pedig ennek kikerekítése. De lehetne *emlékvers* is, hiszen a közepén megjelenő, megnevezetlen általános alany nyomatékosan utal egy

kézzel fogható történetre, és az Goethe utazásának – mint rögtön látni fogjuk – fontos indoka volt. Természetlira, elégikus tónusban elmondott vallomás, pogány eszméletű (Geier!), de szakrális jegyekkel felruházott idill – mit tudom én, mi minden lehetne név szerint ez a vers.

Az imént azt mondtam: a *Denn* következtető kötőszó. Csakhogy ebben a versben a sorjázó képek logikája nem magyarázó jellegű, hanem csupán majd az összesítésben, az összélményben nyer némi lélektani és katartikus világosságot. Tudjuk, a vers út közben, szukcesszív (mondjuk így: *ragasztgatós*) módszerrel kerekedett ki, tehát ez a mozaikszerű felrakás, a felületek más-más kiszögellésű elhelyezése is oka lehet, hogy nincs tökéletes összesimulás a részek között. Bármennyire is felrebbenti bennünk a saskeselyű képzete a sors-gondolatot, a második szakasz izesülése nem közvetlenül belátható, mint ahogy az sem, hogyan fejlődik ki mindebből a vadászati esemény, a fejlődési menetoszlop vagy a magányos figura motívuma. Úgy is mondhatnám: a logika elemei áthidalják a szöveget, de mivel a párhuzamos utalások messzire szóródnak egymástól a szövegben, állandóan megakasztott, tépelődő olvasásra kényszerítik a befogadót. Goethe egyik leveléből tudjuk, hogy az úton tulajdon szemével látta, miként menekül meg – óriási szerencsével – egy hegyi őr a legördülő szikla halálos csapásától. Goethe hozzáfűzi Charlotténak: *Maradjon hát nálam a maga szerelme, és az istenek szeretete* (W. A. 96. kötet, p. 197). A sors (vagy a versben: *Fortuna*) villámai csapkodnak tehát mindenki körül, és a Párkák ollója bárkinek életszárait bármikor kettémetszheti. A harmadik és a negyedik szakasz természetleíró képei az utazónak – a kirándulás viszontagságait sejtető – enyhe megvetését tükrözik a kényelmes városakkal szemben; sőt a negyedik versszakban még az udvari életmód enyhe bírálatának árnya is feldereng. A költő maga is utal erre 1820-as jegyzetében: *Aki feláldozza a nyájas otthon előnyeit, hamar megveti azokat, akik éppen azokat élvezik. Vadászoknak, katonáknak, törődötten utazóknak komoly elszántságra van szükségük, és az könnyen fennhéjázássá fajul. A mi utazónk lemondott minden kényelemről, és most megveti a városiakat, akiknek állapotát most gúnyosan emlegeti* (W. A. 41/1. kötet, p. 332). A gazdagok télire visszahúzódnak hegyi-vidéki otthonaikból a városba, keresik a meleg oltalmat, akárcsak a kisállatok, a verebek. A finnyás tónust erősíti a városiak összevetezése a verebekkel, továbbá annak említése, hogy mindkettő a város ingoványain teletel át (még a XIX. századi ornitológusok is osztották Arisztotelésznek azt a véleményét, hogy a törekeny kismadarak a meleg pocsolyák védelmét keresik télen, ott tudnak csak túlélni). Goethe 1820-as írásában (W. A. 41/1. kötet, p. 333) érdekes utalást tesz, s azt mondja: az egyik kiadásban *a gazdagok* (die Reichen) helyett a szedő (miután nyilván nem értette az – egyébként nem is rögtön megvilágosodó – összefüggést) azt tette a verse: *a kócsagok, a szürkegémek* (die Reiher). Igaz, Goethe az *ördögös, búbjajos nyomdahiba* kifejezést használja (ein wundersamer Druckfehler), de mintha utólag neki magának is tetszene ez a kócsagos változat, és nem döntene afelől, az örökkévalóság szempontjából melyik a helyes. A dolog sokágú jelentőségét itt nincs mód elemezni, három mozzanat azonban szót érdemel: 1. a legnagyobb német költő nem ragaszkodik fogalkörömmel saját szövelezéséhez, hanem belátja, az alkotói folyamat soha nem zárul le, abba még kívülállók, akár

buksi szedők is beavatkozhatnak; 2. egy-egy költemény nem változatlan, egydimenziós, csak egyetlen képzetcsoporttal kidomborítható tényállásokról ad számot, ezért a kifejezések elmozdíthatók a realitás fölül, az esztétikailag állandó érték csorbulása nélkül; 3. a versnek ez a kicsiny, alig észlelhető pontja igazolja (már annak számára, aki az író egész életművét nem ismeri), hogy Goethe igenis látta és véleményezte, még versben is, a weimari társadalom szociális adottságait, és ahol módja adódott, véleményének hangot is adott. Hiszen a negyedik szakasz fordulatai (*Könnyű követni azt a kocsit, / amelyet Fortuna vezet, / mint ahogy komótos málhacsapat [vonul] / javított utakon / a herceg bevonuló [kísérete] mögött*). Mintha visszatérne a boldog-boldogtalan kettősség témájához, és itt is megpillantaná, persze, némi rosszállással, a szerencsések és kiváltságosok életének könnyed csábításait, a gondtalanság ajándékait és ígéreteit. Hogy is vallott Charlotténak november 7-én? *Ma éppen két esztendeje, hogy idejöttem. Még egyszer átélném-e ezt az időt!?! Hát, végül is: igen*. És tudjuk – nem utolsó sorban a Harzban tett utazás, a Brocken meghódításának, ennek a rejtélyes, titkos jóváhagyásnak a hatására – maradt is aztán a Herceg szolgálatában ötvenhét esztendőn át.

A *Napló*ból azt is tudjuk, miféle *Troß*ról, szolgahadról van szó, miféle *gebesserte Wegéról*, javított utakról, miféle vadászatról. Karl August és társasága pár nappal előbb vágott neki az erdőknek, s frissiben kinevezett bányaminiszterével abban maradtak, hogy december közepén ismét találkoznak, miután Goethe „másik ügyét” elintézte, Wernigerodében. *Bányaminiszeri* környezettanulmányai, ásvány- és kőzettani kíváncsisága mellett ugyanis ez volt kirugtatásának *második célja*: meg akart látogatni valakit, aki 1776-ban két levelet is írt neki, lelkipásztori segítséget kérve. A vers – a széles átkaroló mozdulatok, a bemelegítő nagytotál után – itt *premier plan*ra vált, hirtelen ráközelít a vidékre, a vidéken belül egy „bokorra”, majd egy emberi alakra, akit a következő versszak már embergyűlölőnek nevez. Meghökélteti az embert ez az *Aber abseits wer ists?*-sor (De oldalt ki ez?). Miért? Mert itt hirtelen – elmosódottan, nem személy szerint – mégiscsak megjelenik egy menekülő, a világtól elforduló, introvertált ember – igaz, arc nélkül, csupán hátát mutatva, de teljes, engesztelhetetlen bánatával. Itt megjelenik egy kérdőjel. És a forró, felborult szőrend egy pillanatra beenged a szövegbe egy személyt, aki körül kikökenni látszik a világ. Ennek az élesen suhogó mondatnak külön kiegészítő nyomatékot ad az, hogy az *abseits* (oldalvást) majdnem élre ugrik a mondatban, és nem a mondat végén pillog. Mintha elakadna a lélegzete a költőnek: megpillant egy alakot, aki besurran a bozótosba, akárha üldöznél valami vad... és eltűnik a levelek mélyén, a *sivárságban*. Mintha hirtelen szemedbe reflektoroznának az éjszakában. Erwin Ringel, a nagy bécsi pszichiáter depresszió-elméletei jutnak eszembe, az öngyilkosságot megelőző tudat-elemzése: a beszűkülés, a menekülési és elrejtőzési kényszer, a beszédet elutasító szorongás és más fogalmak. A *Napló* december 3-án ennyit mond lakonikusan: *Nach Wernigerode mit P. spazieren auf die Berge (Wernigerodeba, P.-vel felsétáltam a hegyekbe)*. Szerencsére a két másik – igaz, jó négy évtizeddel később keletkezett – írás (a *Kannegiesser*-magyarázat, illetve a *Campagne in Frankreich*) fényűző részletességgel ecseteli a wernigerodei látogatás fordulóit.

De oldalt ki ez? Friedrich Victor Leberecht Plessing volt az (1749–1806). Annyit tudunk róla – és érdemes kissé elmerülni a találkozás részleteiben –, hogy jogot és teológiát (*Leider auch Theologie!*... – sóhajt majd Faust) tanult, de egyetemi éveit után csalódottan vonult vissza a wernigerodei paplakba. Csendes elvonultságban él, s mint a *Campagne*... tudósít: ugyan már ifjúkorában kitűnő tanuló volt, de később egyre gyakrabban hibáztaták borongós kedélye miatt, s a világ nem találta jónak, hogy Plessing mogorva viselkedésével kizárja magát a társadalomból. A látogatásnak van két olyan jellemzője, amely mintha azt jelezné: Goethe abban a korában szinte önvédelemből nem kíván érintkezni egy ilyen bánatos, *érzékenység-betegségben* szenvedő egyénnel (saját szót is fabrikál a leírásához: *Empfindsamkeitskrankheit*). 1. Goethe álnéven mutatkozik be Plessingnek, s végig nem fedi fel kilétét (sőt leginkább az anonimitást kedveli); 2. minden túlzó magatartás vagy szellemi-irodalmi-lelki mértéktelenséget most is elutasít; és 3. a belső aránytalanságok, megingások, egyensúlyvesztések ellen mindig a *Természet* (Natur) ellensúlyának gyógyító hatását hangsúlyozza, bármit jelentsen ez.

1. Az első vonás az író egész életét végigkíséri, s később is a személytelen közeledésnek, a pontosabb megismerésnek, elfogulatlan tudásszerzésnek szinte elvi formája marad. Az a tény, hogy Goethe idegen néven jelenik meg (itt, Plessing esetében: *Weber; tájképfestő vagyok* – így mutatkozik be), megnyitja számára az objektivitás szemszögét, kizárja a mesterként elvárások és gesztusok elszaporodását, csökkenti a bizalmaskodás esélyét, ugyanakkor nem jár komoly lekötözéssel. Itáliai útján is sokszor német festőként bukkan fel itt-ott és álnevet használ (*Miller; pittore tedesco*). 1796. július 9-én, *általános gyónásként*, mint mondja, ezt írja Schillernek: *Kérem, ne fáradjon velem, hogy – szinte azt mondanám – kiűzzön engem saját korlátaim közül. A hiba, amelyet joggal szóvá tesz, legbensőbb hajlamaimból ered, egy bizonyos realiztikus ticsből (aus einem gewissen realistischen Tic), amely szinte kellemessé teszi számomra, hogy lényemet, tetteimet, írásaimat elvonjam az emberek pillantása elől. Így aztán mindig szívesen utazgatok incognitóban, a szerényebb ruhát választom a jobbikkal szemben, az idegenekkel és csak átabotában ismert személyekkel folytatott társalgásban előbb a jelentéktlenebb tárgyat vagy a kevésbé jelentős kifejezést részesítem előnyben, könnyedebben viselkedem, mint amilyen vagyok, és így, mondhatnám, önmagam és saját megjelenésem közé toloom önmagammat* (W. A. 104. kötet. p. 121). Ezt a kaméleoni, objektíváló tendenciát tükrözi az a tény is, hogy Goethe később megpróbálta versének első, a Sturm und Drang nyomaival viselő fordulatait „kivasalni”. A hetedik szakaszban álló későbbi változat (So erquicke sein Herz! Akkor frissítsd fel szíved!) eredetileg így hangzott: So erquicke *dies* Herz! Akkor frissítsd fel *ezt* a szívet!). Ott tehát még látszott, hogy Goethe önmagáról írta (is írta, írhatta volna) a verset, a Plessingre történő utalás nélkül. A madárjós-lati háttérre való utalást ugyanilyen „egyetemesítő” céllal lágyította a vers zárlatában. Ma ezt olvassuk a Brockenről (vagy önmagáról): Du stehst mit unerforschtem Busen (Te kifürkészetlen kebelled állsz), az eredetiben azonban még sokkal archaikusabban, személyesebben, nyomtatékosabb személyes fohással, a szaggatott szórend delejével ez állt: *Du stehst unerforscht die Geweide* (Te állsz, kifürkészetlenek a belsők, belek). Látjuk, elma-

rad a vessző, vaskosabb a választott főnév, lenyűgözőbb a sor.

2. A mértéktelenséggel szembeni irtózat ugyancsak általános goethei jellemvonás, és számtalanszor megnyilvánul az író élete folyamán: ezért is utasítja el például az egész romantikus nemzedék királyát, Schlegelékét, Hölderlint, Heinét, Kleistet, ezért nem képes semmit felfogni Jean Paul művészetéből – és ezért nem tudja barátságába fogadni (pedig még csak huszonhét-huszonnyolc éves) Plessinget sem. A *Campagne*...-ban bírálja Plessing *Selbstigkeit*-jét (önösségét), furcsa egyéniségét, zárkózottságát, azt, hogy *soha nem vett tudomást a külvilágról, ellenben sokoldalúan képezte magát olvasmányokkal, és minden erejét és hajlamát befelé fordította, és ily módon, miután nem talált élete mélyén termékeny tehetséget, hovatovább elpusztította önmagát*; (Poetische Werke, 10. kötet. pp. 431. s köv.). Miután ezt megérezte, nem válaszolt Plessing két 1776-os levelére, nem fedte fel kilétét Wernigerodében sem, és később is elzárkózott attól, hogy e derék férfiúval közelebbi kapcsolatba kerüljön. (Pedig Plessing amúgy kiváló tehetsége aztán csak-csak kibontakozott, pompás ökortörténeti könyveket írt, s még Kanttal is levelezett.)

3. A *Természet* gyógyító hatásának hangsúlyozása: ez a gondolat Goethe egész életmódját, szemléletét, szóanyagát áthatja, és ezernyi vallomás-változatban tér vissza az évtizedek alatt. Die Beschäftigung mit der Natur ist die unschuldigste, mondja 1826 decemberében Eckermannnak (*A természettel való foglalkozás a legártatlanabb dolog*). A természetrajongásnak egyik-másik eleme (pl. az, hogy *tiszta, kiűritett /entäusserte/ lélek* szükséges befogadáshoz) Goethe 1777 őszi leveleiben is és másutt is hangsúlyt kap. 1824 májusában ezt mondja: A természet megfigyelése feltételezi a lélek bizonyos belső nyugodt tisztaságát, amelyet nem zavarhat meg és nem foglalkoztathat semmi más. A gyermek tekintete a virágon ülő bogárra szegeződik, összes figyelmét egyetlen egyszerű érdeklődés /Interesse/ vonja magára, és esze ágába nem jutna, hogy ugyanabban a pillanatban, mondjuk, a felhők alakulásában is történhetne valami érdekes dolog, és szemét rögtön illenék rászégeznie a felhővilágra is. Az 1822-es részletes visszaemlékezés (a *Campagne in Frankreich*) is megismétli Goethe álláspontját: a túlzottan introvertált alkatú embereknek, a melankólia (ma úgy mondanánk: depresszió) áldozatainak, a fájdalmas, önkínzó, sötét lelkiállapottól szenvedőknek a Természet szemléletét és a külvilággal való érintkezést ajánlja orvosságnak. Ez az érdeklődés mintegy ellensúlyt ad az „önmámorba” süppedt egyénnek, s különösen akkor, ha tevékenységgel párosul, gyógyulást eredményezhet. Goethe konkrétan: kertészkedjen, építsen házat, művelje földjét, vadásszon erdőkben vagy menjen bányászni... és akkor: „die Richtung geistiger Kräfte auf wirkliche wahrhafte Erscheinungen gebe nach und nach das grösste Behagen, Klarheit und Belehrung: wie denn der Künstler, der sich treu an der Natur halte und zugleich sein Inneres auszubilden suche, gewiß am besten fahren werde” (figyeljük meg, hogy a szövegben felbukkan, egymás mellett, a XX. századi költészetek *valódi-igaz* fogalom-párja, amelyet majd pl. József Attila is olyan lenyűgözően fogalmaz meg a *Thomas Mann üdvözlése* című versében: *Az igazat mondd, ne csak a valódit...*) (a *szellemi energiáknak valódi-igaz jelenségre történő összpontosítása fokokként óriá-*

si javulással, világossággal és tanulással jár: mint ahogy a művész is, aki hűségesen ragaszkodik a természethez és igyekszik kialakítani belső világát, bizonyára a legjobb úton jár; Poetische Werke, 10. kötet, p. 432.

A magányos Plessing ábrázolása önarckép is: Goethe itt is, mint ahogy a Wertherben, önmaga nyomorúságát írja le. A regény elején azt írta: *És te, jó lélek, aki épp úgy érzed a szorongatást (Drang), merítés vigaszt a szenvedésből.* A vers dialektikus mélyáramának egyik jele, hogy a vers alanya a zárlatban ugyancsak *magányban*, a Brocken fennsíkján fogja megkapni a választ nagy kérdéseire; s arra, érdemes volt-e vállalkoznia a veszélyes hegymásra, amelyet az erdész télen, mint említettem, még soha életében nem tett meg. A Magányos ábrázolása, persze, ismét szédítő, és az ellentétes antik-modern életérzést mámoros nyomatékkal fejezi ki. Amit Catullus *Odi et amonak* nevezett, s amiről később pl. Baudelaire így beszélt: „Je te hais autant que je t’aime!” (*Annyira gyűlöllek, mint amennyire szeretlek!*), azt itt Goethe antinomikus halmazatban vetíti elé: a fájdalmat éppen az súlyosbítja, hogy a *balzsam* vált méreggá, a *mérhetetlen szerelem* torzult embergyűlöletté, s a szenvedőnek most már saját lényegét, önértékét kell felemésztenie, ha meg akar menekülni (ma úgy mondanánk: felélnie szubsztanciáját). Idézzük fel a jelenetet: Goethe *önmagáról* faggatja Plessinget („ki lehet ez a fura bogár Weimarban?...”), s *önmagáról* állítja beszélgetés közben: ő is, mint festő, a Természetben keres vigaszt. *Az előbb megvetett, majd ő maga megvető* kifejezősora, láttuk, szó szerint felbukkan a december 9-i levélben, de ott az író szinte magába fojtja a szót, s azzal szakítja meg az önvallomást: További részletekbe kellene bocsátkoznom, s ezt nem tehetem. . .

Innen fogva a vers isteni kérélelésre vált, s a himnikus fohász hangján folytatódik. Könyörgés Plessingért, könyörgés önmagáért, könyörgés a vadász cimborák sikeréért. Nem csak az ismeretlen Plessing fenyegeti Goethét melankolikus terheivel, hanem maga Goethe is fenyegeti önmagát, s pár évvel ezelőtt még hívhatták volna Werthernek is, aki öngyilkosságba menekült. Plessinget is ez a Werther-bánat mérgezte meg, Goethe is önmaga elől menekült írás közben, most pedig éppen azért mentel a Brocken csúcsa felé, mert úgy érzi, önmaga számára is vészesen talányossá vált az utóbbi időben. A *tisztaság* (Reinheit) mellett ugyanis a másik legélesebb kifejezés az 1777 őszi megnyilatkozásokban ez: *Unruhe (nyugtalanlás)*. *Hogy micsoda ez a nyugtalanlás, amely bennem dúl, azt nem részletezem, nem is részleteztem soha*, suttogja baljósan, ércesen és rekedten Charlotte von Steinnek. És épp ezért kéri a Szeretet Urát, frissítse fel a Természet látványával *ezt* a szívet (másutt: *az ő szívét*, Plessing szívét), és övezze téli zölddel, míg nem nyílik újra a rózsa, *költődnek nedves haját*, és áldja meg a vadász cimborákat, akik vérszomjasan hajtják az évek óta hatalmas károkat okozó vadat az erdők mélyén. Lichtenberg, a göttingeni fizikus említi a *Sudelbücherben* (Pacás füzetek), hogy valahányszor a vaddisznók évek óta kárt okoztak a parasztnak, ezért nem járt kártérítés (mert az esemény *vis maiornak*, elháríthatatlan oknak, isteni csapásnak minősült). A parasztnak nem tehettek mást, minthogy vadászati joguk nem volt: önhatalmúlag, farkosbotokkal vonultak ki az erdőbe, s ahol érték, ütlegelték, zargatták a vadat. A vadászok *vidám gyilkolási gyönyörét* (fröhliche Mordlust) emlegető stófa kissé megrebbenti finomabb

húrozatunkat, és egy pillanatra csappanni látszik lelkesedésünk a Szeretet Ura iránt. Meghökken, hogy a vers a Magányos Szenvedőt (a melankolikus Plessinget és a nyugtalan Goethét) oltalmazandó legfőbb lény áldomását kéri a gyilkolni indult cimborákra is... Tudjuk, Goethe úgy vélte, a Természet nem a jó és rossz szándékok elvei szerint működik, és jobbítása csakúgy, mint rontása más értelmet takarhat, mint amit mi képesek vagyunk belátni. A Goethe-i nyelvezet „gátlásos”, elmélyülten enigmatikus jellege azonban nem teszi lehetővé a szöveg pontosítását, szűkítését. A *Campagne in Frankreich* pl. a vers *Liebe (szeretet, szerelem)* fogalmával kapcsolatban hangsúlyozza, hogy költők magyarázatakor mindig a *valóságos és ideális szféra* határterületein kell tartózkodnunk, s nyomban hozzáfűzi: *A hetedik strófában a szeretet a kielégítetlen, az emberben ugyan benne-lakozó, de kívülről visszautasított igény értendő; a nyolcadik strófában említett Szeretet Ura kifejezés alatt azt a Lényt értjük, akinek minden más élő a kölcsönös vonzalom hajlamát köszönheti; itt, a tizedikben /valójában kilencedikben/ a Szeretet-Szerelem a szellemi, sőt akár testi egyesülés legnemesebb igényét fedi, amely mozgásba hozza az Egyedeket, s a legszebb módon kielégíti és elevenen tartja a barátságot, hitvesi hűséget, gyermeki ártatlanságot és még száz más finom rokonszeri formát* (W. A. 41/1. kötet, p. 335–336). A *küldönc* (Bote) felbukkanása a vers végén lehetne ennek a szeretetnek, vezérlő természeti erőnek szimbóluma: ő vezeti úti céljához csillámló fényeivel a zarándokot, Isten különös weimari szentjét (ahogy idézett levelében önmagát nevezi), ő világítja meg a hegység hátának és gyomrának szurdokait, kaptatóit és érceléreit.

Látjuk, a versben egymásra vetődik Goethe saját érzelmi és sors-bizonytalansága és a másokról rajzolt kép; a költő amúgy átruházza a kételyeit a vers más alakjaira, áthárítja tulajdon aggályait egy másik szenvedő élethelyzetére, sőt mondhatnánk: önnön habozásának ábrázolásához tárgyakat keres, objektív tartalom-hordozókat (Plessing, vadászok, küldönc). Mielőtt a csúcsra érünk, három pontban összefoglalnám a költemény már eddig is látható tartalmi elágazásait.

1. A *Harzreise im Winter* a humanitás verse. A szöveg, érezzük, a boldog embert keresi, de úgy, hogy észleli a boldogtalant is, sőt alig burkoltan önletrajzi vallomás mezébe öltözteti a bujdosó iránti részvétet. Ez az együttérzést ecsetelő rész éppen a vers közepén helyezkedik el, nem szükséztől, sőt három strófát fog át, és a szöveg középső részének érzelmi csúcspontját jelenti. A hallatlanul intenzív, ellentétekben építkező középső rész mintegy a csalódottság lélektanát ábrázolja, s a szereplőt épp ellentéteivel helyezi méltányos megvilágításba. Goethének a gazdagokkal szembeni gyanakvása, a hercegi menet enyhén hűvös minősítése, a művész-sors viszontagságainak meg-megpendítése (pl.: *Mit dem beizenden Sturm / Trägst du ihn hoch empor: a csipős viharral / magasba repítet*) csupán árnyalják a szánakozás és megértés gyengéd fordulatait.

2. A költemény fontos motívuma az *isteni szféra* keresése. Isten a szívben lakozik, de igazgatja az egymás iránti rokon- és ellenszenvet szálait is, és főleg künn él és uralkodik, a nagy Természet tengervégtelen perspektívájában. A Brocken itt az Ígéret hegye (majdnem azt mondtam: az Ígéret földje), de egyúttal az isteni Természet szimbóluma is. Az utolsó szakasz nemcsak a hegyet szólítja meg és írja le, hanem magát Goethét is, aki úgy érzi

magáról, hogy – akárcsak a Brocken – eddig fel nem tárt képességekkel rendelkezik (*unerforscht die Geweide*, a belek kifürkészetlenek), s épp arról szeretne kéthetes útján meggyőződni, hogy érdemes tovább haladnia az eddigi úton. Az emberi világ nyelvi szinten is állandóan, sokrétűen kapcsolódik az isteni képzetekhez: a verset magát gazdagon tűzdelik a biblikus háttérű fogalmak (egy Isten, megáldani, zsoltár, psalterium, Szeretet Atyja, oltár, s az utolsó szakasz Máté-evangéliumra emlékeztető betétei), s az egyidejű levelekben többször is történik utalás az Ószövetség különböző könyveire (Királyok könyve II. 13, 16–19, Bírák könyve 6, 36–40, 8. zsoltár).

3. Goethe – a *Campagne in Frankreich* tanúsága szerint – nemcsak kioktatta Plessinget a *külvilággal való érintkezés* gyógyhatásairól, hanem maga is így tett: saját szorongásainak enyhítésére ő is szorgalmasan *érintkezett a külvilággal*. A vers tehát nem csupán egy konkrét hegmászás jegyzőkönyve, hanem a magasabb szférába emelkedés, a felszállás (és a Természet gyomrába történő alászállás) szükségességéről szóló óda. Feltűnő, hogy Goethe hét évvel később, 1784-ben keletkezett tanulmánya, *Über den Granit* (A gránitról) szinte utólagos elméleti-eszméleti indoklást szolgáltat a *Téli utazáshoz*. A magasságélmény szakrális vonatkozását, a teremtés őselményére s az emberi lét értelmére utaló tapasztalatát kevesen fogalmazták meg bensőségesebb erővel, mint ez a harmincöt éves laikus bányaminiszter. Idézek a tanulmányból: *Egy magas, csupasz hegycsúcson üldögélve és a távoli tájat nézve azt mondhatom: (...) oly magányos vagyok itt, mondom magamnak, miközben erről a teljesen csupasz csúcsról lenézek és alig látok a távolban valami kicsi mohát, oly magányos vagyok, mondom, hogy úgy érzem: az ember lelke az igazságnak csak a legősibb, legeredetibb, legmélyebb érzéseinek akar megnyílni itt. Igen, elmondhatja önmagának az ember: itt, a legősibb, örök oltáron, amely közvetlenül a Teremtés mélységére épült, itt mutatom be áldozatomat a Lények Lényének, a legfőbb Lénynek. Létiünk első, legszilárdabb kezdeteit érzékelem itt; átlátom a világot, annak ridegebb és nyájasabb völgyeit és távolibb, termékeny legelőit, s közben lelkem önmaga és mindenek fölé emelkedik és a legközelebbi mennybe vágyik* (Poetische Werke, 20. kötet, p. 322 ff.). Goethe, pár sorral előbb, itt is használja azt a kifejezést, amely a *Harzreise* régebbi változatában a zárószakasznak olyan archaikus, kemény, eredeti csillogást ad: a Brocken belsejét a *gránit* képezi, az a kőzetfajta, amely a *Föld legbenső beleiben nyugszik rendületlenül* (in den innersten Eingeweidern der Welt ruht sie unerschüttert). És hogy a hegyi kőzetnek, a gránitnak milyen erkölcsi kisugárzást tulajdonít, azt is igazolja sok-sok idézhető részlet. Most csupán egy későbbi levelet idézek, 1815 decemberéből. Sulpiz Boisserée-nek írja (két kristályosodott gránit-talizmánt küld át barátjának): *Ezt senki emberfia nem fogja megérteni soha – aki alázatosan tekint rájuk, annak nem támadhat közönséges gondolata, és ez a talizmán legigazibb ismertetőjegye!* (W. A., 119. kötet, p. 194).

Az utolsó versszak döbbenetesen töményre kalapált látomásában, a Brocken fennsíkján érünk el a költemény csúcspontjára is: a költőnek sikerült megmásznia a Brockent – megszólítja a hegyet, önmagát, miközben megfogalmazza költészetre és természetre vonatkozó szimbólumfogalmát, amely majd később, az 1820-as *Epirrhema*-versekben összegződik: *Semmi sincs belül, semmi sincs kívül: / Mert ami belül van, az van kívül*

is. / Így fogjátok fel hát késlekedés nélkül / a szent nyílt Titkot. Albrecht Schöne, aki a verset csodálatos elemzésben fejtette fel, azt mondja: itt kerül először egymás mellé az *öffentlich* és a *Geheimniß* kifejezés, s ez a páros majd Goethe egész eszméletének centrális mondatává keményedik. Csodálatos tömörséggel és élesen fogalmazza meg a belátást: *Das höchste wäre: zu begreifen, daß alles Factische schon Theorie ist (...)* Man suche nur nichts hinter den Phänomenen; sie selbst sind die Lehre. (*Ez volna a legtöbb: felfogni, hogy minden tény-szerű dolog már elmélet [...]* *Ne is keressünk semmit a jelenségek mögött; ők maguk a tanulság*; W. A. II/11, p. 131). A *Maximák és reflexiókban* ezt olvassuk: *Akinek a Természet elkezd leleplezni nyílt titkát, az ellenállhatatlan vágyat érez legméltóbb magyarázója, a Művészet iránt.* A Művészet pedig – áll az 1829-es *Makariens Archivban* – rokon a jóslás művészetével: *Mert azzal ismerjük fel a nyilvánvalóból a rejtelmet, a jelenlából a jövőt, a holt világból az eleven világot, és az értelmetlen dolgok értelmét.* (W. A. I/42, p. 185). Goethe a költemény végén mintegy madárjós-szimbólummá üti a Brockent: arra akar választ kapni, hogy az istenek egy bizonyos vállalkozást helyeselnék-e vagy sem. Ő is, mint Jézus a Máté-evangélium elején (4. fejezet 8 s köv.) a Sátán által, egy magas hegy tetején megpillantja a *világ birodalmait és fenségét*. De a vers nem a Rosszra való kísértést jelenti, ugyanis a jelenet itt kiválik a régi összefüggéseiből: Goethe éppen a világhoz való odaforulás parancsát szűri le a látványból. Párhuzamos, kettős feladatot pillant meg a csúcson a hegmászó: ahogy még nincsenek felfejtve a hegység értelmei, egész mélységét megtöltő kincsei, úgy a költő sem ismeri még, mivel lehetőségek rejlenek további földi életében. Ahogyan a Brocken hegye táplálja vizeivel körülötte álló testvéreket, úgy a költőnek is el kell mélyülnie önmagában és folytatnia kell a megkezdett utat Weimarban, a művészetben, a Herceg udvarában. Talán nem is csupán névtelen és megnevezhetetlen szorongások ültek el Goethe életében ezen az 1777-es decemberi napon. Egyszerre, egyetlen világ-élményben kapott választ több kérdésre is: művészet vagy politika? Weimar vagy nem-Weimar? Festészet vagy irodalom? Élet vagy művészet? Most már tudta, az ókori haruspexek gyakorlatából is bizonyosan tudta: életben kell maradnia, el kell látnia feladatait Weimarban, miniszterként is, művészként is. Hogy aztán majd ismét eljönnek a szökés, a menekülés készletesei (mint 1786 augusztusában)? Igen, eljönnek. De ez az élmény egy egész élet Pozitívumát megalapozta, bármit jelentsen is ez más, hosszabb szavakkal. És ezt jelezte az is, hogy még az aggastyán Goethe is megindultan emlékszik vissza a kék Harz-hegységre, s azt mondja Eckermann-nak az Ettersbergen, átpillantva a Harzra: *Gyakran voltam ezen a helyen, és későbbi éveimben sokszor gondoltam arra: utójára élem át, hogy innen áttekinthetem a világ birodalmait és összes csodáját.*

Látjuk hát, milyen tágas lehet egy vers. Ennyi minden fér bele. És még más is, amit el sem mondtunk. Megértjük most már az orosz mágus sóhajtását: milyen kevés hely van a tajgában, de mennyi-mennyi hely van egy költeményben...

(2014)

IMRE FLÓRA

A szerető méltósága

a visszatartott létezés
az akkor és csak akkor
ez a korlátozott egész
tiltott tér-idő faktor

hétköznap és ünnep viszony
a reggelek s az esték
mert szigorúan monoton
függvények keretezték

nemlétező igeidők
kényszeres igemódok
a kibírhatatlan mögött
rejtőzik ami boldog

mindig egyes számú ragok
mégis vagyok aki vagyok

Guarigione del lebbroso

(Cosimo Rosselli – Capella Sistina)

mindig idegen voltam számkivetett zarándok
ahogy az Írás mondja ezen a földön itt
rejtőzködve figyeltem a nagy tavaszi táncot
az élet önmozgását a test ünnepeit
és amikor magam már üres kalásznak tudtam
te jöttél magvetőként s az idő rámtalált
te gyöngéd tenyereddel lesimogattad rólam
a szerethetlenség sömörös tudatát
most mint a gyógyult leprás kilép az élő sírból
önmagára sem ismer a bőröm színtelen
és áttetsző vagyok mint az a magas kék égbolt
a lakott föld egészén zarándok idegen
éles a hold az égen törtüveg csillag-morzsák
nekem csak a te tested lehet az otthonosság

CZILCZER OLGA

Között

Elszállt lepedőm, elhagyott lúdtollak lyuggatta párnám, s követve a sort, gyapjú paplanom. Hát csak menjenek. Majd megyek magam is.

Felhők lépcssein járok, kettőt sem lépek ereszkedőben, elárvult fejem alá egy alacsonyabb sorsú lomb kínálkozik vánkosul. Egy másik meg, állig érő bánat, betakarna.

Reggel aztán se fönt, se lent nem lelem helyemet.

Hogy beborult! Szomszédaim esélyeiket latolgatják megázástól száradásig. Induljanak-e, maradjanak veszteg? Az eget kémlelik. Szabadesésben sóhajtás torpasztja, cseppekké porlasztja, gyászfátylának felhőfoslánya-it visszafújja, félúton tetőkre dérrrel dermed. Ki áll itt életen túl, halálón innen? Már zuhog is. Ezek a kíváncsit gyanakvással váltogató pillantások! Megsejtették tán, hogy J-t siratom?

Küszöbön

Már a sokadik felhőt tartotta elém, írjam alá. Hogy kifogyott a tinta, sebj, az ujjam is megteszi. Az eső már igencsak szaporázta, s a betűk elmosódva kék pocsolókban gyülekeztek anélkül, hogy a Hivatal papírjai fogyatkoztak volna.

Siessek. Már derül. Ha kisüt a nap, neki vége. Levélhordóm hát felhő lenne maga is? Válltól csupasz karján, s még arcán is a tetoválások meg titkosírással szignált címek, felhívások?

Arca s egész alakja gomolyogni látszott, valójában türelmesen állt ott, mintha osztozna sorsomon. Vagy csak a borraivalóra várt?

Jobbom meg nekirugaszkodott. Írta a lánykorit, az asszonyit. Írt, törölt, írt, helyesbített. Az emberem szeme egy tócsa tükréből még rajtam, pillanatra sem tágitott. Hogy hívnak? Szabad kezemben az ott maradt kilincs. Ha engedném, szárnyra kelne, beállna az égiek sorába. Az eső már a küszöbömig ért. Gyerünk, gyerünk!

FECSKE CSABA

Elévül

unatkozó tó fölött az ég
ólomszürke felhő-omladék
egy parti fűz hirtelen felzokog
mintha most épp sírni volna ok
ilyen az élet mindenre van ok
arra is hogy egyedül vagyok
a part nem őrzi már a lépteinket
a sétány elfelejtett minket
az emlékek felrakják a sminket
ami addig is szép volt még szebb lesz
és hozzáütődik szívemhez
a szép is fájdalom lesz végül
kis idő még s az is elévül

A rigóhang örök

rejtőzködő ismeretlen évszak
tavasz és ősz közé szorított mezsgye
rég kialudt tűz pernyéllő madaraival
ahol lombok tűnődnek mulandóságukon
az erkélyen a vadszőlőlevelek
pletykálkodását hallgatom már lement a nap
könnyed búcsúzás ez szenttelen köszöntése
a sötétségnek mely jótékonyan eltakar
mindent szemetet embert a tüskéit visszahúzó
rózsát a kertben mintha langyos vízbe
mártóznék a semmibe nincs nevem se arcom
se múltam ismeretlen érzést kóstolgatok
mint vendégségben a kétes kinézetű kávét
a nap minden nap lemegy minden rigó
elhallgat végül de a rigóhang örök

TERÉK ANNA

Sziget

(részletek)

A férjemmel van tele a tenger.
Minden tükröződésből ő néz vissza rám,
nézi, hogy csókol meg valaki más,
hogyan fejt le feleségéről két hal szagú kéz
a ruhát. Szeretkezés közben
sírok, ha a tenger felé nézek.
Pavle a sót törli a bőrömről,
minden szőrszála fehér már a kezén.
Csípi a hasamat a nap,
hátamon a kavicsok
a bőrömet törlik.

*

Amíg fekszem a parton,
a gyerek kavicsal dobálja
Pavle hátát, közben sikítva nevet.
Pavle olykor felkapja,
a hideg vízbe szalad vele,
az égbe dobja a gyereket,
aki sikítva nevet.

*

Egészen közélről nézem az arcát.
Fehér a szakála a sótól,
a szeme alatt van egy hosszú vágás,
abban is lerakódik a só
úszás után,
tenyeremmel törölöm az arcát,
lehungya szemét,
a fogai csak úgy világítanak
a szikrázó napban.

*

Dél van.
A férjem lábára magamban
hosszú zsinórt kötök,
kövel a végén,
hogyan húzza lefelé,
tartsa meg gyomrában
a mély víz,
míg Pavle a két mellem között
elalszik a napon.

*

Pavle szomorú, hallgat.
Hosszú orrát a kövek fölé lógatja,
s lógnak a kezei is.
Egy szót sem szól,
fél lábbal rugdossa
a halas zsákokat és a hálót.
Gyereket akar
s a szikláról tengerbe lökni
a férjemet.

Üveggel van tele a tenger.
Összevagdós úszás közben a fény.

*

Testemen az erek
turista vonalak, mutatják
hogyan merre menjem
Pavle keze,
míg a férjem
haza nem érkezik
és egyetlen lassú
mozdulattal
le nem zárja ezeket
a görbe, kék utakat.

*

Két tenyerével lapítja
csontomra a szívemet,
a bordák már csikokat
nyúznak izmaimra,
nem kapok levegőt.
Közélről azt sziszegi,
szíve szerint most roppantaná
össze a csontjaimat,
hogyan nyíljon szét a mellkasom,
hadd nyúlhasson bele,
úgy felfalná,
bármit is talál ott szív helyett.

*

Szerbekkel van tele a tenger.
Az égig próbálják dobni labdáikat.

Nézem ahogy fut a vízben,
a feje fölé emeli a kötelet,
az izzadságcseppek a derekán,
a nadrág szélébe süppednek,
kékből feketébe vált a szövet,
mint a húsemba nyomott ujj nyoma a bőrön.

Foltos felkarral integetek,
Pavle a megrakott csónakban nevet,
a nap már a móló szélén pihen,
német nők hasán gyöngyözik a nyár,
sört nyelnek, a karúszós gyerekek sós vizet,
labdával van tele a tenger,
könyökömbé ezer mélyedést, apró gödröket
váj a part.

Szeretném a tengerbe hajítani
Pavle után a szívemet,
hogyan fekhessek holtan a félpucér
napozó nők között,
míg ő a szívemmel a hóna alatt
a tenger közepére úszik.

BECK TAMÁS

Ott kezdődsz

Ahol én véget érek, ott kezdődsz Te. Viszonyulok hozzád, mint tengerhez a partszakasz. Olykor elszenvedem létezésed dagályát: elmosód mások bennem hagyott nyomait, kétségbe vonod a határt kettőnk között. És még meglepődsz, ha a Nagy Vizen túli világot csodákkal népesíti be a képzelet.

Napi horoszkóp

Zsákmányra ma ne számíts; potenciális táplálékod megszerezte mérged ellenszérumát! De ha megtartod a rendet, a rend is megtart téged, mint pókot a maga szötte háló.

DARÁNYI SÁNDOR

Három akvarell

I/ A temetőben kecskenyáj legel.
Aki tejjé váltál, tejjé leszel.
Anyám voltál, maholnap szőke fű.
Túláradó lét borzong mindenem.

Szellőt idéz száz hajló rózsató.
Higul a nap, a nyár, a levegő,
mikor a szín elmélyül, megkopik:
végez vele a szétfolyó idő.

II/ Megakadtam és nem talállak.
Fogam között a körtehég.
Az idő erjed, lomha bánat,
nappá a köddel sűrű éj,

és nincsen abban semmi elvi,
amit egy kéz a falra ró:
„Az igazságot elviselni
nehezebb, mint a konyhasó.”

III/ A pusztasághoz képest a hegyek
káprázatukban is alakzatok.
Az ember eltévedt, ám hiheti,
amit nem tud. Az irány: állapot.

De annak, aki élni elfelejt,
nem mindegy-e? Akarj te, az elég –
kiszálltam én. A test már idegen,
s a lélek még csak párás messzeség.

BOTOS FERENC

Haikuk

ki fejtheti meg
folyómederbe író
kagylók szavait

petét rakott a
lepke: libbenő szárnyon
tűnik az élet

bokád imája
az utolsó utáni
csöndes szerelem

hold süt szobádba
miben reménykedhetsz még
megbotló árnyék

KNIEZL REBECCA

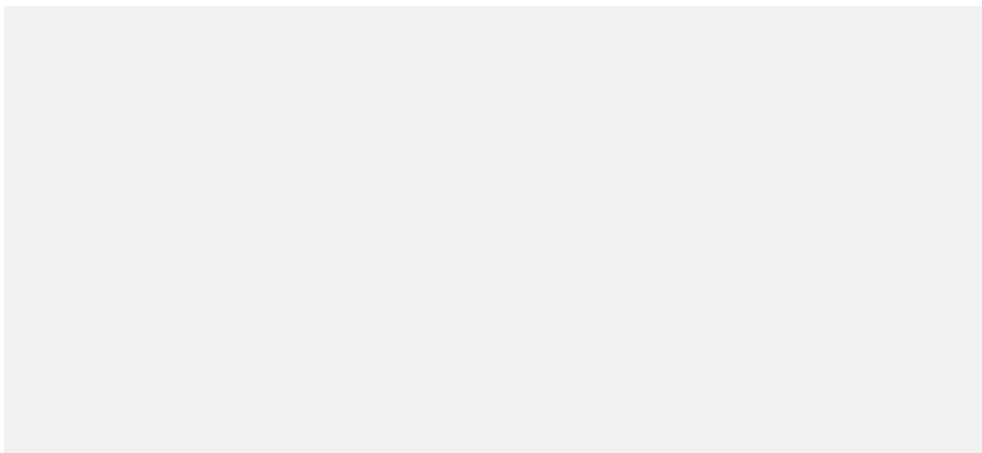
Kertem virágai

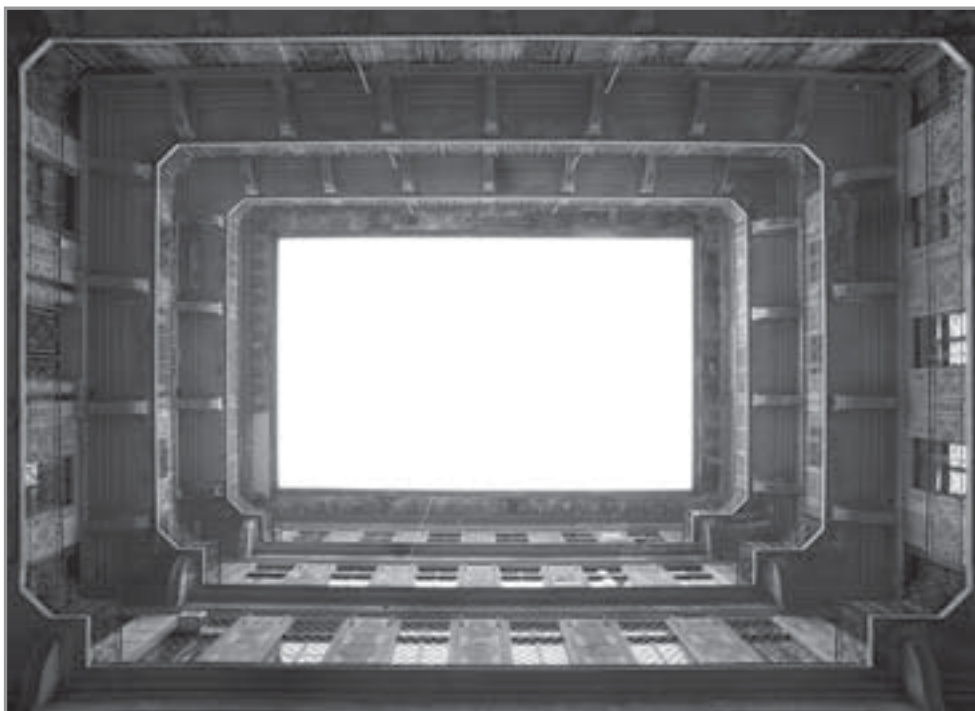
Kétezer-tizenhárom hótlán telén
egyre csak lógtak ajkam szárítókötélén
mint ruhák a fáradt szavak
hogy ajkamon cserepesre száradjanak.

Mire tavasz jött így fakultak meg
hozzád menekülve előled
kertem virágai s némán törtek
holtta súlya alatt a földnek.

Nyirkos hamu és csontenyv

Dohos krumplicsillat
oson a pincéből fel fel
a hirtelen kitörő érzés
maréknyi gondért elkel
most vesztetted el harcod
a színes idézőjellel
bolond fejed körül fényben
napfényben úszkáló porszem
a mindent ellepő csendtől
nem érted meg a szót sem
dobozban padlásra zárt
nyirkos hamu és csontenyv
szaga ömlik a kertre
az aranyhalas tóra
a töprengő percre
mit a kopott számlapú óra
lopott észrevétlen
míg megálltál egy szóra
hogy sátrat verjen ajkadon a csend
hosszú üres csókja.

Cenzúrázatlan szürke

Vissza-, és továbbgondolom
feketén-fehéren,
gyéren világító gyertyafényben
ahogy kisgyermekcsúszkálnak félig
megalvadt vérben
a konyhakövön.
Ablakba könyököl az alkony, de
csak odaköszön
s megy is tovább
lépcsőházba eresztve az éjszakát.
– Hogy értsd szavát, nincs mód.
Később fogod fel, hogy kincs volt reggel az utcán
a cenzúrázatlan, szürke téglá, és
minden rozsdás perc, amit megéltél ma,
– vagy meghaltál.
Fognak koccanó pohár-pillanat, mégis
többet ér egy napnál, hétnél,
öröklétnél,
továbbgondolt, törött képnél, melyben
sokáig, de oly keveset éltél.

CSONTOS MÁRTA

Hűlt helyek

1.

Széllal táncoló ágak között
nem rakhatok fészket,
csak körözök szüntelen,
míg szárnyam le nem égeti
a sötétségből kizavart fény.

Nincsenek már mögöttem nyom-
keresők, mindenre elszánt vadászok,
csak egy villámlástól megrettent
Pegazuson száguld felém alteregóm,
a Rém.

2.

Kijelöltem a letesztelt helyet,
hol megvethetem a lábam,
s megfürödhetek az örök szerelmek
porában, ahol a kaszkadőr-zuhanásban
nem érzem az alkony életfogytiglani terhét.

Nincs már bennem hatalomvágy a birtok
megtartására, képedet is csak archívumban
nézem, s megfigyelőként elemzem,
miként kötöttem egykor magamhoz
tested gyökerét.

ACZÉL GÉZA

(szino)líra

torzósztár

alávaló

nagyon rosszkor jön a szótárnak ez a negatív címszava a közéleti undorokból épp mostanában kezdtem fabrikálni bölcshelyekből szolidan határozott krédómat hogy végre menj haza mi dolgod van az uborkafára tolakodó siserehaddal foglalkozz inkább kissé mélyebben magaddal és érzelmekbe merítve gondold át szélesebb spektrumban kötődéseidet hol rejtőznek csobogó búvópatakok hol az a tájék mely a történelem malmán ledarálva némileg még izen valamilyen tapadási felületet félig misztikus építő kritikát hiszen rövidesen gerinced végleg megroppantja az irreverzibilis halál s füledben zümmögő káros bogarakként szöszmötölnek majd kocsosult politikusok gerinctelen falánk porszemnyi diktátorok és ezek hangját viszed a föld alá kitérően csak annyit én porlasztást kérek ne támadja meg elbomló porhüvelyem az idővel horrorrá váló enyészetet bár a forró tepsi vízióját sem könnyű elfelejteni tehát ebben a lelki hullámvászonban már alávaló ne legyen senki lám ezen a borongós délutánon valamit a szép versről szerettem volna énekelni ám benyomult lelkembe a gátlástalanokkal tűzdelt világ hogy várjak most jó éjszakát

alávet

gyerekkoromban természetes volt ha a vastagon rúzsozott kovácsné a rabiátus férjével zajosan összeveszve és a tanszobába ziláltan beesve szeme sarkából már a leendő kis áldozatokat leste vészjóslóan levéve monarchiabeli vastag tolltartójának a fedelét a nebuló alávetve magát némi szorongással a sorsnak púpozni kezdte lassan a tenyerét tippelgetve ő lesz-e az áldozat mégis állíthatom nem lelkizett túl sokat hanem behúzott nyakkal kimocorgott a tanító néni roppantul bonyolult lelki világát kompenzálni s ha valami miatt az esedékes körmösre kellett várni kissé hősként csibészesen az osztály felé vissza is fordult míg a nő nagyot nem mordult és lecsapott nem mondom hogy pár percig nem uralta el az áldozat kézfejét az izzó zsbongás meg máskor megesett ott pálca tenyér nyeles csengő s miegymás sok nyomot nem hagyott a csíny különös eufóriája valahogy mindig elfedte a billogot melyet a támadóra süthetlél s lettünk mindnyájan végül is azok akik és nagyon nem szeretem mikor a lélekharc mai csapzott idiotái makarencói elvekre rákenik a szabadosság keverte újabb rúzsokat mondhatnék erről még sokat de itt a vég

alázat

minden nap hat előtt három perccel kelek misztikusan pontos bennem ugyanis az időszerkezet majd a toalettet útba ejtve a kávéfőzés praktikuma terel be kőválygásomból a reggeli létbe hol a tárgyak elmosva készre még bizonytalan fogásaimtól segítséget sem remélve szokott ritmus szerint útra kelnek míg háttérben apró táskarádiómban a tisztátalan szolgálalkú hangok zavart hírekre lelek optimista mércével kimérve mennének a dohogások elébe melyek persze előbb vagy utóbb kifulladásra kis tálcámmal egyensúlyozva legfeljebb már csak annak felismerése zavar hogy mialatt ébredező asszonyom ágyában álmából ülésbe felkavar talán sose jut eszébe hogy évtizedek óta mekkora alázattal hordozza a férje elébe a forró fekete nedűt ám a célirány rögtön változik mihelyt az ember a tévégombra üt hol vizuális körítésben tárulnak föl az igazi nagy bajok és már együtt fröcsögjük ennél csendes rabság jobb vagy a permanens forradalom noha tudjuk a fürdőszoba a következő lépés fogmosás és a görbe fésűvel némi hajtépés ekkor már lázadóan koncentrálna egy jó koleszterines rántottára mellyel a terrorba lelkünk belesimul

KERÉK IMRE

Improvizáció Baudelaire Lola de Valence 6. versére

(Manet festménye)

Vadrózsa-pirkadat s imbolygó éji láng
ötöződik szemében pompás ékszer gyanánt,
ha Lolám sosem-látott mennyek felé repít,
földi nő föl nem éri félelmes bájait.

Madárcsapda

hommage à Pilinszky János

Csak azt feledném, semmi mást,
csak azt a csapda-csattanást,
majd a szívet-tépő sikolyt:
mi volt ez? istenem, mi volt?
Mi volt e gyilkos rettenet,
mi kiontotta véremet?
S miért e büntetés, miért? –

S fölitatta a hó a vért...

Őszi kesergő

hommage à Márai Sándor

Őszül, hűvösödik. Szerelmeid mind
elhamvadtak lassan. Magad maradtál,
csak kutyád kíséretet. Süllyed a Nap már.
A fák aranyuk homlokodra hintik.
Barlangba húzódik a test, a lélek,
mindent átjár a köd szivárgó nyirka.
Csillagjegyekben a sorsod megírva
és közelít a fehér végítélet.

A lakás

Évek óta várt erre a pillanatra. Annyira mohón akarta, amennyire csak az elérhetetlen dolgok utáni vágyakozás őrzítő reménytelensége engedte, az a tudathasadásos állapot, amely egyszerre hat csábítóan és gonoszul kijózanítóan, hiszen gyakran járt ebben az utcában, beléphetett az ápolt előkertbe, végigmehetett a műkövel szegélyezett úton, megszagolhatta a kővázákba ültetett virágokat, felsétálhatott a fényesre sikált lépcsőn, melyről még a faleveleket vagy a havat is gondosan lesöpörték, megnyomhatta a csengő porcelán gombját, és akkor végre bejutott a hosszú, télen-nyáron szűrt fényű folyosóra, ami az előszobához vezetett. Itt, az előtérben kényszerűen várakozott egy ideig, rettentően utálta és megalázónak tartotta a felesleges időhúzást, hiszen jól ismerték, szívesen látott vendég volt a villában, de Herman, az inas, aki a ház körüli teendőket is ellátta, minden alkalommal ragaszkodott ehhez a színjátékhoz, először gondosan megfigyelt és felakasztotta a kislány vállköpenyét vagy télikabátját, aztán nesztelen lépteivel végigsuhant a hosszú, sakktabla-szerűen fehér és fekete padlókövekkel kirakott folyosón, és benyitott a télikertbe. Délutánonként, amikor a kislány megjelent, a nagyságos asszony rendszerint a trópusi növényei között pihent, kézimunkázott, olvasott, rádiót hallgatott, vagy ha nagyon fáradtnak érezte magát, a nádfonatos székében szunyókált. A lánya ilyenkor a szobájában maradt, leckét írt, rajzolgatott, és dívákról készült képeket ollózott ki az összegyűjtött újságokból. A kislány, amint az előtérben álldogált, mindezt úgy látta maga előtt, mint egy filmet, pedig moziban mindössze egyszer volt, akkor is titokban, effajta mulatságra nem adtak pénzt a szülei, örültek, ha akadt aznapra tüzelő, ebéd és vacsora, a reggelijük már régóta egy csupor felvizezett malátakávéból állt, a helyzet fokozatosan romlott, mióta bevezették az élelmiszerjegyeket. Herman hangja tompán, de érthetően hallatszott az ajtón át, megérkezett a kisasszony barátja, mondta akkor, amikor Lenkét uzsonnára hívták, itt van a lány a csomaggal, jelentette akkor, ha ruhát szállított a család valamelyik tagjának. Régebben apja járt ide, de őt természetesen nem a kert felőli oldalon engedték be, hanem a hátsó kapunál, a cselédbejárón. Nagyon büszke volt, hogy a tehetős ügyvédek, katonatisztek és pénzemberek által lakott környékre sikerült bejutnia, egyik kuncsaft hozza a másikat, mondogatta, becsüld meg magad te is, Lenke, ne legyél elbizakodott, soha nem szabad megsértődni, ha a másik lépcsőhöz küldenek, hát akkor ott mész fel, és punktum. Apja nyilván észrevette, hogy a kislány fintorokat vág, és magában talán megjegyzéseket is tesz, ha a megrendelők valamelyike a szolgálókkal egy sorba helyezi. Lenke tudta, hogy apja többet érdemelne, mint amennyivel a lelkiismeretes munkáját megfizetik, s bár a férfi szívósan küzdött azért, hogy az elismert szabók sorába emelkedjen, soha nem sikerült annyit félretenni, amennyi egy önálló műhely nyitásához szükséges. A felesége besegített a varrásba, ketten görnyedtek a szövetek fölött reggeltől éjszakáig, s amikor már valamivel jobban élhettek volna, akkor jött a válság, örülhettek, hogy nem kerültek utcára a szoba-konyhás lakás-

ból. Lenke már iskolába járt, mire odáig jutottak, hogy egy nagyobb udvari lakást béreljenek a háziúrtól, a konyhából nyíló világos szobába telepítették a műhelyt, és a sarokban, tarka függöny mögött állt a kislány ágya, mellette egy folyton billegő, fehérre mázolt paddal, ennyi volt a gyerek birodalma, a házaspár féltett kincse, a részletre vásárolt Singer varrógép mögött. Három éve aztán, karácsony tájékán, annyi munka halmozódott fel, hogy a kislányra bízta a szállítás egy részét. Anyja eleinte tiltakozott, de apja a rikkancsokra és a házban lakó harisnyakötő inasra hivatkozott, mások gyerekei is dolgoznak, ez van, örüljünk inkább, hogy sok a megrendelés. Mivel csak biztonságos helyekre akarták küldeni, elsőként a villanegyedbe szállított. Lili kisasszony egyenruháját kellett méretre igazítani, amit a polgáriban hordott, a szép magyaros, sujtásos fehér burettblúzt, s rövidebbre venni a kötény pántjait. Anyja kimosta és kikeményítette a fehér köténykét, Lenkére próbálta, úgy gyönyörködött benne. Lenke később csodálkozott ezen, még nem ismerte Lilit, de már felpróbálta a ruháját. Látásból ismerte a polgárista lányokat, irigyelte a hosszúkás, karima nélküli, oldalt zsinórrátéttel díszített sapkájukat, sötétkék kabátjukat, s még a hófehér pamutharisnyát is, holott az mindenki lábát előnytelenül vastagította. A szomszéd gyerekekkel sokszor álltak a közeli téren, és bámulták a polgáristák templomba tartó menetét. A sort rendszerint egy korán megöszült tanár vezette, akinek egyszer Lenke apja vitte el a beszűkített zsinóros mentéjét az iskolába, a pedellus harsányan üdvözölte, szebb jövőt, s az apa kelleetlenül válaszolt, adjon isten. Akkor, tavasszal, amikor a miniszterelnök föbe lőtte magát, egy ideig bizonytalanságban volt mindenki, hova vezet majd a bonyodalom, vajon ki lesz az utód a bársonyszékben, és a hivatalosok, a piaci árusok, a környékbeli boltosok visszatértek a megszokott köszönéshez, de nyárra minden rendeződött, és egyre többen üdvözölték egymást a szép jövő kívánásával. Lenkét nem érdekelte a jövő, az foglalkoztatta, ami most van, és azokat az embereket kedvelte, akik a pillanatnak élnek. Figyelte a parkban az öreg csösz, milyen élvezettel tömköd dohányt a pipájába, nézte az ingyen strandon a kabinost, mennyire örül egy szem cukorkának, amivel megkínálták. Az enivaló látványa mindig rabul ejtette, olyan sokszor volt éhes. Azt senki nem mondhatja, hogy Lenke éhezett, mert például a barátainak számító testvérpárhoz képest akár jóllakottnak érezhette magát. A gyerekek, akikkel a parkban játszott néha, mindig messziről jöttek, fáradtan és porosan, hiszen vagonlakók voltak, s ők bizony egy szem sült krumplinak is borzasztóan örültek. Lenke néhanap vitt nekik, mert ősztől tavaszig náluk többnyire ez volt az ebéd, a műhelyben a jancsikályha forró hamujában pirult a krumpli, de anyja a libazsíros kenyeret is nagyra tartotta, főként, ha jutott pénz finomabb teára. Az élelmiszerekkel egy idő óta ügyeskedni kellett, a zsírt, lisztet, vaját csak jegyre adták, a vásárcsarnokban összeverekedtek a vevők a baromfiért, a tejesnél pedig annak mérték tele a kannát, aki csúsztatott valami kis ajándékot az eladónak, miközben a tehetősök a feketepiacon bármit meg-

kaptak. Az asszonyok egymás között másról se beszéltek, csak arról, hogy mit sikerült aznap szerezni, és mennyiért. Amikor a szabó szállított, mindig kapott borralalót, hazafelé vett egy szelet császárhúst, micsoda prima vacsora, örvendezett az anyja, Lenke pedig a saját keresményéből kiméretett tíz deka csokoládét, hősiesen megállta, hogy ne kóstoljon bele, vitte haza, és örült, hogy ilyenkor ő tehet finomságot a szülei elé. Nem is értette, Lili hogyan lehet étvágytalan. A kisasszony nagyon törekeny, és nem állhatja, ha lötyög rajta a ruha, közölte rögtön az első alkalomkor Lenke apjával a nagyságos asszony, figyeljen oda még a kabátokra is. Lenke elképzelt egy sápadt, kényes teremtet, akinek nádszál dereka, pálcika karja van, s pici madárfeje. Mikor megtudta, hogy a villába szállít nemsokára, a park széléről figyelte a templomba tartó polgárisokat, és latolgatta, melyik lány kötényét próbálta magára. Egy szőke, vékony bakfis tetszett neki a legjobban, remélte, hogy a kisasszony is ilyen szelíd mosolyú és rebbenő tekintetű lesz.

Tudta, hogy Lili apja pénzember, az Adria Biztosítónál dolgozott magasabb beosztásban, amíg nem kellett másnak átadni a helyét, azóta kevésbé előkelő poszttal kell beérnie, később, a villában hallotta, amint telefonált, paragrafusokat és százalékokat, kamatot és hozamot, lejáratot, kölcsönt, hitelt és adósságot emlegetett, csupa olyasmit, ami Lenke környezetében csak rosszat jelentett, a kuncsaft fizetésképtelenné válását vagy a háziúrtól érkező figyelmeztetést, fenyegetést, végül kilakoltatást, szegénységet, nyomort. A nagyságos asszony is folyton pénzről beszélt, de egészen másképp, egy bordó bőrbő kötött notesz mindig ott volt a keze ügyében, a legapróbb kiadást is feljegyezte, lamentált, siránkozott vagy a rokonait szidta, mikor hogy, de mindig valamit vagy valakit okolt azért, mert a bérek és az árak világában mindennap vesztesnek érezte magát. Mennyi most a narancs, Herman, kérdezzen utána, mert a banán egyre drágul, tegnap egy vagyont kért Pöhl a tortáért, esküszöm, legközelebb máshoz megyek, sivitott át a télikerten a nagyságos asszony hangja, és a kislány az előtérben álldogált, magára hagyottan, amíg Herman telefonált a cukrászdába, hogy inkább kisebb legyen a gyümölcstorta, de ne emeljék az árát. A nagyságos asszony ellenállhatatlan vágyat érzett a sűrű telefonhasználatra, holott a férje gyakran pörölt vele emiatt, de nem ért el semmit, ez volt az egyetlen tétel a háztartásban, ami nem nyugtalanította Lili anyját, hosszan ült a kedvenc foteljében, ölébe húzva a készüléket, vagy Hermannak adott utasítást, hogy tüstént kérdezzen meg valamit. Lenke megfigyelte, hogy általában a férfiak vonzódnak a gépekhez, de a villában másképp volt, a bankár urat a legkevésbé sem érdekelték a technikai újdonságok, rádiót és fényképezőgépet is a felesége vásárolt, és Herman tanácsait kérte ki a választáshoz. Autót nem tartottak, mert egyikük se vezetett, a bankár urat régebben a biztosító egyik sofőre szállította munkába reggelenként, a nagyságos asszony pedig bérkocsit rendelt, ha a városban volt dolga. A konyha is tele volt különféle eszközökkel, Lenkének a pirítóssütő tetszett nagyon, ahogyan kilöki magából a kenyeret, a hűtőszekrényt egyenesen csodálta, a fürdőszobában is ámulтан forgolódott, amikor Lili beengedte. Az első találkozáskor persze még gondolni se mert arra, hogy bebocsátást nyer a villa belső helyiségei-

be, annál is inkább, mert eléggé magára haragította Lilit, rögtön, ahogy megismerkedtek.

Esett az eső aznap. Lenke először ment egyedül a villasorra, apja több ízben elvitte magával, és otthon aprólékosan kikérdezte az útvonalról, mielőtt elengedte a gondosan becsomagolt kabáttal és köténnyel. Az esőt azonban nem vették számításba, váratlanul jött, alattomosan, eleinte csak szemerkélt, kissé megpettyezve a fák és az utcára hajló bokrok levelét, megcsillant a fűvön is néhány csepp. Aztán egyszer csak rákezdett, kopogósan és sűrűn, éppen akkor, amikor a járda elfogyott, és Lenkének a következő sarokig az árok mentén kellett lépkednie. Csúszkált ide-oda, féltőn magához szorította a ruhacsomagot, közben érezte, hogy a hátán már teljesen átázott a vászonköpenye, és a haján is csurgott a víz. Ázott ürgeként érkezett a kapuhoz, az előtérben, ahol megállt, kis tócsa gyűlt köré, Herman csóválta a fejét, de nem tett megjegyzést, és felajánlotta, hogy hoz egy törülközőt. Amint eltűnt a szalonba vezető ajtó mögött, autó fékezett a kapunál, Lenke leleskedett volna az oldalsó kisablakon, de a páratól nem látott semmit. Nevetést hallott, szapora, könnyű lépteket, és a tőle fél fejjel nagyobb lány úgy toppant be a hosszú folyosóra, olyan lendülettel és életkedvvel, hogy Lenke önkéntelenül a falhoz hátrált. A lány a magával hozott könyveket ledobta a tükör alatti konzolasztalra, elviharzott Lenke mellett, és felszaladt az emeletre vezető csigalépcsőn. Lenke csak annyit látott, hogy magasabb nála, és nem szőke, hanem vörös, azt pedig, hogy némileg idősebb, az apjától tudta. Lenke türelmesen várakozott, de jó ideig nem jött senki, végül csengetés hallatszott az üvegajtón túlról, a nagyságos asszony Hermant hívta. Nem sokkal utána megjelent az inas, puha, jó illatú törülközőt nyomott a kislány kezébe, haragszik a kisasszony, mert elkésik az iskolai zsúrról, miért nem adta oda neki a ruháját, mire vár még mindig Lenke, talán tapsra, kérdezte gúnyosan, és kikapta a kezéből a csomagot. Lenke egy szót sem szólt, sarkon fordult, kilépett a nem csillapodó esőbe és a feltámadt szélbe, még látta Lili nyúlánk alakját a folyosó másik végén felbukkanni, mielőtt becsukódott az ajtó, de hogy mit mondott, azt már nem hallotta.

Talán ez volt a szerencse, gondolta később Lenke, ha Herman nem viselkedik ennyire bárdolatlanul, kapott volna némi borralalót, és ennyiben maradnak. Így azonban, a következő héten, amikor a bankár úr feljavított ingeit vitte a villába, meghívták uzsonnára. Pontosabban a meghívás Lili ötlete lehetett, nyilván erősködött, hogy ez az illendő viselkedés, mert Herman morgott valami effélett, amíg betessékelte Lenkét a szalonba, a nagyságos asszony pedig nem mutatkozott, a télikert üres volt és csendes. Lenkét lenyűgözte a szalon berendezése. A tehetős kuncsaftokhoz apja járt, már csak a magasabb borralalót reményében is, de egyszer, amikor torokgyulladásal feküdt otthon, Lenke villamosozott a belvárosba, az ügyvéd úr öltönyével a karján. Sok mindent látott az ügyvédék első szobájában, amit a szobalány hallnak nevezett, cirádás keretű tükröt, kristályvázákat, még egy szobrot is, de ilyen káprázatos, nagy térben most állt először. Hirtelen nem is értette, hogyan lehet ekkora területen lakni, szemben alig látta a félhomályba vesző, hatalmas, kétszárnyú ajtót, kazettás díszítéseivel, s két oldalon a falba süllyesztett könyvespolcokat. Az ablak felő-

li oldalon gyenge fényű lámpa világította meg az asztal hímzett terítőjét és a vázába állított sudár kardvirágokat. Mindenféle csábító apróság, amolyan női holmi zsúfolódott össze a lámpa fénykörében, de Lenke nem mert megnézni, nehogy tolkodónak tűnjön. Gyors pillantást vetett a bársonyülőkés, faragott támlájú székekre, a virágos huzatú fotelekre és a két bronzsillárra. Ez utóbbit tartotta a legfurcsábbnak, ahol csak megfordult eddig, egyetlen mennyezeti lámpát használtak, szerényebbet vagy díszeset, de csupán egyet, itt kettő volt, és nem olyan üvegfűzéses, mint az ügyvédéknél, hanem fémláncon függő bronzkarima, s mintha valódi gertyákat tűztek volna a tartókba. Lili, mikor már kettesben ültek a konyhaasztalnál, bevallotta, olyan ámulatot látott a kislány arcán, mint még soha senkién, megszólalni se mert, nehogy megtörje a varázst. Herman persze rosszalta, hogy nem maradnak a szalonban, de Lili egy kézmozdulattal belefojtotta a szót, aztán elküldte. Jobb lenne, ha meghúzná magát, magyarázta Lenkének, vajon mihez kezdene, ha anyuka elküldené a szolgálatból, még egy rendes papírja sincs, tulajdonképpen hontalan, eddig havonta ellenőrizték a hivatalnál, de most már be se jár, mert kapott egy fület, hogy veszélyes, az ellenőrzés csak ürügy, hogy kelepcebé csalják a gyanútlanul megjelenőket. A kislány alig figyelt a bonyolult okfejtésre, egy fényképet bámult a tálalószekrényen, nagy csapat túllruhás kislány állt körben, elől néhányan térdeltek, mindegyikük fején virágkoszorú, mezítláb voltak a homokban, talán egy tóparton, az elmosódott háttérben fűzfák hajladoztak. A mesterkéltséggel beállítás ellenére mesebelinek tűnt a jelenet, Lenke is szeretett volna áttetsző ruhában táncolni, de az ő iskolájukban nem telt erre senkinek, főként mióta egyre több családban az anyák fizettek mindent, hiszen a férfiak egymás után kapták meg a behívójegyüket, a szabó mondta is egyik este a feleségének, hogy mindig irigyeltem a postásokat, de most már semmi pénzért nem cserélnék velük, ha csak felbukkan valamelyik a gangon, már kiül az emberek arcára a rettegés.

Az ősz azzal telt, hogy Lenke szülei apránként átalakították Lili egész ruhátárát. Sosem derült ki, hogy a nagyságos asszony kívánságára történtek a változtatások, vagy Lili saját maga döntött így. Mindent beszűkítettek, övtartókat és zsebeket varrtak, sőt az ujjatlan fazonokat toldalékokkal látták el, a legújabb divatnak megfelelően. Lili sokat bújt a magazinokat, lerajzolt magának egy füzetre való ízléses holmit, Lenkének mégis úgy tűnt, hogy valójában nem érdekli az egész, csak ürügyet keres a közös uzsonnákhöz. A bankár úr késő este járt haza, a nagyságos asszony pedig szívesen kártyázott a barátnőivel, így a két lány beszélgetését senki sem zavarta, és egyre többet találkoztak. Lenke nem értette, miért jelent szórakoztató társaságot a tőle idősebb, szebb, jóval okosabb és gazdagabb lánynak. Herman egyik kimenőnapján Lili töviről hegyire megmutatta a villát újdonsült barátnőjének. Lenke már nem érezte a káprázatot, mint az első napon a szalonban, de azért nagy hatást tett rá, hogy minden ablak az utcára nyílt, a fürdőterem csillogott a tisztaságtól, tetszett neki az elegáns berendezés, különösen a bankár úr dolgozószobája, ahova csak a küszöbről pillantottak be, és a nagyságos asszony öltözőszobája, a kecses toalettasztalal. Ilyen tükrös asztalkája Lilinek is volt, elővette a par-

fűmös üvegcseit, krémes tégelyeit, és engedte, hogy a kislány kipróbálja némelyik illatszerét, sőt a hajszító vassal begöndörítette a haját, elől csatokkal megmagasította, porcelán bőrt varázsolt az arcpúderrel, végül vérvörös rúzszt kent fel. Lenke örömmel bolondozott, de boldogabb volt, amikor Lili könyveket hozott a szalonból, és felolvasott valamit, vagy csapongva magyarázott egy festményről vagy épületről. A tél azzal telt, hogy albumokat néztek, és zenét hallgattak a szalonban, a nagyobbik rádión, aminek skálája és varázsgombja volt. Lenke rájött, hogy többet tanult Lilitől, mint addig az iskolában. Mindig örömmel ment a villába, és jóízűen megette a gondosan társított finomságokat, csak a banántól lett rosszul egyszer, olyan mohón tömte magába, de azontúl vigyázott, hogy el ne csapja a hasát. Hagyta, hogy Lili válogassa össze, mi kerül a tányérjára, túrta, hogy az alig idősebb lány anyáskodjon felette, mindent szívesen viselt, mert alig várta, hogy Lili levegye a polcra valamelyik kötetet, és elkezdődjön az önkéntes tanóra. Náluk otthon nem voltak könyvek, csak egy biblia és néhány olcsó kalendárium, de hiába is lettek volna, soha nem jutott idő másra, mint varrásra és takarításra. Lenke nem volt jó tanuló, és a tudás értékét Lili véste az eszébe, meggyőzte, hogy vegye komolyan az iskolát, írja meg a házi feladatait, és lehetőleg ne szundikáljon az órákon, mint ahogy megesett néha. Lilitől tanulta meg az igényességet is, ne szűrscölje a teát, ne üljön görnyedten, ne vágjon mások szavába, és gondja legyen az öltözetére, a hajára, még az utolsó cipőgombra is. A tárgyak sokat számítanak, magyarázta Lili, nem az anyagi jelentőségük az elsődleges, hanem az érzelmi, figyelj meg, kicsike, mennyi emlék fűződik a fontosakhoz, ők is látták azt, amit mi, és tudják, kit szeretünk, kit nem, szerintem ismerik a jövőnket is, csak nem értünk a nyelvükön. Lenkének feltűnt, hogy Lili, mint szinte mindenki a környezetében, egyre többet beszél a jövőről. Baljós előjelnek tartotta. Számára a jövő a bizonytalanságot jelentette, és úgy találta, hogy az emberek többsége fél. Azt nem mindig tudta megfejteni, hogy miért, de látta maga körül az egyre terjedő rettegés tüneteit, és úgy érezte, Lili is fél. Egyszer megkérdezte, miért pazarol rá olyan sok időt, miért nem a barátaival találkozik inkább, a fiúval, aki régebben hazahozta autóval, vagy az osztálytársaival, akikkel korcsolyázni és úszni járt. Már nincsenek barátaim, felelte Lili. A füzetéből egy összehajtogatott cédulát vett elő, a tolltartómban találtam, mondta, és lehajtotta a fejét. Lili, te nagyon helyes lány vagy, kár, hogy nem a mi fajtánk, olvasta a kislány a szépen rajzolt betűkkel küldött üzenetet. Már csak én maradtam az osztályunkban, aki nem közülük való, a többiek szüleit megkérték, hogy írassák máshova a gyerekeiket, mondta halkán Lili, de anyuka nem akar elvinni engem onnan, azt hiszi, így védettebben élhetek. Tudod, kicsike, a papa kitalálta, hogy megváltoztatja a vezetéknevét, de addig halasztotta, amíg elkésett, most már törvényben megtiltották, folytatta Lili, így a nevem miatt is csúfolnak, idegen csengésűnek tartják. Lenke ekkor döbbsen rá, hogy az emberek tévednek, nem a jövőtől kell félni, hanem a jelentől. Addig nem törődött valakinek a származásával vagy a vallásával, a szülei otthon nem beszéltek ilyesmiről, legalábbis a kislány előtt soha, apja csak egyetlen módon tett különbséget a kuncsaftok között, ad borralót vagy nem ad. Templomba nem jártak, esetleg kará-

csonykor anyjával megnézték a pásztorokkal és a három királlyal körülvevett szent családot, ketten mentek mindig, és vittek haza néhány szem sült gesztenyét, mert apját még a jászol sem érdekelte, makacsul otthon maradt. A kislányban a tolltartóba gyúrt cetli láttán tudatosult, hogy anyáskodó barátnőjének sokkal inkább veszélyben van az élete, mint neki, pedig saját magát olykor koldusnak tartotta hozzá képest. Szóhoz sem jutott, csak ült, és a mesterien elkészített babaházat bámulta a polcon, Lili féltett gyerekkori kincsét, ami a kislányt is rögtön elbűvölte, amikor először kézbe vehette. Az emeletes, helyiségekre osztott házikó csaknem pontos mása volt a villának, az előtérből szalon, dolgozó és konyha nyílt, az emeleten háló és fürdőt rendeztek be, jobbra öltözőt és gyerekszobát, éppen csak a télikert hiányzott. A szobákban csillárok lógtak, a konyhában ott volt a tálalószekrény az apró mázas edényekkel, a fürdőben a lábas kád, a szalonban a virágos karszékek, az öltözőben a tükrös asztalka, a csempék színe és a tapéták mintája megegyezett az eredetivel, a szőnyegek, a függönyök felismerhetők voltak. A gyerekszoba fehér bútorait is azonosíthatta bárki, csupán Lili és Lenke hiányzott onnan, babaként. A kislány lehunyt a szemét. Mintha most ők is bábuként ülnének a villában, tehetetlenül. Lili is hallgatott, ültek némán, amíg Lenke elindult haza. Amikor leért a lépcsőn, hallotta, hogy a szalonban valaki rádiózik, ide-oda tekergeti a skálát, különböző idegen nyelveken érkeztek a hangfoszlányok. Ti-ti-ti-ta, jött a szignál, a bemondó angolul beszélt. Papa újabban korán ér haza, mondta Lili, és folyton rádiót hallgat, nagyon idegesen, attól fél, hogy kirakják az állásából, még ebből a pimfből is, hiszen már B-listázták. Lenke látta, még egy pillanat, és a barátnője sírva fakad. Gyorsan elköszönt, a hosszú folyosóról még visszanezített, amíg a kabátját gombolta. Lili szomorúan ácsorgott a lépcső aljában, a konyhából Herman jött, nyitotta az ajtót, és sok szerencsét kívánt a kislánynak. Lenke csodálkozott, vajon miért, utólag aztán kiderült, hogy ez volt az inas búcsúja.

Elmúlt a tavasz, nagyjából a nyár is, és Lenke nem járhatott a villába. Apja kurtán csak annyit mondott, hogy a nagyságos asszony beszüntette a rendeléseket, a lányát pedig felesleges zaklatni, ha nincs szállítás. Tavasz végén Lenke elment néhányszor a parkba, és a bokrok mögül leste a polgáristák csapatát, de Lilit egyszer sem látta köztük. Talán mégis más iskolába írátták, summázta magában kedvetlenül. Nagyon hiányzott a barátnője. A regényt, amit kapott tőle, ronggyá olvasta, egyes bekezdéseket emlékezetből elmondott anyjának, aki teljesen elképedt. Lenke nem erősködött, a padláslépcsőre vitte magával a könyvet, és felolvasott a házbeli gyerekeknek. Szenvedélyes történetet írt meg a fiatalon meghalt íróról, az angol lapvidéket választotta helyszínnek, és a vagonlakó testvérek legkisebbje sírva fakadt, amikor a főhős elköszönt haldokló szerelmétől. Azon a nyáron sokszor mentek az ingyenes strandra is, a folyónál elkerített partszakaszra, ahol vöröskeresztes ápolónők tejet osztottak a gyerekeknek, hétvégén kekszet is adtak mellé. Találtak egy remek játszóhelyet a bútorgyáros lezárt, lakatlan villája mellett, a kislánynak feltűnt, hogy egyre több bedeszkázott ablakú ház gazdája költözik külföldre, mintha menekülnének, amíg lehet, ezt látta a liget környékén is, ahova a hinta és a csúszda kedvéért mentek.

Eljött a szeptember, és Liliről nem volt semmi hír. Lenke elhatározta, hogy felhívja, bár apja megtiltotta, hogy bármi módon keresse a barátnőjét. Szeptember végén volt Lili születésnapja, a kislány szerette volna megköszönteni. Hosszan csengett a telefon, mire felvették, de nem Herman szólt bele, hanem a nagyságos asszony. Próbálgatta még néhányszor, aztán letett róla. Karácsony előtt újra elfogta a nyugtalanság. Kicsi fenyőfát vettek mindig, de anyjával gondosan feldíszítették, aranypapírba csomagolt dióval, piros almával, és fehér selyempapírból csavart virágokkal. Lenke tudta, hogy a villában sosem állítanak karácsonyfát, a bankár úr nem engedi, Lili nagy bánatára, aki az előző években minden osztálytársánál látta az angyalhajas, csillámporos fát, tövében az ajándékcsomagokkal. Jó lett volna elmesélni Lilinek, milyen az idei fa. A legjobb lett volna elhívni, hogy nézze meg. A barátnője soha nem járt még náluk, persze, szomorodott el a kislány, talán nem is érezné jól magát egy szűkös udvari lakásban, ahol sült krumpli vagy zsíros kenyér a vacsora, uzsonna egyáltalán nincs, lavórban kell kezet mosni, a törülköző pedig a sparhelt szélén függ, igaz, a tűzhelyet mindig gyönyörűen kismirglizik.

Már azon volt, hogy titokban elmegy a villába, akkor is, ha megbüntetik érte, de egy hosszan elhúzódó megfázás eltérítette a szándékától, iskolába se járhatott, csak feküdt otthon a kifeszített függöny mögött, és hallgatta a varrógép egyhangú zakatolását. Azt sem igazán követte, mi történik odakint a világban, az egészséges és tevékeny emberek messze voltak, a napi feladatok a rossz ízű és bűdös szirup bekelezésére és a leckék folyamatos pótlására korlátozódtak, és már kora tavasz lett, mikor az utcára merészkedett. Az első, ami feltűnt neki, az volt, hogy a környék megváltozott. Egyes boltokat, házakat kiürítettek és lezártak, úgy árválkodtak, akár a bútorgyáros szellemkastélya. Más üzletekben azonban új tulajdonos serénykedett, és némelyik portálon vagy bejárati ajtón különös felirat virított, olyan, mint a sarki Pöhl-cukrászda kirakataiban, a kislány meglepetten olvasta, óhitűt és kutyát nem szolgálunk ki. Ahogyan a szomszédokkal beszélgetett, és a járóelőket figyelte, észrevette, hogy a nők nyakláncán szinte tüntetően lóg a kereszt vagy a máriás medál, úgy viselik, mint egy megkülönböztető jelet. Egy szép, nap-sütéses márciusi délután a belvárosba villamosozott, az ügyvéd úrnak vitt új nadrágot, s látta, hogy amíg betegeskedett, egyre többen vásároltak maguknak népviseletre hajazó ruhát, zsinóros mentét, sokan már a kokárdát is kitűzték a kabátjukra. Március idusa azután nem várt fordulatot hozott, szinte még el sem múlt az ünnep, már el is veszett a függetlenség. Lenke a közeli parkba tartott, hogy a templomlátogatási igazolványára kérjen pecsétet, másképp nem kaphatott bizonyítványt. Egy esküvő közepébe csöppent, a násznép a téren várta a fiatalok felbukkanását, de az ilyenkor szokásos tréfalkozás és könnyed beszélgetés helyett izgatott tanácskozás alakult ki, észre sem vették, hogy az újdonsült pár megjelent a lépcső tetején. Lenke csak félmondatokat értett a zsvivajból, délvidéki eseményeket, mozgósítást, a határok lezárását és tartós élelmiszerhiányt emlegettek. Amikor hazaért, látta, hogy a házuk mindhárom emeletén feldúlt lakók gyülekeznek, harsog az összes rádió, cserélődnek a hírek, leigáznak minket, kiabált valaki, egy másik férfi újságért szaladt a sarokra. Lenke benyitott a műhelybe, a szüleit nem

találta, a gépet leállították. A varrógép örökösen zakatolt náluk, és most a hirtelen jött csend fenyegetőbbnek tűnt minden vész hírnél. A kislány a szülei után rögtön Lilire gondolt, vajon mi van vele, bárcsak tudhatná, bárcsak vigasztalhatná, aztán összerezett, miért a vigasz jutott eszembe, butaság, hiszen remélhetőleg nincs semmi baja, és nem is lesz. Jóval később, már felnőtként, amikor visszaidézte ezt az emlékezetébe égett délutánt a megszállás napján, akkor jött rá, hogy a néma műhelyben ácsorogva történt meg először, hogy összemosta a jelent a jövővel, és megadta magát a félelemnek, mint ahogy a gangon futkározó szomszédok is.

Aztán minden nagyon gyorsan történt. A szülei esténként arról beszéltek, hogyan változnak meg napról napra egyesek, hogyan lesz belőlük együttműködő, feljelentő vagy besúgó, míg mások megnyugtatóan olyanok maradnak, mint amilyenek voltak. Gondterhelten pusmogtak a műhelyben, Lenke inkább a konyhában olvasott, és ha tehette, az ajtót is becsukta, hogy ne hallja őket. Nem akarta tudomásul venni a változásokat. Iskolába már nem járt, mert hirtelen kiadták az év végi bizonyítványt, holott a tanévet nem fejezték be, csak abba hagyták. A szülők örültek, hogy megszűnt a tanítás, mert a megszállás napja után még a felnőttek se akartak kimenni az utcára, mindenki tanácstalanul várakozott, az üzletek sem nyitottak ki, nem volt kenyér, tej, semmi. Napokig nem mozdultak otthonról, a megrendelések amúgy is megcsapantak, apja a kis néprádióját hallgatta, anyja azt mondta, most végre varrhat a saját kedvére. Lenke kinőtte a fehér blúzáját, anyja egy lepedőből szabott újat, a tarka függönyüknek pedig levágta az alját, abból készült a nyári szoknya. Lenke, amint betöltötte a tizenegyedik évét, hirtelen nagyot nőtt, a szülei örültek, hogy sudár lett, és sopánkodtak, hogy nincs miből öltöztetni. Április, bolondos április, dúdolgatta a szabó, miközben hajtotta a gépet, és az idő csakugyan olyan volt, amilyenek a szeszélyes tavaszt megénekelték. Lenkének is jó kedve kerekedett, több hetes szünet után végre szállíthatott az ügyvéd úrkhöz, igaz, ezúttal csak néhány párnahuzatot varrattak, de sok kicsi sokra megy, és annak kell örülni, ami van, sorolta a közhelyeket apja.

A villamosmegállóban gyanút fogott, valami furcsaság történik, nyilván megint lemaradt valamiről, amit mások már tudnak, hallott ugyan ezt-azt a szomszéd gyerekektől, de nem vette komolyan, most viszont a saját szemével láthatta, hogy tényleg igaz, amit a vagonlakó testvérek újságotok. Az emberek csoportban várakoztak, egy fiú távolabb állt, a mellkasán valami sárgállott. Lenke kicsit közelebb lépett volna, de egy bársonykalapot viselő asszony megfogta a karját, visszatartotta, és valósággal parancsolt neki, ne menjen oda, maga nem közülük való, vigyázzon, nem ajánlatos a keveredés. Lenke megdöbben, életében először fordult elő, hogy magázták, a kéretlen tanácsadás is megzavarta, ráadásul még mindig nem látta, mit hord a hajtókáján a tőle valamivel idősebb kamasz. A kíváncsisága rögtön kielégült, amint meglátta a közelgő szerelvényt, hatalmas felirat hirdette, hogy oda csak a nem megjelölt utasok szállhatnak fel. Elsőnek a nagyhangú asszony kapaszkodott a peronra, utána Lenke következett, még talált ülőhelyet, igyekezett, hogy a nőtől távolabb kerüljön. Utolsónak szállt fel a kamasz, és próbált

volna beljebb furakodni, de a kalapos nő makacsul nem engedte, a fiú a peronra szorult. S éppen, amikor elindult a villamos, az asszony nagyot lökött rajta, szidta a szemtelenségéért, erre két férfi felpattant ültéből, és lerugdosták a tiltakozó fiút, aki elterült a földön. Lenke megijedt, nem tudta, mire vélje az indokolatlan erőszakot, de aztán az utasok megjegyzéseiből, durva kiszólásaiból és tréfáiból megértette, hogy miféle intézkedésekkel szabályozták a városi utazást. A másik ijesztő dolog az volt, amit a villamosból látott, bármerre is fordult. Meglepően sokan költöztek, de nem az ismert módon, amikor a család felpakoltatja a bútorait egy teherautóra, s körülbástyázza a szekrényt, székeket, asztalt papundekli dobozokkal, aztán a rakodók felhordanak mindent az emeletre az új helyen, itt, a belvárosnak a körút felőli részén ez volt a szokás. Most Lenke egészen mást figyelhetett meg, sajátos népvándorlást, mintha csak egy Lilinél látott mesekönyv lapjai elevenedtek volna meg, a katicabogár nagy kosarat cipelt a réten, a csiga a saját házáat vitte a hátán, a szarvasbogár taligát húzott, a szitakötő batyuba kötötte mindenét, a lepke bőröndöket egyensúlyozott a szárnyán, csakhogy ami a rajzokon bájos volt, az a való életben cseppet sem hatott annak, sőt Lenkének úgy tűnt, egyesenes szánalmas, miért húzzák-vonják a költöződők a csomagjaikat, s miért nem fogadnak bérautót, stráfocsit, még olyan cipekedő is akadt, aki nem szégyellte babakocsiba tömködni a holmiját. Elképedését megosztotta az ügyvéd úr szobalányával, aki viszont Lenke tudatlanságán csodálkozott, hát már megkezdődött a bezsuppolás a kijelölt házakba, magyarázta a lány, tudja, azokba, ahonnan a magunkfajta kiköltöznek az üresen maradt lakásokba, az ügyesek majd jól járnak, őszintén mondom, irigylem őket, az ölükbe pottyan a szerencse. Az ügyvéd úr is bekapcsolódott a beszélgetésbe, szakszerűen citálta a vonatkozó előírásokat, belügyminiszteri és főpolgármesteri ukázokat sorolt, Lenkének zsongott a fejében a sok paragrafus, mire hazaért. Otthon megint szokatlan látvány fogadta, a szomszédok az udvaron gyűltek össze, és a házmaster egy hokedlin állt, úgy szónokolt. Az ügyvéd úr szikár mondatai után neveltségesnek hatott a bőbeszédűség, a konyhaszék billegett, Lenke mégis komoran várta a dagályos beszéd végét, megtudta, hogy a háziúr a ki-, illetve beköltözők közé soroltatott, a további intézkedésekig a házfelügyelő veszi át a hatalmat, valamint, emelte meg a hangját a gondnok, azt is közlöm, hogy ebben a házban csak egyetlen családot érint a rendelkezés, amit be kell szolgáltatniuk, azt tegyék meg, ami itt marad, azt saját kezűleg lajstromozom, és aztán tűnjenek el, minél előbb, annál jobb.

Estefelé halkán kopogtak, aztán belépett a konyhába Strauss úr, a Dani apja. Lenke az ágya szélén ült, odabent a műhely végében, a fűzetébe firkálgatott, és csak egy vékony sávot látott az amúgy is gyengén megvilágított konyhából. A fűzet vadonatúj volt, kellemes papírlapot borralalóbból, és úgy szerette volna telerajzolni, ahogyan Lilitől látta, sőt a legszebb emlékeinek listáját is beleírta volna, s a felsorolás éppen Danival kezdődött. A fiatalabb Strauss fiú nyurga kölyök volt, vidám füttyögését jól ismerte a ház, a környékbeli bakfisok közül többnek is csapta a szelet, tetszettek neki a lányok, és ő is tetszett a lányoknak. Jó estét, mondta Strauss úr, és a szabó hely-

lyel kínálta. Ne haragudjon, hogy zavarom, kezdte udvariasan a szomszéd, lenne itt egy kis munka, nem boldogulok ezzel a szövetdarabbal, mindig felfeslik, hát hiába, nem az én kezemnek való az ilyen babra dolog, a barátaim sárga celluloidból készítettek néhány kítűzött, valószínűleg mérnöki pontossággal, de nekem már nem jutott belőle. Strauss úr pék volt, és örökösen tréfálkoztak vele a vevők, felesleges lapátot használnia, hiszen nagyobb a tenyere, tolja be azt a kemencébe. Lenke előre hajolt, és látta, hogy Strauss úr a sárga jelet lekapcsolja a zakójáról, úgy látszik, nem varrta fel, csak patentozta. Hogyne, persze, örömmel segítünk, mondta készségesen a szabó, de rögtön el is hallgatott, olyan furcsán hangzott a válasza. Kellene még kettő, folytatta Strauss úr, aki korán megözevegült, és egyedül nevelte a fiait. Az idősebbik mesterialt játszott a szájharmonikáján, nyári estéken szívesen szórakoztatta a lakókat, szeretett színházba járni, főként a zenés darabokra, és olyan tehetséges volt, hogy rögtön megjegyezte a fülbemászó dallamokat, minden előadás után elénekelt a legszebb dalokat a gangon. Adja csak ide, megvarrom még ma este, pár öltés lesz, nem több, mondta Lenke anyja, és már ment is a műhelybe. Lenke a füzete fölé hajolt, és összeszorította a száját, de hát Danival majdnem csókolózott tavaly az ingyenes strandon, és kézen fogva jöttek haza, másnap pedig a fiú elkapta a padlásfeljárónál, és a nyakába csókolt. Az nem lehet, hogy Danira is jelet kényszerítenek, eldöntheti, hogy szövetből, kordbársonyból vagy műanyagból készüljön, és ha felveszi, akkor lerugdallják a villamosról, elüldözik a házból, ki tudja, hova. Senki nem tudott értelmezhető választ adni az ide-oda költözésekre. Apja azt felelte a faggatózására, egy megtervezett begyűjtés történik, az emberek elfogadták és végrehajjták, Lenke törődjön bele, ez van és kész, adjon hálát az égieknek, hogy ők kimaradnak a hurcolkodásból, láthatja, a szomszédok milyen gyávák, a gondnok basáskodását szó nélkül tűrik. Úgy látszik, eljött a házmeister ideje, jegyezte meg fanyarul Lenke anyja, és aznap reggel láthatták, hogy valóban így van, amikor a három Strauss összecsomagolt, és útra készen állt, a házmeister derűsen megjelent a lakásban, hogy leltárt vegyen fel a hátrahagyott ingóságokról. Tanúnak Lenke apját akarta felkérni, de a szabó rácsapta az orrára az ajtót, azzal, hogy dolga van. Strauss úr mindig nagy hazafi volt, csavart bajuszt viselt, és ha megivott egy pohárcával, máris népballadákat szavalt, érzelmesen és hatásosan. Kijött a lakásból, és odaadta a kulcsot a házmasternek, most mostoha gyereke vagyok az édes hazámnak, mondta búcsúzóul, de leszek én még édes gyereke az édes hazámnak. Strauss úr végül elindult, húzta maga után a kiskocsit a rákötözött motyóval, a fiai mentek a nyomában, mindhárman nehéz télikabátban, pedig már hétágra sütött a nap, a felöltő is elég lett volna. A lakók a gangról lesték őket, néma csendben. Ez egy rendes proli ház, mondta ebédnél Lenke anyja, senki sem gúnyolódott. Egy nap se telt el, és megváltoztatta a véleményét. A Strauss lakás ajtaját feltörték, széthurcolták az ott maradt holmit, hiába jött újra a házfelügyelő, hiába fenyegetőzött és kiabált, ugyanúgy a függöny mögül lesték a lakók, de a fosztogatás folytatódott napokig, míg végül a lecsupaszított szoba-konyhába beköltöztek a vagonlakók, akiknek a sodronyos ágy, a szelón és a szekrény pazar berendezésnek tűnt. Lenke átellenből figyelte, ahogy a gyerekek birtokba vették a lakást. Van ágyunk, dicsekedett a

legkisebb, és Lenke nem szólt rá, hogy az a Dani ágya, csak nézte a vidám rendezkedést. Az asszony a mosóteknőt súrolta, és mintegy magának mondta, hát igen, megbecsülök mindent, amit itt találok, én nem lopok el semmit, mert azok úgyse jönnek vissza, soha a bűdös életbe nem jönnek már ide, az olyan biztos, mint hogy magácska a folyosón áll.

Másnap elindult a villába. Minden békésnek tűnt, olyan szelíd reggel volt, mintha a régi kerékvágásban mennének a dolgok, burettblúzt és fodros kötényt szállítana a kisasszonynak, Herman morogva nyitná az ajtót, és a nagyságos asszony ráérősen telefonálna a télkert pamlagján. Ahogy elérte a villasort, elbűjt a nap, mint amikor először jött, Lili egyenruhájával, de ezúttal kegyes volt az ég, csak szemerkélt az eső, halk kopogással. A kertkaput zárva találta, ami régen nem volt szokás, napközben Herman csak a bejárati ajtóra fordította rá a riglit. Csengetett néhányszor, de nem látott mozgást odabent. Tudta, hogy a személyzeti bejárónál van egy rés a kerítésen, ha ott ügyeskedik, talán bejut a kertbe. A hasítékot valaki kitágította, és Lenke különösebb nehézség nélkül átbújhatott a rács között. Visszament a főkapuhoz. A kőtartókból eltűntek a virágok, magasra nőtt gyomot permetezett az eső, a lépcső sáros volt, az oldalsó kisablaknak megrepedt az üvege, és kartonpapírral fedték be. A porcelán csengőt leszerelték. Lenke kopogott, és a barátnőjét szólólgatta. Végre résnyire nyílt az ajtó, Lili suttogott, gyere, kicsike, nem ismertelek meg először, azt hittem, egy tolvaj jön megint, mióta ketten maradtunk anyukával, elszabadult a pokol. Lenke belépett, Lili gyorsan kulcsra zárta az ajtót. A félhomályos folyosón álltak, egymással szemben. Lenke utolérte a barátnője magasságát, Lili viszont megelőzte a vékonyágban, lefogyott, gyerekesen soványnak tűnt a vastag gyapjúpulóverben. Nézték egymást, magyarázkodásra nem volt szükség, miért nem jelentkezett egyikük vagy a másik, Lenke érezte, hogy ugyanott folytatják a beszélgetést, ahol abbahagyták. Az elhanyagolt kert és Lili közlése azonban baljóslatú volt, de hát hogyan maradtatok ketten, nem értem, nézett Lilire, aki elindult befelé, és intett, hogy Lenke menjen utána.

Később, amikor a jéghideg szalonban, a nagy teveszőr takaróba burkolózva teáztak, Lenke újfent csodálta Lili leleményességét, aki szinte semmiből készített látványos hidegtálat. Hajszálvékony sajtot tekert össze, almát szeletelt, diót rakosgatott körbe, végül sokáig matatott a konyhaszekrény aljában, és elővett egy tábla csokoládét. Lenke tiltakozott, nem akar kifosztani senkit, az élelem nagy kincs manapság. Ne ellenkezz, kicsike, mondta Lili, lehet, hogy ez az utolsó közös uzsonnánk. Lenke nyelt egyet, képtelen volt valamilyen kedélyes hazugsággal megcáfolni a barátnőjét, és annak se látta értelmét, hogy mellébeszéljen. A villa szomorú átalakulása lépten nyomon tetten érhető volt, az értékek nagy része eltűnt, más tárgyak használaton kívülre kerültek. Egy zrszönyeg felcsavartan várakozott az előtérben, a könyvek nagy részét beládázták, lejárt korcsolyabérlet hevert az ablakpárkányon, az egyik csillár félig leszakadtan lógott. Lenke azt is észrevette, hogy az uzsonnát egyszerű üveg-tányérok szervirozza Lili, a gyönyörű Rosenthal készlet nem volt a tálalón, és a dobozban tartott kis ezüstka-

nalakat se látta sehol. Lili egyfolytában mesélt, szentvelen, halk hangon, mintha csak matematikából felelt volna, az egyes reményében, ez volt az egyetlen tantárgy, amellyel küzdött, egyébként könnyedén kapott tiszta kitűnő bizonyítványt. Az iskolából már tavaly kimaradt, mondta, akkor, amikor apját a munkaszázadával a határon túltra vitték, az első behívójegyet nem vette át a bankár, vidéki barátoknál bujkált, de a második alkalommal már nem úszta meg a szolgálatot. Herman még jóval előtte elment, az utolsó hajóval, ami keletre tartott, az övéihez, új hazát építünk a pusztá kezünkkel, mondta lelkesülten a gazdáinak, jöjjenek maguk is, bankár úr, nincs más lehetőség. Sajnos, folytatta Lili, apuka nem akart felülni a hajóra, féltette a villát, hogy nem hagyja itt, és ez a féltés az életébe került. Ősszel vonult be, novemberben érkezett egy különös tartalmú tábori zöld lap tőle, a felesége haladéktalanul vigyen el egy jelentős összeget a megadott címre, egy fotózletbe. A nagyságos asszony furcsállta, de mindent úgy tett, ahogy a férje kérte, mert a levelezőlap szűkös helyére nem fért több, a bankár úr azzal zárta sorait, hogy amikor majd hazakerül, megmagyarázza, miért fontos ez. Lili is írt egy rózsaszín, az előírásnak megfelelő lapot, és küldtek csomagot is, meleg alsó, konzerv, sál volt benne, válasz azonban nem érkezett. Visszajött viszont a levél, amit a vidéki unokatestvéreinek adott fel, bontatlanul, lepecsételten, nem kézbesíthető és szabályellenes küldemény, ez virított a borítékon. Azt hallottam, folytatta Lili, miközben tálcára tette a teás csészéket, hogy vidéken palánkokkal kerítenek el városrészeket, és begyűjtik a megjelölteket, és állítólag vonattal elviszik őket, csak nem tudni, hova, és az sem világos, hogy ha utazási tilalom alatt vagyunk, akkor mégis

hogyan szállhatnak vasútra. Hol hallottad ezt, kérdezte Lenke. Akkor, amikor sorban álltam, hogy leadjam a kerékpáromat, felelte Lili, aztán akkor is beszélgettünk a többiekkel, amikor az arany ékszereinket, a telefont és a rádiót kellett beszolgáltatnunk, és mire kijött a rendőr, hogy összeírja a megmaradt javainkat, főként apuka porcelán gyűjteményét és a festményeket, már elég sokat tudtam, úgy értem, összeraktam magamnak a mozaikdarabkákat. És a nagyságos asszony hol van, kérdezte Lenke, már a szalonban, mert a télikertben nem látott mozgást. Alszik odafent, felelte Lili, teljesen kimerült, gyalog bement a városba, a fejébe vette, hogy védlevelet szerez, mert van több rokonunk semleges országokban. Tudod, kicsike, folytatta Lili, és félbevágta a csokoládét, amíg nem hordtuk a jelet, addig még csak elvöltünk valahogy, meghúztuk magunkat, ha veszélyes helyzetbe kerültünk, de ez a kis sárga szövetdarab megőrjíti az embereket, úgy érzik, hogy felszólítás a nyílt megalázásra. Van itt az utcánkban egy fiú, mesélt tovább Lili, mindig büszke volt a zsinóros sapkájára, és az után, hogy feltűzte a jelet, két másik szomszéd lekapta róla a sapkát, és belevizeltek. Lenke hallgatott. Éjszakánként odaülünk a rádióhoz, folytatta Lili, mert csak egy kicsi készüléket vittünk be, amit Herman itt hagyott, a nagyot eldugtuk a cselédszobában, az angol adót fogjuk be, apám is ezt hallgatta mindig, angol úriemberként akart élni, és amikor egy hivatalos figyelmeztette, akárcsak Herman, hogy bankár úr, ne törődjön semmivel, csak meneküljenek, egyszerűen nem hitt neki, nem hitte el a végzetet, azt hajtogatta, hogy ezek úriemberek, úri becsületszavukat adták, nem eshet bántódásunk. Lenkének Strauss úr jutott eszébe, édes hazájának mostohagyereke, és Dani, ami-

kor kitalolta a ház kapuján a használtan vett Höfer biciklit, amit közösen hajtottak a bátyjával, és közösen fűjták át kék színűre, új pumpát is vettek hozzá. Dani, mielőtt leadta a kerékpárt, beleírta a nevét a csöbe, hogy ha majd sorban áll a visszaszolgáltatásnál, biztosan az övét kapja vissza. Azt is hallottam, folytatta Lili, hogy a vármegyházán, a szállítmányozási hivatalban, ahonnan a költözőkérdéseket irányítják, naponta összeverekednek tisztességesnek mondott emberek, mert mindegyikük a legjobb helyeken levő megüresedett lakásra adja be az igénylését, és nem áltatom magam azzal, hogy ez a villa, amit még a nagyapám vásárolt, kimaradhat az osztogatásból. Nem értem, miért készítenek mindenhol leltárt, mondta Lenke. Fogalmam sincs, töprengett Lili, de anyuka barátnőjéhez egész különítmény érkezett, a rendőrt két önkéntes kísérte, egy tanár és egy jegyző, felhívták a házmestert is, és több száz tételes listát írtak, a zongorától kezdve az utolsó damasztyszalvétáig, a tanár szépen előre megvonalazta a lapokat, és piros írónnal számozta meg, hogy mit szállítanak be azonnal a vármegyháza raktárába, és mi az, ami egyelőre a lakásban maradhat, de tulajdonképpen már állami tulajdon. Lili megitta a teáját, és elgondolkodva ült, mintha megfeledezett volna a vendégről. Odafent valami leesett, koppanás hallatszott a nagyságos asszony szobája felől, Lili elnézést kért, és felszaladt a lépcsőn.

Lenke ide-oda sétált az alsó szinten, benyitott a sivárrá vált télikertbe, aztán megállt a szalon ajtajában. Évek óta várt erre a pillanatra, hogy végre egyedül legyen a könyvekkel és az asztalra halmozott csecsebecsékekkel. A kecses holmik nagy része eltűnt, a porcelánok és az ezüstapróságok hiányoztak a hímezett terítőről, a könyvespolcon azonban még mindig talált izgalmas köteteket. Annyira mohón akarta a földrajzi atlaszt és a művészeti albumok némelyikét, hogy most remegett a keze, ahogy végigsimogatta a kedvenceit. Az asztalon maradt tárgyakat is egyenként végignézte, ezúttal zavartalanul. Egy papírvágó kés tetszett neki nagyon, a markolata álarcot formázott. Lili mesélte, hogy a szülei, amíg tehették, minden évben elutaztak a velencei karneválra, talán onnan hozták. Lenke lassan forgatta a kést a tenyerében, és azon töprengett, vajon bekerült a hivatalos lista tételei közé, vagy kihagyták, mert nem találták értékesnek.

Amikor Lili visszajött, egy vulkánfíber bőröndöt tett a könyvespolc elé. Vigyél magaddal néhány könyvet, mondta azon a tárgyilagos, fakó hangon, ahogy újabban beszélt, válassz kicsike, nekem mindegy, mi marad utánunk a villában. A lábával picit odébb tolta a bőröndöt, halványan elmosolyodott, ahogy Lenkére nézett, egy-két dolgot begyömöszöltem, majd otthon megnézheted. Minden a tiéd, folytatta halkán Lili, kivéve pár csomagot, azokra ráírtam a nevem, és megköszöném, ha megőriznéd.

A babaház volt az első, ami előbukkant az újságpapírból, amibe Lili gondosan becsavarta. Keskeny fadóbozban fényképeket talált, köztük volt a tündérelmezes tabló, nevető kislányok a fűzfák előterében. A bőrönd alján egy kulcsra zárható emlékkönyv lapult, a bársonnyal bélelt tokjában. Lenke türelmetlenül kotort, hogy mi van még, selyemruhák, selyemsál, finom bőrkesztyű, ridikül és a jól ismert fehér burettblúz. Lili az összes megma-

radt ékszerét is becsomagolta, vékony aranyláncot, ezüst hajesatot, néhány gyűrűt, mindazt, amit nem volt hajlandó beszoalgtatni. A babaházra, a fadóbozra, az ékszerekre és az emlékkönyvre tartott csak igényt. Lenke viszatett mindent a bőröndbe, és betolta az ágya alá. Tudta, hogy Lilinek és a nagyságos asszonynak napokon belül el kell hagyni a villát, és alig vihetnek több holmit magukkal, mint amennyi egy ekkora utazó táskába fér. Lenke nem ajánlotta fel, hogy segít a költözésnél, és Lili nem kérte. Búcsúzásnál, a kertkapuban még annyit mondott, hogy a megjelölt házak kijárási tilalom alá esnek, csak meghatározott időben hagyhatják el a lakók, ha egyáltalán engedélyt kapnak a távozásra, így aztán kicsike, mosolyodott el fanyarul Lili, nem sűrűn botlunk majd egymásba a városban. Atölelte Lenkét, aztán sarkon fordult, és felszaladt a lépcsőn.

Egy verőfényes júniusi napon újra megbolydult a bérház. A tanár, aki hallgatta az angol adót, többeknek megsúgta, hogy a szövetségesek partra szálltak, talán napokon belül vége lesz a háborúnak. A hír megosztotta a lakókat, voltak, akik örültek, mások inkább féltek, de mindenki gyors változásra számított. Valamennyien tévedtek, nem békekötés következett, hanem egyre gyakoribb bombázások, a lakók összezsúfolódtak az óvóhelyen, és minden apróságon veszekedtek egymással. Ősszel a házmester közölte, hogy azontúl körzeti testvérnek kell szólítani, egyenruhát és karszalagot viselt, mindenkinek teljhatalommal parancsolt. Novemberben vidáman újságot, hogy a megjelölt házakba telepített embereket gettóba zárják, már megszabták, hol lesz a területe, az ott élő jelöletleneknek ki kell költözniük, cserelakást kapnak, és a vármegyházán, a szállítmányozási hivatalban intézik a kiutalásokat. Azzal hencegett, amikor a bérházat bombatalát érte, és néhány család fedél nélkül maradt, hogy bárkinek szerez megfelelő lakást, aki nem felejt el leróni a háláját. Lenke sosem tudta meg, hogy apja mit ígért és mit adott a házfelügyelőnek, de hamarosan néhány utcával odébb költöztek, pedig az udvari kis lakásban nem tett súlyos kárt a bombázás. A karácsonyt már az új, utcára néző, alkóvos, erkélyes, két szobás új lakásban töltötték, ahol eleinte furcsa érzéssel mozogtak, és némi bűntudattal használták az ott hagyott holmit, de hamarosan a rossz érzés megszokássá változott. Lenke megkapta az alkóvot, ahol csupán egy ágy és egy polc fért el, de a szűkös helyet találékonyan kihasználta. Január közepén az új szomszédoktól hallották, hogy a gettó palánkját lebontották, a város egyik részében viszonylagos nyugalom van, de a folyó túlpártján még harcolnak.

Tavasszal végre az egész város felszabadult, megkezdődött a romok eltakarítása, az emberek most nem töprengtek a jövőről, lekötötte az idejüket a rengeteg tenivaló. A szabó örült, mert érkeztek az első megrendelések, persze, régi ruhákat újíttattak fel, de beindult az üzlet. Lenke ismét szállított, legtöbbit az öreg ügyvédnek, aki úgy fogadta a gondosan kitararított hallban, mintha csak néhány napig nem találkoztak volna. Egy nyári délutánon Lenke jókedvűen sietett be a kapun, minden munkáját letudta, és azt tervezte, hogy hidegtálat készít az egyik kuncafttól kapott élelemből. A lépcsőházban valaki a névtáblákat böngészte, sovány, fiatal nő, s ahogy tett egy félfordulatot, Lenke még mindig nem ismerte fel,

csak pár pillanattal később, a hangjáról, amikor azt mondta, hogy szervusz, de már nem tette hozzá, mint régen, hogy szervusz, kicsike. Álltak egy ideig némán, méregették egymást, Lili törte meg a csendet, nehezen találtak meg titeket, egy szomszéd odaadta végül az új címet. Mi van veletek, kérdezte Lenke. Lili elmondta, hogy a nagyságos asszony meghalt, és ő az egyik rokonuknál húzta meg magát, aztán kissé zavartan folytatta, nagy segítség lenne most a bőrönd, amit rád bíztam, mert az a néhány holmim maradt meg csupán, a villát teljesen kifosztották, idegenek lakják, nem is tudom, mi lesz velem a továbbiakban, oda aligha mehetek vissza. Lenke elindult felfelé, Lilivel a nyomában, zavartan keresgélte a kulcsát, ügyetlenkedett, végül beléptek az első szobába. Lili csodálkozva nézett körbe, ez egy olyan kiürített lakás volt, a gazdái beköltöztek a gettóba, ugye, kérdezte kissé furcsa hangszíjjal. Nem tudom, felelte Lenke, nekünk egyszerűen kiutalták. Akkor nem is zavarnék tovább, mosolygott Lili, ha lennél szíves odaadni a bőröndömet, már itt sem vagyok. Lenke lehajtotta a fejét, ne haragudj, de a bőrönd sajnos elveszett, mert nem vittem magammal az óvóhelyre, a műhelybe pedig becsapott a bomba. Lili nem válaszolt, csak mosolygott. Szerencsére, folytatta Lenke, az

emlékkönyved megvan, mert azt külön őriztem, a füzetem között. Gyorsan lekapta a könyvespolcra a bársonytokba zárt noteszt, és Lili kezébe nyomta. Szerencsére ez megvan, az emlékek megvannak, ismételte gépiesen Lili, és hidegen mosolygott akkor is, amikor röviden elkészönt, és elment.

Lenke megkönnyebbült. Túlesett végre a találkozáson, amin olykor eltűnődött, mint előtte álló kínos feladaton. Esténként, az új ágyában, különféle történeteket agyalt ki, de egyik sem volt eléggé hihető, hogyan is keveredett el a vulkánfiber bőrönd, amikor láthatóan minden más értékük megmaradt. Félrehúzta az alkóv csinos függönyét, és végigdőlt az ágyán. A polc kitüntetett helyén állt a babaház, felette a tündérelmezes fénykép függött és egy nagyobb méretű fotográfia a villáról, oldalt szép sorban következtek a könyvek, amelyeket Lenke választott magának a szalon falba süllyesztett tékáiról. Az ágy melletti sámlin volt a ridikül, benne az ékszerek, a selyemsál, a puha kesztyű, a többi fénykép, s a legalján az álarcos markolatú papírvágó kés. Minden az enyém, mert én lettem Lili, gondolta Lenke, és boldog volt.

Átmeneti időszak – Des Quiciamiento

„a történelem, az idő versenytársa...” (Jorge Luis Borges)

Hat hete semmi, mondogatta, már hat teljes hete sehol senki és semmi.

És valóban, a magányos látogató érkezése előtt mintegy hat héttel hatalmasodott el minden a mozdulatlanlás, a dermedtségek az a foka, mellyel szemben tökéletesen kiszolgáltattak és eszköztelennek érezte magát. Ellenszegülésre nem gondolhatott, mert a levegő állt, és a teljes szélcsendben mintha az egész környék belemerevedett volna a fullasztó hőségbe. A távoli búzamezők hullámszerűen elcsitult, a fákon nem rezdült egyetlen levél sem, ágaik, melyeket máskor a síkságon végigsöpörő szél tépázott meg, most hegyesen meredeztek az ég felé. A hatalmas malomlapátok, mint valami kísértethajó árbocai, önnön súlyukba roskadva nyikorogtak szaggatottan.

A hátsó raktárhelyiségekben, melyek a központi terem, az úgynevezett *szentély* mögött nyíltak, zsákszámra sorakozott az őrlésre váró, de a fülledt melegben rég bepállott és itt-ott már rothadásnak indult gabona. A liszteszsákok összelapultak, tartalmuk egyenletlen ütemben szivárgott kifelé az oldalukon tátongó lyukakon keresztül. A parasztok jó része már amúgy sem hozott újabb szállítmányt, inkább a városszéli üzembe vitték, csak a régiek közül tartottak ki mellette néhányan, meglehet, csupán szánalomból, ám egy ideje ők is elmaradoztak. Mindenhol ujjni vastagon állt a liszt, fehér por lepte be az őrlőkövet, a sipókákat és a garatot, ahogy a sebeskerékpádot és a szelepadot áttörő robusztus malombálványt is, beitta magát a falakba, a repedésekbe, be a ruhákba, a bőr alá, le egészen a húsig. A tengelyek tövében ragacsos masszaként buggyant ki a gépszírral elkeveredett finom dara.

Miután a többi összedőlt vagy elbontásra került, az övé maradt utolsónak az egykor oly népes telepen, ez a rozszant szélmalom, mintegy mutatóban, s az a hír járta, egy új hatalmasság veszi meg a környéket, földestül, épületestül, mindenestül, hogy aztán úgymond ledőzeroltassa a felesleget. Amiben meg lát fantáziát, tette hozzá állítólag engedékenyen, átalakíttatja afféle turistalátványosságnak, múzeumnak, skanzennek, valami hasonlónak. Tereprendezés, bekötőtűt, korszerű technika, új munkahelyek, lobogtatta orra alá a papírokat szuszogva a néhány napja kiérkező öltönyös alak, aki megbízott ügyintézőként mutatkozott be. Ha sikerül meggyezniük, jól nem fog jární, de legalább rosszabbul sem, heherészett tovább, mialatt komótosan visszaszállt az autójába. Vegye fontolóra kedvező ajánlatunkat, kiáltott még oda búcsúzóul, de ő válaszul vasvillával rontott a terepszínű dzsipnek, a jó adag gázfröccs nyomán kipörögő kerekek alól száraz homok csapódott a szemébe.

Aztán a hatodik héten, nem sokkal a látogató érkezése előtt szinte egyik napról a másikra eltűntek az egerek és a patkányok. Nagy számban tartott macskái elszöködtek, a faluban kóboroltak csapatostul zsákmány után kutatva, vagy egymást falták fel, ha nem találtak elég táplálékot. A szünni nem akaró szélcsend és az elviselhetetlen hőség mindenkit a végsőkig csigázott. Emberek és állatok kölcsönös egymásrautaltsága kezdett felbomlani, közös sorsuk, melyben máskor hol egybekapcsolódtak, hol széttartottak a szálak, mindig aszerint, ahogy életük és haláluk ősi ritmusa megszabta, most úgy tűnt, végképp iránytalanná vált. Mégis küzdöttek, érthetetlen konoksággal és makacssággal harcoltak valami ellen, melynek sem igazi nevét, sem valódi alakját nem ismerték.

Mivel a vakítóan tűző napon árnyék alig akadt, bent húzta meg magát a nappali órákra, a malom belsejében, s csak esténként merészkedett elő, hogy élelem után nézzen. Ám mikor a falubeliek látták, hogy lemond állatairól, elengedi, sőt végül elkergeti őket, suttogva adták tovább a hírt: Némelyi, a molnár feladta. Mert azelőtt, míg asszonya élt, nem téblábolt dologtalanul ilyenkor, hanem amint beköszöntött az *átmeneti időszak*, ahogy nevezték, befogták a gebét, hogy lankadatlan ösztökélésükre körbe-körbe járva forgassa a súlyos malomkövet. Ha meg lesántult, kehes lett a jószág, maguk álltak a rúd mögé, és addig köröztek naphosszat, míg rájuk nem szállt az éj, vagy a fáradtságtól össze nem estek. Bírták, mert bírniuk kellett, le-lecsíptek hát alvásukból néhány órácskát, hogy határidőre elkészüljenek. Ám mostanában egyre gyakrabban tört rá az ernyedtség, hirtelen lepte meg és készületlenül érte. Céltalanul lődörgött ide-oda, néha az ablakhoz szaladt, majd visszatámolygott, vagy csak bámult kifelé szakadatlan.

Ennek az egésznek vége, már hat hete semmi, mormolta tovább, s elérkezettnek látta az időt egy utolsó, „mindent eldöntő” kísérletre.

A faluban, miután leszállt az alkonyat és a kibírhatatlan forróság kissé alábbhagyott, férfiak bújtak elő esténként tétova léptekkel, imbolyogva, majd egymást hangosan szólongatva közösen beszerző körútra indultak. De a molnárral szemben, aki odakint lakott, szinte a határban, nem a soron, mint ők, ahogy mondták, távolságot tartottak. Este amúgy sem merészkedtek ki a malomhoz, kockázatosnak találták volna a közeli erdő miatt. Neki kellett hát hozzájuk osonnia, ha bármire szüksége volt, élelmiszere, ruhákra, szerszámokra, egyebekre. Ő pedig, túl félelmein, túl minden más-on, ügyet sem vetett a mendemondákra, melyek köztük keringtek, noha éjjelenként tisztán hallotta a szörnyű hangokat a falakon túlról. Mikor felesége beteg lett, és ideje végéhez közeledett, sokszor koromsötétben vágott neki az útnak a faluba orvosságért, gyógyfűért, gyökérért. Tudta, hogy ott vannak a közvetlen közelében, érezte a lihegésük, orrát megcsapta a szaguk, elkeveredve a nyirkos föld sötét illatával. Ha meg nem is szeretete, de megszokta az üvöltésük, s idővel hangról felismerte mindet, bár nem látta őket soha.

Az átmeneti időszak hatodik hetének végén tünt fel a magányos látogató a messzeségben, a déli órák egyikén, mikor az álló légoszlopokban a képek vad táncba kezdtek. A távolban szétfolyt a poros út, melyen közeledett, furcsa, kacszázó járással, erre-arra billenő drótszamarát maga mellett vonszolva. Vibrált körülötte minden, s a molnár attól tartott, végképp elveszti az uralmat önmaga felett. Mintha egy mindenre kiterjedő általános eltompulás, valami régóta terjengő feltartóztathatatlan kifakulás jeleit olvashatná le a látványról. És a kontúrjait veszített, egyre inkább szürkéségbe süllyedő világ megvonná tőle látása eddig adományként birtokolt élességét, elvonná a hideg, metsző tekintet szabadságát, hogy e hiánnyal s e szétolvadó ábrával jelezze számára: ideje útra kelnie.

Mert hogy valóban hirtelen tört rá és készületlenül érte a felismerés, hogy jól kialakított mederben folyó élete arról a pontról, ahonnan most rátekint, s amely minden valószínűség szerint a folytathatatlanság nyugópontja, teljességgel értelmetlennek és értéktelennek tűnik. Bűn- és áldozat-nélkülinek, mentesnek mindenféle csodától, mint ahogy híján van a józan-ság sekélyes örömeinek is. Igen, már csakis a mindent eldöntő kísérletben bízhat. Függyönyét összehúzza most az ágyra kuporodott, számításokba kezdett, majd csakhamar deszkákért, kalapácsért, szögekért szaladt, fűrészt kerített, bakot hengergetett odébb. Talán még nem késő.

Amaz pedig időközben elhaladt a végeláthatatlan, mozdulatlan búzamezők mellett, hogy egyenesen a malomhoz vezető keskeny gyalogösvényre térjen. Jobb kedvre derülhetett, mert a vánszorgásból emitt peckes lépdelésbe váltott, menetelésbe, s ahogy a biciklit maga előtt tolta, ügyesen, fél kézzel, még szökellt is olykor egyet-kettőt hozzá. Végére is ő az első fecske, biztatta magát, úgyszólván szűz terepen jár, a küldetést egy-kettőre lerendezi. Megfogta az isten lábát, és nem ereszti, ha belegebéd, akkor sem. A szervezetnél nem véletlenül őt szemelték ki erre a kényes feladatra, megbirkózott ő már különbel is. Jó, hát nincs végzettsége semmi, muzeológus, etnográfus, vagy mi a halál, vezetőképzői még kevésbé, nem is torné magát ilyen hülyeségekkel, ami tanfolyamot elvégeztettek vele, dögunalom volt. Hanem ide más kell, határozott fellépés, találékonyság, jó beszélőke, az meg ugye van neki. A molnárt csak bízzák őrá, majd elintézi valami csecsebecsével, százforintos boltban vett gagyival, maradék repi piával. Tőle akár maradhat is, ha akar, lehet például teremőr vagy recepciós, csak ne kotyogjon bele semmibe. Ő most szépen beül ide, ha nem is a készbe, de a tutiba, és pikkpakk felvirágoztatja ezt a kócerájt. Turistaparadicsommá varázsolja. Meglátják, dől majd a pályázati lóvé, el fognak ájulni tőle a központban.

A küldött erre mindjobban belelendült, tele ötletekkel s az izgalomtól szinte remegve folytatta. Csak legyen wifi plusz térerő, aztán elhozza a kultúrát ebbe az isten háta mögötti elmaradottságba. A civilizáció szigete lesz ez, ő meg a kormányzója. Ökoturizmus, védett műemlék együttes, ami a csövön kifér! Luxus apartmanok, szauna és jakuzzi a csillagos ég alatt! A kedves vendég lelazul, ők meg nyomatják neki a show-t telibe. Naná, hogy ráhajtanak arra a babonára is, amiről itt hadoválnak, kicsit felturbózzák, szereznek hozzá néprajzost, vagy hogy a fenébe hívják, az majd szépen elmagyarazza a hiedelemvilágot, projektorral, PowerPointtal, ahogy kell. Éjszakára szerveznek kalandtúrát szellemekkel, szörnyekkel, kutya faszával, mindezzel. Végül meg leöntik az egészet egy jó kis gasztroműsorral, tanyasi ételek, búbos kemenyce, zsüpfedél, nádtető, helyi specialitások, az ilyesmit kajálják ezerrel.

A molnár, felmérve a vendég és a malom között egyre csökkenő távolságot, nem tévesztve szem elől a közeledés sebességét, gyorsan nekilátott. Fogta a deszkákat, méretre szabta, kissé lecsiszolta, lesimította őket, hogy maradéktalanul egymáshoz illeszkedjenek, majd egyesével bedeszkázta belülről az összes ablakot. Aztán kóccal, kátránnyal kitöltötte a hézagokat, hogy a fény ne szűrődhessen be és légmentesen zárjanak. Az apró repedések tömítéséhez kis labdacsokat gyúrt, melyekhez nyálával kevert lisztből kását, vizet nem pazarolt. Rongyokat csavart gombócba, kartonokat hajtogatott, viaszt olvasztott, mindent felhasznált, amit csak talált.

A látogató végül teljesen elengedte magát. Kisárgult virággyásokon trappolt keresztül, füttyörészett, sasszézott erre-arra. Avatatlan szemlélő úgy hihette volna, vidámsága indokolatlan, noha a maga módján bizonyos fokig érthető. Mégis, mintha e szökkenések és trappolások, e váratlan nekiirrodások mást is rejtettek volna magukba. Mintha ismerősnek mondható, önfeledtnek tűnő mozdulatai körülírtak, felrajzoltak volna valamit, létezésének egy szeletét, lényének egy aspektusát, melyről saját magának sem volt tudomása. Egy nem titkolt, de nem is felfedett oldalt, hajlamot, sőt hajlandóságot, mely a személyiségében meglévő természetes nehézkedést csodás módon egészítette ki és egyúttal kompenzálta. S mintha ezekkel a nevetséges szökdecselésekkel fizetett volna önkéntelenül is azért a ragaszkodásért, mely más-kor minduntalan a föld felé vonta, visszahúzta a létezés jól körülhatárolható általánosságába, gátat szabva csapongásra hajló képzeletének. Hisz valamiképp egyszerre volt megbízott küldött és megbízhatatlan jövevény, idegen és ismerős, nehézkes és könnyű léptű, ám vonásai sokféleségének ez a buja keveredése, feladatainak ez a tarkabarka összevisszasága olyan eredendő eldöntetlenséget mutatott benne, melyet magának sem mert bevallani. Mert mozdulataival egyfajta üres helyet vélt kiszakítani utazása idejéből és teréből, s ez soha nem tapasztalt szabadsággal, valamiféle frivol meghatározatlansággal kecsegtette.

A molnár végre elkészült a munkával. Tökéletesen lezárt minden nyílást az épületen, mely így, ha nem is egy bevehetetlen erőd, de mindenképpen egy ravasz kis *bunker* képzetét keltette. Se napfény, se levegő nem hatolt be, úgyszólván hermetikusan elzárta a külvilágtól. S hogy megteremtette a vágyott sötétséget, leült a *szentély* közepére, és teli tüdőből fújni kezdett, miközben erejét megfeszítve két kézzel visszafelé forgatta a súlyos malomkővet. A belül megmozgatott légtömeg a gondosan lezárt ki- és bejáratok jóvoltából lassacskán áramlásnak indult körben a falak mentén, majd idővel egyre hevesebben kavarogva forgószéllé alakult, hasztalan próbálván kiszökni a malomból.

Azonban a látogató ugrabugrálásaiban, ezekben a látszólag szétszórta, kaotikus, valójában, ha nem is szándékai, de teste által pompásan megkomponált mozdulatsorokban volt még valami. Ami nemcsak zabolátlan és fegyelmetlen, hogy ne mondjuk, szórakozott magatartását leplezte le – melyet mindazonáltal csak a közelgő feladat végrehajtására és az ott életbevágóan szükséges tökéletes és kimerítő összpontosításra való úgynevezett rápihenés kedvéért engedett meg magának –, hanem szokatlan megvilágításba helyezte teljes valóját is. Valami, ami bár észrevehető volt, mégis ezen észrevehetőség miatt burkolózott homályba, s vált úgyszólván láthatatlanná. Amire nem volt magyarázat, mert olyan irányba mutatott, ahol nem volt senki és semmi, de amit teste ebben a tökéletes pantomimban mégis kiszolgáltatót egy őt kíméletlenül fürkésző tekintet számára. Mert mintha mozdulataival nemcsak magányosságát árulta volna el, de felrajzolt, sőt éles kontúrokkal, finom ecsetvonásokról tanúskodó kolorittal, perspektívával és árnyékolással felfestett volna egy képet, amelyben lényén túl egy olyan másik alak körvonalazódott, akiről halvány sejtelve sem lehetett. Mintha menetelésének üteme, hirtelen ötlettől vezérelve megválasztott lépéshosszainak aránytalansága, nézelődésének ideiglenesen szabadjára engedett nemtörődömsége, szívverésének ritmusa, egyszóval mintha egész belső remegésének, ujjongásának feltörése, majd lankadása mind-mind egy olyan valakire, egy olyan másikra vonatkoznának, akinek hiánya fel sem tűnt neki. Nem tűnhetett, mivel mindig épp ott jelent meg előtte, lényének azon vakfoltjában, melyről soha nem vett tudomást, hisz tekintetében minden a tökéletes láthatóságot, sőt átlátszóságot, a mindent lefedő abszolút vizualitást mutatta. Valakire, egy másikra, az ő saját másikjára vonatkozott, akit nem azért nem láthatott, mert láthatatlan volt, hanem mert tekintetével együtt mozogva soha nem lépett ki e vakfolt mögül. Azt az alakot célozták e mozdulatok, akit magával hurcolt öntudatlanul, miként a látómező az üvegtüskében lebegő árnyékot, mely együtt fordul a szemgolyóval, egy nem hiányzó hiányt, mely mégis ott vibrált körülötte és benne, mint soha nem titkolt, de soha fel nem fedett hajlamai valódi okozója, eredete.

A molnár szédült és fájta a feje, ömlött róla a veríték, de még akkor sem hagyta abba, amibe belekezdett, mikor meghallotta a kapun a régóta várt dörömbölést. Ült a sötétben, maga elé idézve a látogatót, akivel nemsokára útra kell kelnie, mint ahogy annak szeme előtt is, míg a hatalmas tölgyfakapuhoz érkezett, képek suhantak el, ősrégi, múzeumba illő babonák szörnyűséges ábrázatai.

Ám volt valami, amit egyikük sem látott, mert nem láthatott. Sem az, aki ott ült bedeszkázott ablakai mögött a *szentély*ben fújtatva, sem az, aki egyre tanácstalanabban állt meg a *bunker* bejáratánál. Hogy az *átmeneti időszak* leteltével, az ismét megélenkülő szélben a lassan megmozduló malomvitorlák alól végül előmerészkednek az óriások, egyenként, lomhán, teljes némaságban, majd kínoktól gyötörve egy szemvillanás alatt rászabadulnak a világra.

A huszonhárom éves álom

Éles sikoly rázta fel a szoba csöndjét. A nő lelőkte magáról a paplant, és kissé előrebukva felült az ágyban. Egy kócos hajtincs lógott a szemébe. A nyakánál kigombolódott hálóingje alá csúsztatta tenyerét, egészen a mellei közti mélyedésbe, érezte heves szívdobogását. A szemközi ablakon bevilágító telihold beragyogta rémült arcát.

A férfi felkönyökölt, az éjjeli szekrényen kitapogatta szemüvegét, feltette, majd felkapcsolta a lámpát.

– Már megint?

A nő bölintott. Szeme megremegett. A férfi a kisszekrényről egy pohár vizet nyújtott neki, majd az ágy végének támasztotta párnáját, és hátradőlt.

– Elmeséled?

– El...

A nő megitta a vizet, és anélkül, hogy a férfi felé fordult volna, visszaadta neki a poharat.

– Magam sem értem... annyira élethű..., mégis kusza...

– Próbáld meg felidézni minél aprólékosabban. Sokszor a jelentéktelennek tűnő részleteken van a hangsúly, hiszen...

– Tudom! Majd megpróbálok. Előtte kapcsold le a lámpát! Nagyon idegesít a fénye.

A férfi szó nélkül lekapcsolta a lámpát. Újra a krétafehér telihold fakó sugara világította be a szobát.

– Rideg, kietlen vidéken meneteltem. Ameddig a szemem ellátott, mindenfelől megszenesedett tuskók éktelenkedtek körülöttem, a kormos földbe ragadva. Imitt-amott valamelyik még füstölgött. Egy bepólyázott csecsemőt szorongattam a karjaimban. Tudom, szerettem volna minél előbb hazaérni vele... Nem emlékszem, miért tettem le erről a szándékomról..., lehet, a teknő az oka... A sok-sok megszenesedett fatönc közt ugyanis feltűnt egy disznó-kopasz-tó teknő... olyan, amelyet annak idején felénk használtak ilyen célra, egy hosszában félbevágott olajos hordó. Nem sokat... pontosabban egyáltalán nem töprengtem azon, mi legyen, amint megpillantottam a hordót, mint akit meghipnotizáltak, csecsemőtől belefeküdtem. Alkonyodott éppen..., legalábbis úgy rémlik... Magamhoz szorítottam a kisbabát, és altató dudorászva, ringatni kezdtem magunkat. Aludj baba, aludjál, tündérekőről álmodjál, énekeltem halkán. Nem is tudtam, hogy még emlékszem erre a dalra. Nekem énekelte édesanyám, amikor kislány voltam... Egy ismeretlen kisfiú szakította meg dalolászásom, az egyik pillanatban még csucsujगतok a babának, a másikban már ott van előttem ez a vézna kölyök, mire felocsúdtam volna jelenlététől, már ott ült előttem a hamuval borított földön. Megkérdeztem tőle, hogy kiféle-miféle, meg hogy mi járásban van, de nem válaszolt, csak némán bámult rám. Ez nagyon bosszantott... Megfordult a fejemben, lehet, hogy kuka..., de az se kizárt, hogy ezt csak most gondolom, nem tudom, nem is fontos..., az a lényeg, hogy egyszer csak megszólalt. Azt mondta, átutazóban van. Megkérdeztem tőle, honnan jön, mire azt mondta, megszűröl. Mit láttál útközben, kérdeztem tőle. Láttam egy férfit önmaga ellen sakkozni, mondta, hol a tábla egyik oldalán ült, hol a másikon. Észrevette, hogy ott vagy, érdeklődtem. Bölintott. És nem szólt semmit, kíváncsiskodtam tovább. De igen, felelte, azt mondta: mindig a lehető legjobb lépést kell meglépni... Ennyi, kérdeztem. Ennyi, válaszolta. És te... te mit mondtál neki? Semmit. Csak úgy otthagytad? Mennem kellett... Nem mondtam semmit. Rövidesen ismét ő szólt meg. Azt mondta, hogy megjíedt. Megkérdeztem tőle, mégis mitől. Megvonta a vállát, majd azt mondta, azt hiszem, a kutyájától. Volt neki kutyája, kérdeztem meglepődve. Igen, válaszolta. Milyen fajta, kérdeztem tovább. Nem tudom, felelte, annyira emlékszem, hogy vérmesen vicsorgott, hegyes fogai mögül kilátszott nyáltól habzó inye... Megrázkódtam. Végignézttem rajta, és egy egészen különleges érzés futott át rajtam. Honnan a baba, kérdeztem tőlem. Váratlanul ért kérdése, hebegve válaszoltam neki: a folyóból... Arckifejezéséből azt olvastam ki, hogy nem hisz, és magyarázkodni kezdtem... A folyóparton álltam, némán figyeltem a hullámokat, amelyek a repedezett szárazföldön szerteszét heverő korhadt gyökereket nyaldosták, amikor megpillantottam őt a fodrozó vízben. Segítségért kiáltozott, legalábbis nekem úgy tűnt, hogy azt teszi, mert, ugye, egy csecsszopó még nem beszél, mellékes, ösztönösen elindultam feléje... Úszni sem tudsz, szakított félbe. Nem... hebegtem, tényleg nem tudok, de... akkor is megmentettem, itt van mellettem, szorítottam magamhoz a kisdedet... Mutasd meg! Nem mondtam semmit a felszólítására. Felültem, és ölembe helyeztem a csecsemőt, letekertem pólyája legfelsőbb rétegét, majd az alatta lévő, aztán az az alattit, és így tovább..., végül csak egy borzalmasan hosszú rongy maradt a kezemben...

A nő előre-hátra himbálózott az ágyban, egész testében reszketett. A férfi átölelte, próbálta csillapítani.

– Nyugodj meg! Csak rosszat álmodtál...

– Nem! – tépte ki magát a férfi karjaiból a nő. – Te nem érted. Egyáltalán nem érted! Mennyi is? Hét! Igen, hét éve élünk együtt, és te még mindig nem tudod, hogy ez nem csak egy kibaszott rossz álom volt. Ez...

– Beszélék majd ismét doktor Junggal, ő a legjobb és legmegbízhatóbb szakember, megkérem, hogy vizsgáljon ki újra, ártani nem árthat...

– Eszem ágában sincs még egyszer betenni hozzá a lábam! – kiáltotta a nő, és felkelt az ágyból.

– De, drágám, én...

– Ne drágámozzál! Nem megyek hozzá, és slussz! A múltkor egy olyan nővel csukott össze, aki állandóan egy piros szalagot viselt a homlokán. Az volt a heppje, hogy ha az onnan elmozdul, akkor átfordul a szeme. Aludni sem tudtam tőle! Alighogy elszenderedtem, mindig felüvöltött. Sivalkodott, mintha élve nyúznák. Mert állítólag átfordult a szeme. Az ügyeletes orvos meg a nővérek alig tudták megigazítani a fején azt a vacak szalagot. Amikor meg úgy-mond normális volt, minduntalan vélt indián származásáról dumált, rettentően untam... Nem hiszem, hogy azon a helyen bárkinek bármilyen baját orvosolni lehet.

– Én csak segíteni szeretnék...

– Segíteni... – mondta gúnyosan a nő le-fel járkálva a szobában. – Te?! Mégis, hogyan?! Hogyan tud egy ember a másik embernek segíteni?! Ehhez ismernie kellene, hogy mi az, ami a másíknak örömet szerez, ami boldoggá teszi őt!

– Én ismerlek téged...

– Ismersz a fenét! Azt tudod, neked hogyan lenne jobb! Azt tudod, hogyan kellene nekem viselkednem, hogy neked jobb legyen! Miért nincs benned legalább annyi kurázsí, hogy ezt beismerd magadnak?! Mondd a szemembe, hogy idegesítenek az álmaim..., zavar, hogy nem egy hétköznapi fruska vagyok, aki azt gondolja, hogy egy kis puncivillantással minden probléma megoldható! Mondd már ki, hogy szívesen betennél egy szanatóriumba, hogy teletömjenek mindenféle dilibogyókkal, hogy egész nap a saját kipárolgásaimban bűzölögjek, mint egy fonnyadt karfiol... vagy ágyhoz kötözzenek, nehogy kárt tegyek valakiben... akár magamban, te pedig közben azzal az idegesítő kimértségeddel mindenkinek elmondhatnád, szinte kérkedhetnél vele, hogy az én... az én érdekemben cselekedtél, és nagyon aggódsz miattam, de bízol benne, hogy helyrejövek, mert a legjobb orvosok felügyeletére bíztál, és...

Hirtelen megtorpant.

– Hallottad?

– Semmit sem hallottam.

A nő fülét hegyezve az ablakhoz lépett.

- Most?
- Most sem. Egyáltalán, mit kellene hallanom?
- Ugat a kutya.
- Nem hiszem..., nem hallom...
- De én igen!
- Képzelődsz. Feküdj vissza, és próbálj inkább elaludni.
- Most nem fog menni.
- Ahogy gondolod – mondta a férfi, megigazította a párnáját, és a paplan alá bújt. – Majd reggel megbeszéljük a dolgot.
- A nő néhány percig zaklatottan sétált le-fel a szobában, majd letérdelt az ágy előtt.
- Olyan nehéz kimenni, és megnézni, mi van a kutyaival?!
- A férfi felsóhajtott, felkapcsolta a lámpát, és felült.
- Nem nehéz, csak...
- Csak? – kérdezte a nő, és a komódról odanyújtotta a férfinak a háziköntösét.
- A férfi felhúzta a ruhaneműt, és elindult kifelé, de az ajtóban hirtelen megállt. A kilincset szorítva néhány másodpercig habozott, majd egy gyors mozdulattal levette magáról a köntösöt, a komódra dobta és visszabújt az ágyba.
- Gyere ide – mondta a nőnek –, fekdjél le.
- A nő kissé megilletődve ugyan, de úgy tett, ahogy a férfi kérte. Amikor az ágyban volt, a férfi megfogta a kezét.
- Azért nem megyek ki, mert nincs miért kimennem.
- Hogyhogy nincs?! Ugat a kutya!
- Nem ugat.
- Hallom! Miért nem hiszel nekem?!
- Ma elaltattam a kutyát.
- Tessék?!
- Elvittem az állatorvoshoz, és elaltattam.
- De... de... hogyan tehetted?
- Öreg is volt, beteg is volt. Alig látott már... és mindentől megijedt. Néha még minket sem ismert meg... Folyton csak vonított meg ugatott.
- Elaltattad Álmost...

*

Sokáig némán néztek maguk elé, ki-ki a saját gondolatvilágába mélyedve. Végül a nő törte meg a csendet.

– Gyerekkoromban volt otthon egy malacunk. Vak volt. Így született. Ült az ólban, leginkább a sarokban, rá se kellett csukni az ajtót, és várta, mikor kap enni. Irtó falánk volt.

Mindent megevett, amit adtunk neki. Sokszor meg is tréfáltuk. Minden szart elébe tettünk... Földet szórtunk a moslékjába, apró töviseket kevertünk a kukoricaszemek közé, fémdarabokat rejtettünk a koncentrátumába. Sokszor prüszkölt, néha felsebződött a szája, és kinkeserve- sen visított, mi pedig jót szórakoztunk rajta.

Rövid szünetet tartott.

– Kóbor kutyák tépték szét. Én engedtem be őket az udvarba. Kinéztem az utcára, és nyit- va hagytam a kaput. A felnőttek közül senki sem volt odahaza. Csak én és a bátyám. Igen, volt egy testvérem, sosem meséltem neked róla. Alig egy évvel volt idősebb nálam. Ő is ott végezte. Ijedségében a falnak dőlt, és a vak disznó a haláltusájában összenyomta. Teljesen össze- lapította... Szétpoescskolta... Azon az éjszakán álmodtam először. Huszonhárom évvel ezelőtt.

Felkelt az ágyról és kinézett az ablakon.

– Mentem az utcán. Forgalmas, széles utca volt. Vagy inkább sugárút. Legalább négysávos. Egyedül voltam. Nem volt ott se apa, se anya, se Álmos... Így hívták a bátyámat. Mindenfelől kutyák meg disznók voltak körülöttem. Képzeld el egy dugót az autósztrádán csúcsforgalom- ban... Olyan volt ez is, csak autók, motorok és kamionok helyett vicsorgó ebek meg rőfő- gő disznók töltötték be a teret. Seholy ember! Álltam a sugárút kellős közepén, remeg- ve. Még ma is kiráz a hideg, ha visszagondolok rá. És akkor... hirtelen... mintegy a sem- miből... ahogy az csak álmokban lehetséges... feltűnt ő... Egy ember abban a végeláthatat- lan állatvilágban! Izgatottan futottam feléje. Virágos szoknyácskám csak úgy lebegett a sok szuka meg koca közt. Amikor odaértem hozzá, akkor vettem észre, hogy egy kölyökkutyát tart a kezében. Ez a tiéd, mondta, és felém nyújtotta az ebet. Undorodva néztem a lihegő álla- tot. Ez a tiéd, ismételte meg. Meg sem simogatom? Nyújtsd ki feléje a kezecskédet... Mintha meghipnotizált volna... azt cselekedtem, amit mondott. Kinyújtottam a kezemet, és ujjaimat végighúztam a kutya szőrén. Így ni, biztatott a férfi, nézd milyen boldog. Fogd meg, mon- ta. Vonakodtam, de nem tudtam elutasítani. Félénken átvettem a kutyát, magamhoz öleltem, és akkor... Nyilván megbotlottam valamiben, vagy mi..., egyszerre kiterültem az úttesten. Emlékszem... Erre nagyon emlékszem... Mozdulatlanul feküdtem, és az eget bámultam... Szürke fellegek vonultak át, itt-ott lehetett csak látni a lemenő nap vörösét. Fekete madarak röpködtek fölöttem. Körbe-körbe... Megpróbáltam felkelni. Megmozdítani tagjaimat. Előbb a kezem, majd a lábam. Semmit sem tudtam. Csak feküdni. Mozdulatlanul. És farkasszemet nézni a mellkasomra telepedett kutyával. Amikor kézbe vettem, kis csöppségnek tűnt, ekkor azonban... növekedni kezdett... Pillanatok alatt akkorára nőtt a feje, hogy mindent eltakart előlem... A napot, a felhőket és a madarakat egyaránt... A súlyától nem kaptam levegőt. Nyála végigcsorgott az arcomon... egyenesen a számba...

– Sajnálom.

A nő remegve a férfi felé fordult.

– Ennyit tudsz csak mondani, sajnálom?

A férfi végignézett a nőn, tekintete semmilyen érzelemről nem árulkodott.

– Holnap elutazom... Egy időre.

– Szabad tudnom, hogy hová?

– Nem mindegy?

– De igen... Bárhol is légy, a lényeg az, hogy itt nem vagy...

– Majd jelentkezem.

– Mikor?

– Hamarosan.

A nő az ágyra telepedett, magára húzta a takarót, és a férfire összpontosította figyelmét.

– Miért teszed?

– Nem tudom... Gondolnom kell a jövőre.

– A jövőre... – ismételte meg a nő, és hangosan felkacagott. – Te... te tényleg nem vetted észre?

– Mit?

– A jövő elmúlt...

– Akkor meg... minden mindegy...

– Igen...

– Van még valami mondanivalód?

– Nincs... Neked?

– Nekem sem.

A nő kinyújtózott a paplan alatt, csapzott haja arcára omlott. A férfi egy ideig nézte, majd eloltotta a lámpát és a párnába fúrta arcát. A telihold tompa fénysávot húzott a szobába.

Kárpát-szelence

Noé nélkül

A mögöttük hagyott város felől harci zaj. Katonai teherautó érkezik melléjük, megáll, az egyenruhások segítségével a babakocsit felteszik a ponyvás platóra, felmászik a család is. A családfő a csecsemő arcára húzza a takarót, mert a felcsapó portól fuldoklik a csöppség.

A falun élő nagymamához igyekezve legalább elhagyhatják a várost a benyomuló másik hadsereg kíméletlen gázolása előtt. A mellettük levő házat már találat érte, a harmadik ellenfél az égből küldi halálos csomagjait.

A plátón remegő gyerekkocsi dióhéjnyi Noé bárkája. Párnázott fehér oldalával később még évekig ott árválkodik a bérházfolyosó végében, hátha akad az ismerősök közt, aki elkéri. Aztán a pincébe kerül, fémrészei megrozsdásodnak. Egy költözőkorszak után elfelejtődik.

Családfő-Noé is csendben távozik a második világégés után legalábbis egyelőre békés világból.

A gyerek felnőtt. Nincsenek emlékei erről az időről, csak apai történet a fronton átrिंगó gyerekkocsiról. Meg hogy alvás közben gyakran és könnyen felriad.

Pofon

Az idősödő férfi délelőtt már a harmadik pohárral hajtotta le annak öröme, hogy – a tesvérien szigorú utlével-rendelkezéseknek köszönhetően – másfél évtized után újra találkozhatott a határ túlfelére került bátyjával.

Városnézés közben az öcs észrevette a járdán közeledő szovjet tisztet.

– Akkor ennek most adok egy pofont – mondta a világ legtermészetesebb hangján. Az öcs a háború végén lelépett a szétbomló hadseregből, ám mégis szovjet fogságba került, s hadifogolyként két évet lehúzott egy bányában. Amikor hazakerült, szülőfaluja már egy másik országhoz tartozott, ahol, igaz, nem voltak megszállók.

– Ne tedd. Nekem lesz rossz – mondta a báty. Úgy történt.

Aztán a látogatás után pár évvel, a nagy bevonulás nyomán ott is lettek megszállók. Akkor kioszthatott volna jó néhány pofont, de számtalan bajával ágyban fekve egyedül már felkelni sem tudott.

Leszállóhelyet kereső pofonok keringnek a sírja felett.

Bomba

Medvetalpnyi téli, bélelt kesztyűjét állítólag közrendőr apjától örökölte. „Vajon hány ember vére tapad hozzá?” – idétlenkedett egyik kollégiumi szobatársa. Csak pár évvel voltak túl az elhallgatni kívánt „sajnálatos eseményeken”. A célszemély ravaszkas oldalpillantással fogadta

a humorkodást. Általában Adyval szokott mindent kommentálni, de erre nem volt Adyja. Az egyetem befejezése után újdondász lett. Hírlett: sehol nincs maradása, pedig nemigen szólt, akkor is csak a bajsza alatt. Ámbár bajsza sem volt, csak az a sejtelmes mosolya. Egyik megyei laptól ment a másikhoz.

Épp az alföldi város újságjánál dolgozott, amikor a városi erdőben egy építkezés során világháborús aknagránátot találtak. A környékbeliek betelefonáltak a rendőrségre, azok kiszálltak, színes szalaggal körberítették a területet és elvonultak. Így telt el két nap, mígnem a gyerekes szülők közül valaki ismét telefonált, immár a szerkesztőségbe. A somolygós volt éppen az ügyeletes telefonemelgető. Felkerekedett, kivillamosított a helyszínre, zakójába tekerte a gránátot, ismét felült a villamosra, s a főtéren a nemzeti nagyság szobrának talapzatára helyezte a robbanószerkezetet, természetesen a kabátja nélkül. A redakcióból meg felhívta a rendőrséget: „A bomba Kossuth lábainál hever.” A rendőrök percek alatt értek a helyszínre, élő kordont vontak a szobor köré, rögvest megjelentek a tűzszerszerek, hogy elszállítsák a veszélyes tárgyat. Nem kellett nagy bravúr hozzá, hogy kiderítsék, ki volt a vakmerő riasztó. A hónap végén szedhette a sátorfáját, más megyei lap próbálta engedelmes hírfaragóvá idomítani, pedig ha életét nem is, pályáját akár be is végeztethették volna vele.

Ritkásan arról szóltak a volt kollégisták közti hírek, hogy sűrűbb poháremelgetéssel próbálta letörölni arcáról azt a félmosolyt. A szellem látszólag ellenállt, mígnem egy vérrög apró bombája szép csendben elvégezte a feladatot: hangtalan robbanással leterítette a testet. A halottkém egy fintort fedezhetett fel az arcon.

Nagymosás

Oázis a házrengetegben, ivókutakkal. A férfi a dübörgő út felől érkezett a forróságban. Kigöngyöltetett egy fekvésre szolgáló gyékényt, műanyag tasakjaiból kirakta holmiját, levette ingét. Inas, izmos ötvenes. Odament a nyomógombos csaphoz, megmosta arcát, nyakát, hónalját. Az inget a csap alá tartotta, gallérrészét gondosan beszappanozta, hosszan dörzsölte, majd megismételte a műveletet.

A háttér zöld gyepe a pointer visszapillantott gazdájára, az elhízott asszonyra, majd megiramodott. A felrebbentő feketerígó vagy fél méterre a föld felett rémülten menekült, a kutya beérte, s majdnem lekapta röptében. Majd elismerést várva újra visszanézett a gazdájára. A gazdi rá se hederített.

A férfi a nap felé emelve vizsgálta ingét, különösen a nyakrészt. Meg is szagolta, majd kiterítette a gyékényre. Az egyik zacskóból egy almát vett elő, csukott szemmel a nap felé fordult, s lassan enni kezdett.

A pointer ismét megiramodott, be akarta bizonyítani, hogy ha akarna, friss élelmet is szerezhetne magának. Az asszony közömbösen haladt a murvával behintett parki úton.

A férfi hirtelen a vízcsaphoz sietett, ahol egy fiatal fiú ivott. A fűben megtalálta az ott felejtett szemüvegét, megnyugodva fölvette. A csutkát az utolsó ízéig lerágta, majd elhajította. Beleszagolt a hónaljába. Az ing még száradt a gyékényen.

A pointer szimatolgotó tartásban beállt a nő mellé, felvéve a tempóját. Megvolt a délutáni szabadság.

A férfi a nagymosás után, égnek emelt arccal, behunytt szemmel ejtőzött a napfényben.

Emlék

A matematikatanár vészjóslóan közölte vele, hogy az általánost sem fogja befejezni.

Most mintha egy régi tanévezárón lépdelt volna a pulpitus felé, bár ő sosem kapott jutalomkönyvet.

Igaz, egy perc múlva a reflektorok fényében a svéd király nyújtja át a díját.

Az igazgatóra emlékeztette, a magas, őszülő, halk szavú férfirra, aki mindig rendes volt.

Arccal a jövőnek

– Bácsi, ezt a pénztárcát az utcán találtam, benne a címével.

– Na de öcskös, hol van belőle a pénz?

– Nem tudom. Én így találtam.

– Ne hazudj!

– De egy cserkész sosem hazudik!

– Hát milyen felnőtt lesz belőled, kis szenyó?

A mezőny

A mezőny eszményi futóidőben elrajtolt a napfényt alig áteresztő erdőben. Elsőként a százas sprinterhez kellett kihívni a légimentőket: egy keresztbe fekvő fatörzsben megbotlott, s kitorpte a lábát. Nem sokkal később újabb vészjelzés érkezett: a négyszázás futó teljes lendülettel beleszaladt egy vízmosás homokfalába, s amikor rátaláltak, hangyák futkorásztak rajta és félrebeszéltek. A középtávfutó este, a kiszáradás határán, támolyogva kért segítséget egy erdei házban, több kilométernyire a megjelölt céltól.

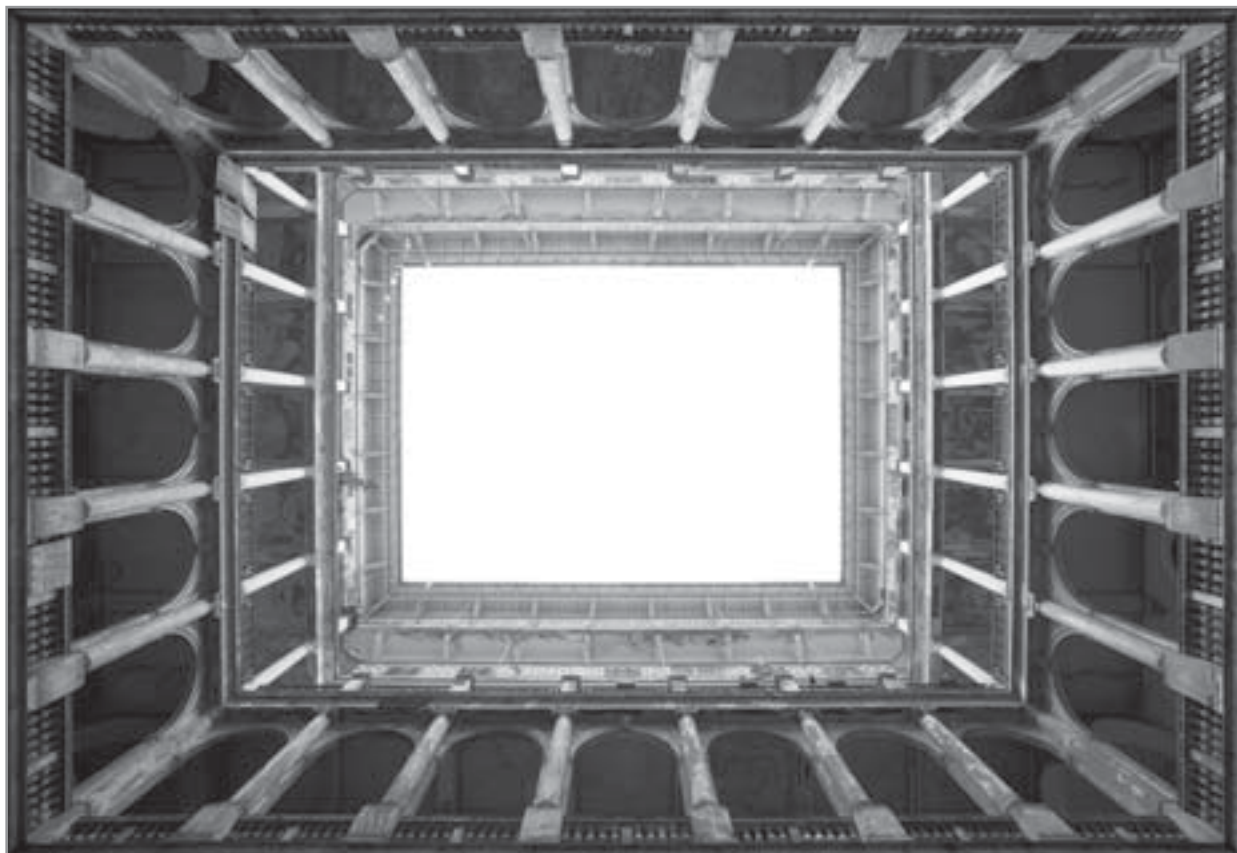
A túratempóban menetelő, enyhén őszülő versenyző másnap délelőtt lépett ki az erdő szélén. Elővette kulacsát, egy kortyot – pogány szokás szerint – az anyaföldre loccsintott, a maradékot megitta, majd üresen nagy ováció közepette felmutatta, s odasétált a célbizottsághoz. Miután bekönyvelték, a közeli turistaházhoz ment, ahol pacalpörköltet és sört rendelt. Élvezte a napfényt.

Élni

– Meglehetett volna. Ha az a nyomorult ceruza nem...

– Mi lehetett volna meg?

– Mindig tartok az ágyam fejénél egy ceruzát, hogy ha

megálmodom a lottó ötöst, kéznél legyen. Most az élet értelme lett volna meg, de nem volt ceruza. Mire találtam egyet, az álom szétolvadt, mint kávéban a cukor.

– És legalább az ötös...

– Fenét.

– Mit mondjak, nehéz ügy. Se az élet értelme, se a főnyeremény... Ezt a feszkót...

– Mit?

– Hát feszültséget. Én feladnám. Egyszerűen csak élnék, érti?

– Nem.

– Hát így nehéz.

Kis türelmet

– Még hogy az emberiségnek? Hogy le ne hidaljak! Mit akar ez a magasröptűjével? Azt hiszi? Mit hisz? Még a családját sem tudja összetartani, nemhogy a kompozíciót. Nem javaslom a díjra.

A díjosztó bizottság tagjai szemlesütve hallgatták elnöküket. Egyhangúlag elvetették a jelölést.

A legközelebbi közgyűlésen az elnök észrevette a kihagyottat, odament hozzá:

– Keményen küzdöttem érted, de hát a demokrácia az szavazás... És tudod, Bizmutnak sorvadásos betegsége van, nem tud felállni a járószelekből, Reményi meg depressziós, nehogy megint öngyilkosságot kíséreljen meg... Egyedül te vagy egészséges, hát kibírod azt a kis halasztást a halhatatlanság előtt.

Azzal hátba vágta.

Bele a vakvilágba

A világkormány szokásos ülésén, a Kis Pokolban az első kör alatt a folyó ügyeken futottak végig: Herpesz lánya terhes lett, Fúrge Gyík eltörte az egyik ujját, a fogatlan Studirovics megkapta a segélyét. A második kör után a népnéző kormány elítélése és kiegyenlítő szociális intézkedések meghozatala következett. A harmadik kör után sort kerítettek a világ nagy bajaira: elbarmolt határrendezéseket igazítottak ki, nemzetiségi villongásokat boronáltak el.

Amikor alkonyatkor kidöccentek az utcára, épp előtük haladt el Stieber, aki már rég kivált a kabinetből. Vagy kitették. Kétkerekű kocsiján a vászon tárló üres üvegektől dagadt. Csak egy pillantást vetett rájuk, a megjegyzéseket eleresztette a füle mellett.

– Isznak, bele a vakvilágba – morogta, és ment az üveg visszaváltó felé.

Orrok, fülek

– Magának is orra meg füle van, ki fogunk jönni egymással.

– Köszönöm, bár az ember...

– Ja, kihúzóskodik?

– ...az agyát nem állíthatja le.

– Nem-e?

Azzal leütötte.

Kizuhanás

Álruhás királyfi, mint gyerekkorában, a másokétól megkülönböztethetetlen, sokat mosott ruhájában. Egy lóra vágyott, hogy végigkocogjon zombékoson, erdőn. Hajában már ősz tincsek, térdében porcnyilallás. Akkor azt képzelte, véletlenül csöppent éppen abba a családba (csak meg ne sejtsek!), noha máshol várják haza.

Mögötte a város rengetege, előtte hosszú kaptató, mint díszelgésre szolgáló út. Az iskola melletti park lombjait madárcsivitelés emeli az égbe, de a törzsük lehorgonyozza ricsajos, zöld buborékaikat. Haszontalannak tűnő díszfák, de az apró, lilás bogyókat termő ágakon legalább ötven egyforma, fehér hasú, sárga mellénykés csörművész csacsog önfeledten. Madárlakoma toronymagasságban.

Egyedül gázol a megnevezetlen boldogságban.

Ez a nő mindig ugyanakkor könyököl az ablakban, itt, a sarokház első emeletén. Rezzentelenül szemléli az utcát, anélkül, hogy fejét elfordítaná. Hosszúkás – fennköltlen: tojásdad – arc. Kielesedő kép a múlt előhívó medencéjében: a lány volt ilyen, aki a tánciskolai óra után nem jött el a megbeszélte randevúra, pedig fél órát is várt rá. S később a táncórákra sem. Amitől az elveszettség úgy nyelte be, mint egy megállíthatatlanul zuhanó lift.

A megnyugvás élő szobra ez a félalak a párkány posztamensén. Sokadszor látja, megszólíthatná, de a legártatlanabb szavak is széthullámoztatnák a rezzentelen képet.

Mintha dialemez cserélnének a nap vetítőgépe előtt, a szürkület sötétebbre vált.

Szemben, a járdaszegély mellett róka igyekszik. Róka a külvárosban? Mintha álomban gázolna, szorongás hálózza be, de az állat bandzsit egyet, nem kell rögtön bizalmatlannak lenni: „Nem vagyok veszett. Éjjeli menedékbe igyekszem.”

A kaptató elején beér egy alakot. A mozgása kissé billegős, mintha múltába volna, de hátulról a megszólalásig hasonlít az osztálytársára, aki híres volt a becsúzásairól: messziről érkeve is halálpontosan nyeste el a labdát a csatár elől, és soha egyetlen boka sem sínylette meg berepüléseit.

A díszbokrok mellett akaratlanul nagyot lép, mint amikor ereszkedő lépcsőfokra számít az ember, pedig ott egyenes járda húzódik, s aztán a zuhanás súlytalan szédülete...

A bicegő alak a zajra rémülten megfordul, nem érti a dolgot, a bokrokra dőlő test vészjósló ropogását. Odabaktat, fölébe hajol: nyugodt arc, mint a behunytt szemű napozóké, enyhe fölényel. Az épp befejezett szobor megváltoztathatatlanságával.

Akit – amelyet? – majd hidegen hagy a kiérkező mentő hisztérikus szirénázása.

Dialemezváltás.

Nyugodt arcú férfi hajol be a rezzentelen víztükrön túlról. Az áttetsző folyómeder mélyén ott az utcavég és a bokrok, néha enyhén megrezzen a kép, benne a nyugtalanul igyekvő emberekkel, de hang nem jön át ide, a túlannra. A mozdulatlan folyó mint óriás nagyítóüveg, a legkisebb rezdülést is közel hozza, látszik a lent sürgölődő mentősök szájszélének remegése, vibráló szemhéja.

A fekvő alak kilátómagasból, üvegetően át szemléli az elhagyott világot, lenti önmagát, elnéző, indulattalan érdektelenséggel.

„Nagyapátok” Győrben, a kommün idején

Sok lesz a „talán” ebben a történetben, amelyik arról szól, hogyan kerestette a vörös Kun Béla *ibi-ubi* távirattal „Nagyapátokat”, s hogyan raboskodott aztán Takách Béla volt-százados úr Győrben a kommün idején.

– Nagyapátok akkor ippeg... – így kezdődtek a történetek, amelyeket Kicsi nagyanyánk a szürke ötvenes évek megszínésítésére, a komor hatvanas évek elejének egy-egy félórányi megvidámítására nekünk, nyolc-, tíz-, tizenkét éves unokáinak mesélgetett az asztal fölött, amelyen ormóttan gombolyagokban álltak a fölfejtett kötött holmik újratekereselt, öklömnyi méretük ellenére is könnyű gombócai. A háborúban először német, aztán meg persze ruszki szuronyokkal és „bajonétekkel” össze-vissza karistolzt nagy ebédlőasztal a hatalmas, de a háborús belövéseket még ki nem hevert harmadik emeleti, pesti saroklakásban állt, s hacsak ritka látogató nem érkezett, négyen ültünk körülötte: Kicsink, a nálam csak pár hónappal idősebb ikerlányok, meg én. Lassan haladt, pedig ravaszkodtunk ebben a rabszolgamunkában, amit nyugdíj-kiegészítésül vállalt Kicsi nagyanyánk, mert hogy nagyapánk akkor már több mint harminc éve csak a róla szóló mesékben élt, bár ezekben aztán, Kicsink mesélő kedvének köszönhetően, egyre hatalmasabban és egyre elpusztíthatatlanabban. Egyre nagyobb papírgalacsinokat tettünk a fölfejtett pamutfonalból készülő gombóc közepére: én, leleményes kis bedolgozó, egyszer még azt is kieszeltem, hogy kavicsot teszek a gombóc közepébe, mert súlyra veték át tőlünk a munkát. Szóval fejtettük a rossz pulóvereket, mellényeket, sálakat, néha bűdös harisnyákat is, aztán az egyforma színű fonalakat egymás végébe csomózva, akkurátus gombócokat készítettünk belőlük. Közben pedig Kicsink szóval tartott bennünket.

– Az *ibi-ubi* távirat, tudjátok, olyan üzenet volt, amelyet ismeretlen tartózkodási helyű, fontos embereknek címezve szerteküldtek az ország összes postahivatalába. Nagyapátoknak persze nem akaródzott bevonulni a vörösbe. Hétszer sebesült a háborúban, elege lett a hadakozásból. Meg hát ugye megvolt már a kicsi Béla, ollan két éves lehetett, én meg már megint várandós voltam, éppen Zsuzsival, a te anyukáddal, Bandikám, mikor mondták, hogy a kőszegi postára is gyűtt egy ilyen távirat Nagyapátoknak. Mondták neki, hogy gyűtt, de ő nem ment érte. Egyik nap aztán be kellett mennie Szombathelre, én meg csak vártam, de Nagyapátok nem gyűtt haza. Helyette másnap vagy harmadnap Miklós bácsi érkezett Szombathelről lélekszakadva: – Elvitték a Bélát a vörösök.

– Dejszen a Bélát tíz ember se viszi el, ha ő nem akar menni – tiltakoztam én –, tehát nyilván akart, avagy hát beletörődött, hogy mennie kell a vörösökkel. Talán pont annak a Böhm hadügyminiszternek a berukkoló parancsával, aki pedig az előző év novemberében még azt ordította, hogy „Katonát pedig nem akarok látni”. Vagy ez még a Linder Béla vót?, egyik vörös hadügyminiszter

ugyanolyan marha vót, mint a másik... Pedig talán volt valami a dologban, hisz '19 nyarára már jöttek a románok a Tiszáig, a „csehek” egészen Miskolc alá. A szerbek már Baján meg Pécsen voltak, szinte csak mifelénk, a Nyugat-Dunántúlon volt aránylag nyugalom, és Kőszegen, ahol akkoriban éltünk, már éppen kezdett beindulni Nagyapátok fuvarozó vállalkozása.

– Akkor már ippeg két éves volt szegény kicsi Bélánk – mesélte tovább nagyanyánk, aki ezt az első, és egyetlen fiúgyermekét mindig így, „szegény kicsi Bélánk”-ként emlegette, mert szegény kicsi Bélánk nem sokkal „Nagyapátok” halálát követően fiatalon meghalt agyhártyagyulladásban. – Azt tudtam, hogy ha már Galíciát, a Kárpátokat és a Doberdót, a muszkát és a taljánt hét sebesüléssel ugyan, de valahogy túlélte, Nagyapátoknak meg se kottyán egy kis börtön; a cellák legalább nem áznak be, mint azok a rosseb dekkungok, amikben a frontokon biztos sokat didergett szegény... Hacsak meg nem üti a guta a méregtű meg a tétlenségű abba a fránya győri börtönbe!

– Még ha legalább otthon, Náraiban, vagy bent Szombathelen lehettem vóna! De már akkor jó ideje Kőszegen vótunk, és én meg ott maradtam egymagamban a kis Bélával, hasamba a Zsuzsival, azzal a sok lóvaa meg az egyetlenegy Jóska legénnyel. Mert tudjátok, Nagyapátok abba a makacs fejibe vette, hogy ő ugyan többet már nem katonáskodik. Ahogy meglett a béke, kieszelte, hogy ő bizony megveszi, meggyógyítja, megerősíti a különben már vágóhidra szánt, kincstári takarmány szűkében csontig soványodott katonalovakat, és fuvarozási vállalkozásba fog velük. Volt ekkis tőkénk, no nem sok, de lássatok csudát, Nagyapátok leszerelésekor, mikor már '18 őszén kezdett semmit se érni a papírkorona, ők, az ezrede megmaradt tisztjei, még valahonnan, tán az áldott jó Károly király utolsó jótéteményeként, arany tizkoronásokban kapták meg az obsitot.

– Na, tudjátok – mesélte talán tovább Kicsi nagyanyánk a szaporodó gombolyagok közé könyökölve –, ha Nagyapátokat Győrbe vitték, legalább ott volt neki a Gizi húga, hogy meglátogassa. No, meg a Gizi férje, az éllemez Rezső, a patikus, akiről tudtuk, hogy neki a vörösök békibe hagyták, nem „kommunizálták el”, ahogy akkoriban mondták, a gyógyszerárát, mert az ő hátsó raktárában megmaradt benzinből tankolták azokat a pöfögő masinákat, amiken a vörös komisszárok meg a Lenin-fiúk furikáztak. Bizony jobb lett vóna, ha a lovak is beérték vóna bezinnel, hisz benzin talán volt a kőszegi patikában is, mert tél végére széna nem vót, zab nem vót, szegény Józsi legény gesztenyéve próbálta etetni őket. Mer' hát gesztenye éppenséggel elég vót arrafelé...

Mivel talán ezt a kis irományt is el fogom küldeni az annak idején ugyanannál az összekaristolzt asztalnál velem együtt kötött holmikát bontogató, majd gombolyagokat gyártó ikerlányoknak, akik hál'Isten aránylag jó

egészségben vészelték át az elmúlt évtizedeket, ám mindig csodálkozva kérdezik, hogy az ördögbe emlékszem én olyasmikre lassan ötven-hatvan év távolából, amiket Kicsi nagyanyánk mesélt? Hisz szerintük talán soha el se hangzottak ezek a történetek. El-eltűnődöm, hogyan is lehetséges, hogy az én emlékezetem asztalára mégis, mint annak idején rossz zsákokból a fölfejtendő sok ócska pulóver; valahogy idehuppannak? Az emlékezet működéséről sokan elmélkedtek már előttem is. Legbölcsebben, s legelragadtatottabban talán Vallomásaiban Szt. Ágoston, aki ezt írta: „Nagy tehetség az emlékezet, Uram. Ismeretlen, ijesztő rejtély, feneketlen örvénye temérdek. (...) S mind-ezen keresztül-kasul járok, repülök; leszállok, amennyire csak tudok, a mélységekbe és sehol nem látok határt! Ilyen szörnyű nagy erő az emlékezet, ilyen nagy életerő van a halandó életű emberben!”

Talán ez a nagy életerejű emlékezet az, ami, mint valami kéretlen bedolgozó-anyagellátó, élénk borítja a német és orosz bajonéttal összekaristoló hatalmas asztalra a színes emlékfoslányokat, amelyekből aztán szerencsés esetben valamit gombolyít az íróféle... Mindenre emlékszem, lányok, és ha Kicsink elhangzott meséinek szavaira talán nem is, arra azért biztos emlékeztek Ti is, hogy gyakran érkeztek Győrből Kicsinknek címzett levelek Gizi nénitől. „Özv. Takách Béláné úrasszonynak”, így voltak ezek címezve, gyöngybetűkkel, feladóként pedig, a hátlapon: özv. Mohilla Rezsőné, Győr, Rónay Jácint u. 2/A. Hogy tobzódtak ezek az öregasszonyok az özvegy-ségükben, meg mellel az úrasszony-voltukban is, szegények!

Ha nem emlékeztek, lányok, és nem is hinnétek nekem, sőt szégyenszemre Szt. Ágostonnak sem, nézzétek meg a Google-térképeken: ma is van Győrben patika ebben az utcában, ha kissé távolabb is a hídtól, és a páratlan oldalon. Megvan a börtön is, újabban „Jókai-szállónak” hívják, mert a Jókai utcában áll. Elég ronda épület, nem messze a vasútállomástól. De ha még ennek se hisztek, nem emlékeztek-e arra, hogy ha Gizi néni nem is, de a fia, a jóképű, magas, fekete fiatalember, ifj. Mohilla Rezső gyakran jött látogatóba Kicsi nagyanyánkhöz? Egy másik Internetes csodának, a Facebooknak köszönhetően azt is kiderítettem, hogy nemcsak ez az ifjabb, hanem egy legifjabb Mohilla Rezső is létezik, igaz, immár nem Győrben, hanem Veszprémben. Harmadik pontos másolata annak

a Mohilla Rezső patikusnak, akivel „Nagyapátok” a tisztí becsületszóra alapozott laza fogsága idején délelőttönként a patikájában kvaterkázott.

– Jó napot, volt-százados úr! – köszöntötte talán a belépőt Rezső bácsi a patika pultja mögül. Sokat tréfálkoztak keserűen ezen a lefokozáson, hisz ugye a vörösök egy idő után eltörölték, bár később mintha mégis visszaadták volna a tisztí rangokat. Elképzelem nagyapámat, nyár volt, amint a kifakult nyári egyenruha gallérján – hisz csak nem rabruhában sétált át nap mint nap a börtönből a révfalusi patikába –, szóval a kifakult galléron árulkodóan sötétlik a lefejtett három hatágú századosi csillag hült helye.

– Jó napot, amper-főhadnagy! – feleli nagyapám. Hisz Rezső bácsi ebben a rangban szolgált a háborúban, ők meg ismerték a villamosságot. Fékezem a szellemeskedést. Egyszer Márainál olvastam, hogy az embernek ezer ötlete van, de nem kell mindet föltétlenül elsütögetni, no ezt az egyet mégis: sejtem, hogy Böhm hadügyminisztert Ohm miniszter úrként emlegették egymás közt a rangjuk-fosztott hadfiak. – Írt-e már a Mariska valamit a Gizinek? – kérdezte talán azután, mert ha a börtönből, illetve a börtönbe leveleket nem is igen lehetett küldözgetni, hamar rájöttek, hogy a posta még működik, és a sógornők szabadon levelezhettek egymással Győr és Kőszeg között. Tán Mariska, azaz Kicsi nagyanyánk azt is megírta Gizi néninek, hogy haragszik „Nagyapátok”-ra, mert így folytatta, s fejezte be a mesét a nagy négy-szögletes asztalnál:

– Tudjátok, gyerekek, én akkor igen mirges voltam Nagyapátokra. Hiába írta meg közben a Gizi néni, hogy Nagyapátok jól van a győri börtönben, és mivel tisztí becsületszavát adta, hogy takarodóra mindig visszaér, engedélyt kapott a valahunnan korábbról ismert börtönparancsnoktól, hogy a városban töltsen a napokat, én Kőszegen bizony rettenetesen filtem, lehúztam az utcai redőnyt, azt onnan kukucskáltam, meg hallgatóztam kifelé. De aztán *hama* – ez is jellegzetes vazsmegyei szava volt Kicsi nagyanyánknak –, szóval tudjátok gyerekek, hama víge lett a vörösöknek mifelénk, elszaladt a nyár, Zsuzsi megszületett, oszt Nagyapátok is meggyűtt abbú a rosseb győri börtönbü.

Talán meghallom, avagy hát nagyapám meghallja majd Győrben, ahova vitték, a *capistrángot* is, és talán beletörődik ebbe az ideiglenes takarodóba.

Magyar Fauszt

(az ördögi színjátékból)

Gyakran mesélik emberek, hogy látták. Legsűrűbben természetesen Debrecenben tűnik fel, de találkoztak már vele Szegeden is, Sopronban, Miskolcon, Baján, Békéscsabán, Ózdon, Ondódon, Keszthelyen, hovatovább egy ízben Kelebián, kétszer Zentán. Budapesten ugyancsak gyakori „kedves” vendég. Egyesek tudni vélik, hogy a fővárosban a Bimbó utca elején rögtön balra található libazöld paneltömbben húzódik meg, de erre nincs szilárd bizonyíték. Csak pár csipkés káposztafoszlány a lépcsőházban, ennyi utalna arra, hogy ott kotyvasztaná titkos varázsitalait, győgyleveleit a maga rejtett laborjában. Egyik csengőn, egyik postaládán, egyik elszórt levélen, drámai mozdulattal elhajított befizetési felszólításon sincs hasonló név, neki tulajdonítható álnév, persze, attól még ő valahol ott bújhat meg időnként. Ami viszont jelenéseinek időpontját illeti: leginkább úgy éjfél előtt, tizenegy és tizenkettő között szokott feltűnni valamelyik kihalt utcán – főleg akkor, amikor a felhők a hold elé tolnak, a város hangulata megváltozik, s a harangok kondulni készülnek –, ösztövére teste hosszú, sötét, malaclopóra emlékeztető kabátban, úgy vágat felhúzott vállakkal, hóna alatt kerek fej káposztával. Előretolt homlokkal, loboncos hajjal igyekszik valahová, mint aki se lát, se hall, annyira lefoglalják a saját gondolatai. Annyira befelé néz, hogy nemegyszer megbotlik, majdnem orra esik, de hogy közben rágógumizik-e, vagy csak varázsszavakat mormol rezgő ajakkal, illetve mindkettőt egyszerre teszi, azt felettébb nehéz lenne a bármire is őszintén megesküvők csodálatra méltó bizonyosságával állítani, ellenben tény, hogy mozog. Ezzel együtt az egész ember lendületben van, ahogy az az örök élethe kárhozottak esetében szinte kivétel nélkül megfigyelhető.

Ez hát a helyzet manapság a mi híres jó öreg **dr. prof. Hatvani Istvánunkkal**, akiről itt tulajdonképpen szó van (nem nehéz kitalálni), s akiről az a kósza hír járja, hogy réges-rég lepaktált, szakszerű nemzetközi jogi kifejezéssel élve: ratifikálta szerződését az ördöggel, ezért képtelen meghalni. Pontosabban egyszer már elhunyt, méghozzá súlyos eperohamban 1786. november 16-án délután négykor a saját házában, eltemették, de feltámadt, pusmogják, a Sátán segedelmével, és azóta járja homályos útjait. Hajózik játszi könnyedséggel a józan ész és az azon túliak felségvizein egyaránt, mint egy jó magyar Bolygó Hollandi. Olyan eleganciával, mintha a kettő között nem vargabetűzne ijesztő szakadék. Siet, mindig valami megoldatlan kérdésen töprengve, fizikai és szellemi határokat fittyet hányva, tárt karokkal siklik az újabbnál újabb tudományok, ugyanakkor misztikus, annál kevésbé politikus kalandok, felfedezések felé. (Bár a politikum se teljesen kizárt.)

További szereplők: **dr. Johann Faust** (az átkozott örök ellenfél), továbbá a szintén nagy tudású orvos kollégák, ápolók, betegek, látogatók, portások stb. Így például a fiatalabb nemzedék szépségét, üdeségét és pardont nem ismerő lendületét megtestesítő lélekgyógyász: **dr. Berkes Beatrix** (háta mögött Psyché), vagy a töretlen istenhi-

tű **Crescencia** főnövér (polgári nevén Ágnes). Nem utolsósorban magyar történelmi hírességek egész sora, világsztárok, „históriai celebek” színes csokra. Ködből jöttek és égből pottyantak. Mint például a Mennyeek Országából nagy villanással visszavágott **Nikola Tesla**. (Megj.: a hangeffektus betörte a becsapódáshoz közeli ablakokat.)

Helyszín: egy kis kórház a város szélén, ahol megállt az idő, s néha csak a vastüdök monoton fűjtatása hallik, az erdőben pedig tombolnak az énekesmadarak.

Sport, remény, szeretet

Pingpongszata zajlik a kórház alagsorában, melyben demokratikusan részt vehet orvos és hadra fogható beteg egyaránt. Az imént ugyan majdnem véget ért a vigalom, amikor Fifi, az intézmény utcáról adoptált, kurtalábú, ám annál fürgébb korcs kuttyája megkaparintotta az utolsó ép labdát, s azon minutumban összeroppantotta. Szerencsére Crescencia nővér fiókjában akadt egy valamikor elgurult pótdarab, így folyhat a párbaj tovább, immár a Fifi szigorú kizárásával. Dr. Faust épp kitörli ingujjával a verejtéket a homlokából, eligazítja azt a pár szál csatakos hajszálát, közben átadja az ütőt egy ugyancsak köpcös páciensnek a 8-asból, aki boldogan ugrálhat, mert – istennek és doktoroknak hála – már olyan stádiumba jutott a gyógyulással. (Nemsokára jöhet a felesége érte.) Dr. Faust csatlakozik az eseménytől kissé arrébb ülő, a kórházi automatából kólázgató dr. Hatvanihoz és Teslához.

DR. FAUST: Uraim, nem jött meg valamelyiküknek a kedve?

TESLA (valahonnét szerzett kanárisárga, olcsó kínai selyemkendővel a nyaka körül): Mit kínál, mégis?

DR. FAUST: Ütőt.

TESLA: Itt, úgy látszik, kutyaütő kéne.

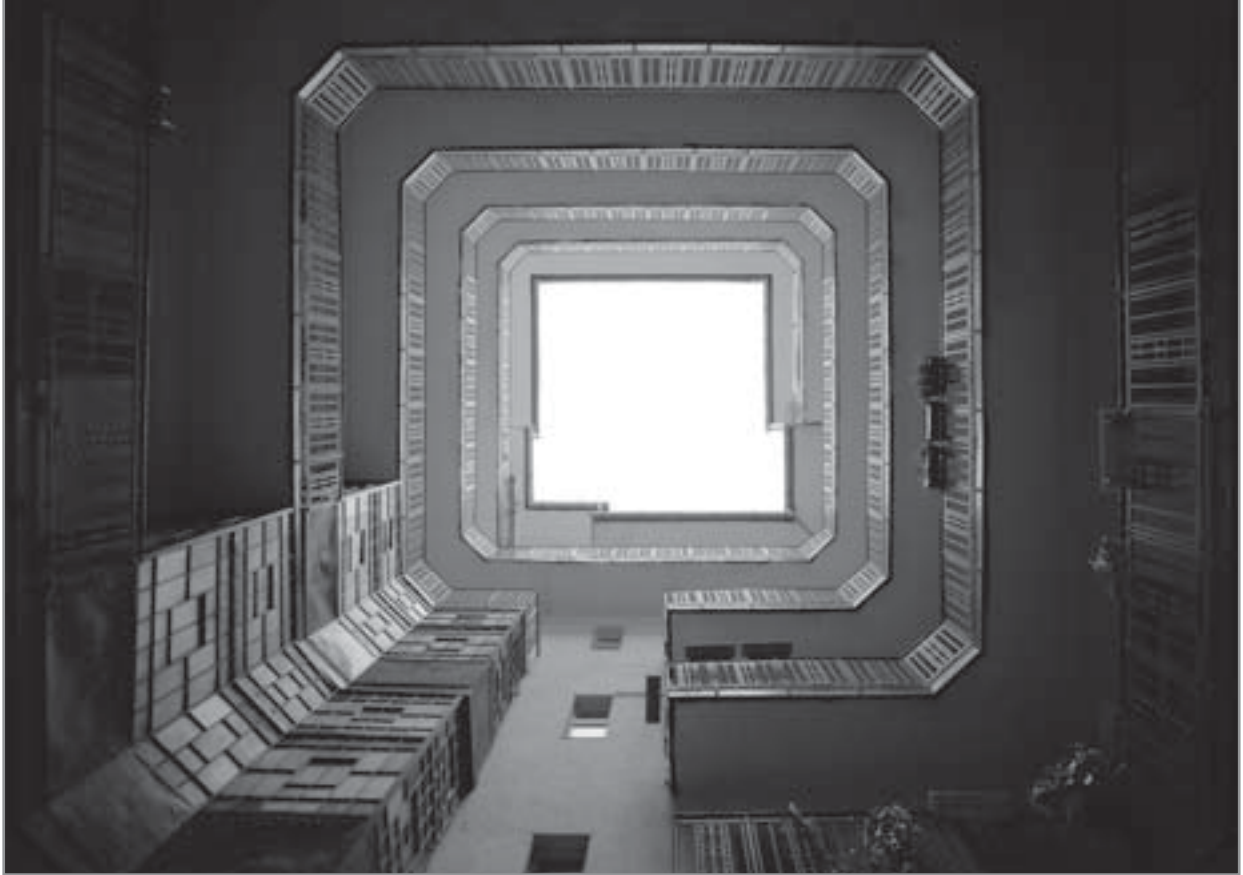
DR. HATVANI: Nem kell bántani szegény Fifit, nagyon okos jószág, csak valahogy ez a pingpong a szenvedélye. Nem szabad a rendezvény közelébe engedni, ennyi. Egyébként bámulatos az intelligenciája. Szerintem ha lenne megfelelő hangképző orgánuma, meg is szólalna emberi hangon.

DR. FAUST: És zsolttárokat is énekelne.

TESLA: Hát igen, az amerikaiak imádják a kuttyákat, hajlandók is gyakran túlbecsülni az eb képességét, holott a delfinek köztudottan a legeszebbek. Csak azokat nem lehet körbevinni az utcán, hogy odakakáljanak a flassterre, meg hogy összeverekedjenek mások kuttyájával. Apopó, jut eszembe egy eszkimó eredettörténet. Prúdek fogják be a fülüket.

DR. FAUST: Drága, egyetlen és első Istvánom, füldegő?

DR. HATVANI: Az otthon van. Mindjárt elkérem Crescenciától az övét. (Nevet.) Na, rendben, nem fáradunk fölöslegesen, jöhet natúrban.

DR. FAUST: Aztán úgyis meg lesz gyónva az atyánál, akinél megbízhatóbb titoktartó nincs. Folyton ott hortyog a fülkében. Többnyire nincs tudomása arról, mit mondának neki. Még a kezével is elhessegeti a bűnbánó szavakat, miként az orrára szálló muslincákat a borospincében.

DR. HATVANI : Hát a mi atyánk... fantasztikus. De nála szebben nem prédikál senki.

DR. FAUST: Azt meg kell adni. Veretes prédikátor, Vérmes, mint Bornemissza Péter.

TESLA: Ebben aligha lehetek mérvadó, ellenben mondhatom ezt a valamit? Bár már nem is tudom, miért...

DR. HATVANI: Kérem, ne tegye, ne ózdkodjon, hiszen nagyon elgondolkodtató, tanulságos meséssel tud előállni. Elszórakoztat bennünket, mint komor Sauld Dávid lantjátéka.

DR. FAUST: Általában véve, nem mindig. Viszont pillanatot!

(Gyorsan el, vesz magának is egy kólát, miközben a „terápiás” pingpong pattog az asztalon, szurkolás hallik. Taps, fütty, zárt ajtó mögött kutya ugat, vonyít, kétségbeesetten kaparja az ajtót. Dr. Faust vissza, biccent, hogy mehet.)

TESLA: Nos, említett eszkimó legenda szerint hol volt, hol nem volt, a befagyott Óperenciás-tengeren is túl, volt egy nagyon szép, de nagyon elhajlott lány, aki nem akart férjhez menni. Büntetésből a családja elvitte egy szigetre, ahol szánhúzó kutyákkal kellett közöskölnie. Terhes lett, egy fehér embert hozott a világra. Szülése előtt nem léteztek fehér emberek.

DR. FAUST: Remek. Tanulság?

TESLA: Nem tudom. Hacsak nem az, ahogy magyarok mondják, hogy ilyen ebfajzat a fehér ember. Vagy ahogy szerb apám mondta az istentelen eretnekre meg a horvát arulóra: kucskin szín.

DR. HATVANI: De csak a fehér faj ilyen kutya?

(Nevet.) Közülük is kimagasló egzemplárként Alva Edison. *(Teslához.)* Nemde?

DR. FAUST: Ne haragudjanak, engem már egy kicsit untat itt ez a repetitív elem. Ellenben felettébb érdekel, vajon az eszkimók este, lefekvés előtt, elmesélik-e gyerekeiknek ezt az izgalmas történetet?

TESLA: Nem hiszem.

DR. HATVANI: Pedig az igaz dolog – valamiért nem volt istenük ellenére, kutatások is bizonyítják –, hogy például dédapjaik még szeretkeztek az elejtett tengeri tehénnel, különben nem adták volna meg a zsákmánynak a kellő tiszteletet.

DR. FAUST: Mindig képes meglepni, egyetlen Istvánom. Vajon tudja-e azt vizont, hogy a Korán szerint egy zarándokút csak úgy lehet komplett, ha menet közben a hívő ember legalább egyszer, mindenféle bevezető kérdés nélkül, meghágja a tevéjét?

TESLA: Na, ezzel engem is meglepett, doktor úr.

DR. FAUST: Én a tevével?

TESLA: Nem, dr. Hatvani azzal, hogy ez irányban is folytatott kutatásokat.

DR. HATVANI *(szerényen)*: Oh, nagyon kis gyámoltalan, csupaszon csipogó madárka az én hozzájárulásom ehhez a szakterülethez. De gondoltam, ha már polihisztor az ember, hát mutassa is fel!

(A másik kettő tapsol, dr. Hatvani ülve meghajol. Kortyint. Megy a mérkőzés. Most a II. típusú cukrosok játszanak az enyhébb Down-kórosok ellen. Izgalmas mérgetetés, de ez nincs hatással a három férfiú beszélgetésére, amely folytatódik.)

TESLA: Az a szakállas, hosszú hajú férfi, aki olyan békésen, átszellemlen, akárha álmodozón, mégis nagy hatásfokkal játszik abban a függőyszerűen felkötött pendelyében, ismerős valahonnan.

DR. FAUST: Na, nem. Sok lesz mára.

TESLA: Tudják – én úgy hallottam –, az Úr, amikor a jónép közé vegyül, akkor, mint Mátyás király, egyszerű emberi alakot ölt. Leggyakrabban a fia személyében jelenik meg. Összetéveszthető a kettő, mint az önök koronáján.

DR. HATVANI: Ahol legfelül mégiscsak az Atyaurat üdvözölhetjük.

TESLA: Épp ezt mondom. Különben hogy a fenébe? látszana?

DR. FAUST: Biztos valami non-figuratív ábraként.

TESLA: Úgy ám, de mivel az az irányzat már nem túl népszerű a plebs körében, holott abból indult ki minden, hát emehhez folyamodik. Okos a mi Urunk.

DR. FAUST: De most akkor cukros, vagy...

DR. HATVANI (*fenyegető mutatóujjal*): Na, na, durvulás nélkül, különben itt hagyom a társaságot. Egyébként épp ez az. Isten mindenkit egyformán szeret, cinizmust félre. És az ő fia által mindenkit megcsókol és felemel, még ha az épp nagyon vesztes is. Ő maga ugyanakkor pillanatig sem lehet...

DR. FAUST: ...lúzer.

DR. HATVANI: Oké, mondjuk akár így. És vele együtt mindenki győz, aki a hitét végérvényesen el nem veszítette.

DR. FAUST: Akárha Crescencia nővért hallgatnám.

TESLA: Nem, nem, nem, ez így van, különben jól néznénk ki! A végső diadal az Övé. Meg azoké, akik nem adják fel, nem tántorodnak hátra. Nem csusszannak alá az ördög birodalmába.

(Csend, azaz üdvrivalgás valamely pingpongasztali poén pillanatában.)

DR. FAUST: Akkor ezt megoldottuk, még ha némi ellentmondással is. Hát a Szentlélek?

TESLA: Csodálom, hogy ezt épp nekem kell megmondanom. Olyan nincs.

DR. HATVANI: Nincs?

DR. FAUST: Tudom, mire gondol.

TESLA: Tiszta telepátia. Mire gondolok?

DR. FAUST: Arra, hogy a Szentlélek ebben a hármasságban tulajdonképpen a Szűzanya lenne, akit a férfi pap-ság kiretusált a Szent Családból. Különben nem mulatnánk az asszonypápa képletén.

TESLA: Valahogy így, bár még nem látom pontosan.

DR. FAUST: Eléggé jól lát maga.

DR. HATVANI: Őszintén szólva ez az eretnek gondolat már nekem is szöveget ütött a fejemben, amikor a Szentháromságon törtem a fejem. Feleségemmel többször megvitattam anno, ő bátorított is, hogy képviseljem a most hallott álláspontot. Küzdjek a meglévő hármasság kártékony és érthetetlen dogmája ellen. Mindketten tudtuk, hogy a vesztembe rohanunk. Láttuk magunk előtt a jéghegyet, de nem akartuk kikerülni. Elsüllyedésem egyik oka ez lett. Végül nagyon megcsömöröltem.

TESLA: Nem csodálom. Egyébként ez a korán kivirágzó, idő előtt illatozó mandulafácscsa toposza. Engem mindig megragad.

DR. FAUST: Uraim, nem harapnánk valamit?

DR. HATVANI: Elmegy az étvágyam, amikor erre gondolok. Tisztára összerándul a gyomrom.

(Folyik a meccs. Az időközben kiállt hosszú hajú, hippikülsejű, álmatag, mégis prima reflexű férfiú most újra beáll.)

DR. FAUST: Egy kis földimogyorót?

TESLA: Köszönöm, nem kérek.

DR. FAUST: Akkor minek köszöni?

DR. HATVANI: Mire gondol, Tesla úr?

TESLA: Hm, valójában arra, hogy amikor az Úr fia így lecsapja, mekkora lehet a labda sebessége? Nagyon tehetesen játszik. Szinte kivégez mindenkit. Úgy látszik, ebben nem ismer kegyelmet.

DR. FAUST: Néha meg kell tanítani a többieket kesztyűbe dudálni. Különben nincs tisztelet. De mintha mondtunk volna már ilyet.

DR. HATVANI: Ez a dolog ne aggassa, drága Johann. Más se történik itt, mint repetitio est mater studiorum.

TESLA (*az asztal felé néz*): Jól csinálja. Alig észrevehető, de fantasztikus lábjátékkal. Ezt a csuklómozgást, ezt a billentést! Tenyerest és fonákot. Elegáns. Az fordul meg bennem, hogy hát a fény sebessége... Azt gondoljuk, ugye, hogy az valami non plus ultra. Ám annál sokkal gyorsabb dolog is van. Nem említhetők egy napon.

DR. FAUST: Mi lenne az? Segítek egy ilyen közbevetett kérdéssel, ahogy az a kabaréban szokás. Bábáskodunk a poén körül.

TESLA: Hálás köszönet. Szóval, a képzelet, vagy mondjuk úgy, hogy a gondolat. Úgy viszonyul a fény sebességéhez, mint a Ferrari a számárkordéhoz.

DR. FAUST: Na, nem mindenki esetében.

TESLA: Kérem, ne humorizáljuk szét a mondandóm!

DR. FAUST: Pardon.

TESLA: Úgy kalkulálom, hogy Isten a gondolat sebességével képes ott teremni bárhol az ő Univerzumában, és megvalósítani az ő isteni erejével azt, amit elképzelt, végrehajtani az ő isteni tervét, megvalósítani akaratát. Isten így működik. Isteni telekinézissel, telepátiával, tele... energiával, akármivel, valamivel, aminek a nevét se ismerjük még, nem tudjuk a pontos mibenlétét. Lehet, nem is fogjuk megtudni soha, mert az Úr nem engedi a Sátán kémjeinek, hogy a titkát kifürkésszék, mert akkor a világ elveszett, kő kövön nem marad. Nincs az a James Bond, aki megmentené.

DR. HATVANI: Ha jól értem, akkor úgy tartja, hogy a legmagasabb rendűen szervezett anyag, adott esetben az agy valamilyen ismeretlen energetikai tényezőt állít elő, amely roppant gyors és mindenén áthatol.

TESLA: Valami ilyesmire gondolok, csak ehhez az egész látásmódunkat, fogalmi rendszerünket, így a matéria fogalmát is át kell alakítanunk. Nagyobb bumm lenne, mint az ipari forradalom. Tudják, túl sokat foglalkoztam az elektromágneses hullámokkal, immár belátom, nem erre kell folytatni. Minden tiszteletem, de rég ideje túllépni ezen az Isteni Erő felé. Ütött az óra, eldőrdült a startpisztoly...

DR. FAUST: ...homlokodon talált valakit a lelátón.

TESLA: Kérem, ezért is lenne itt nekem első lépésben rendkívül fontos ez a kórházi beteg-teleportációs projekt, hogy valamit kipróbáljak.

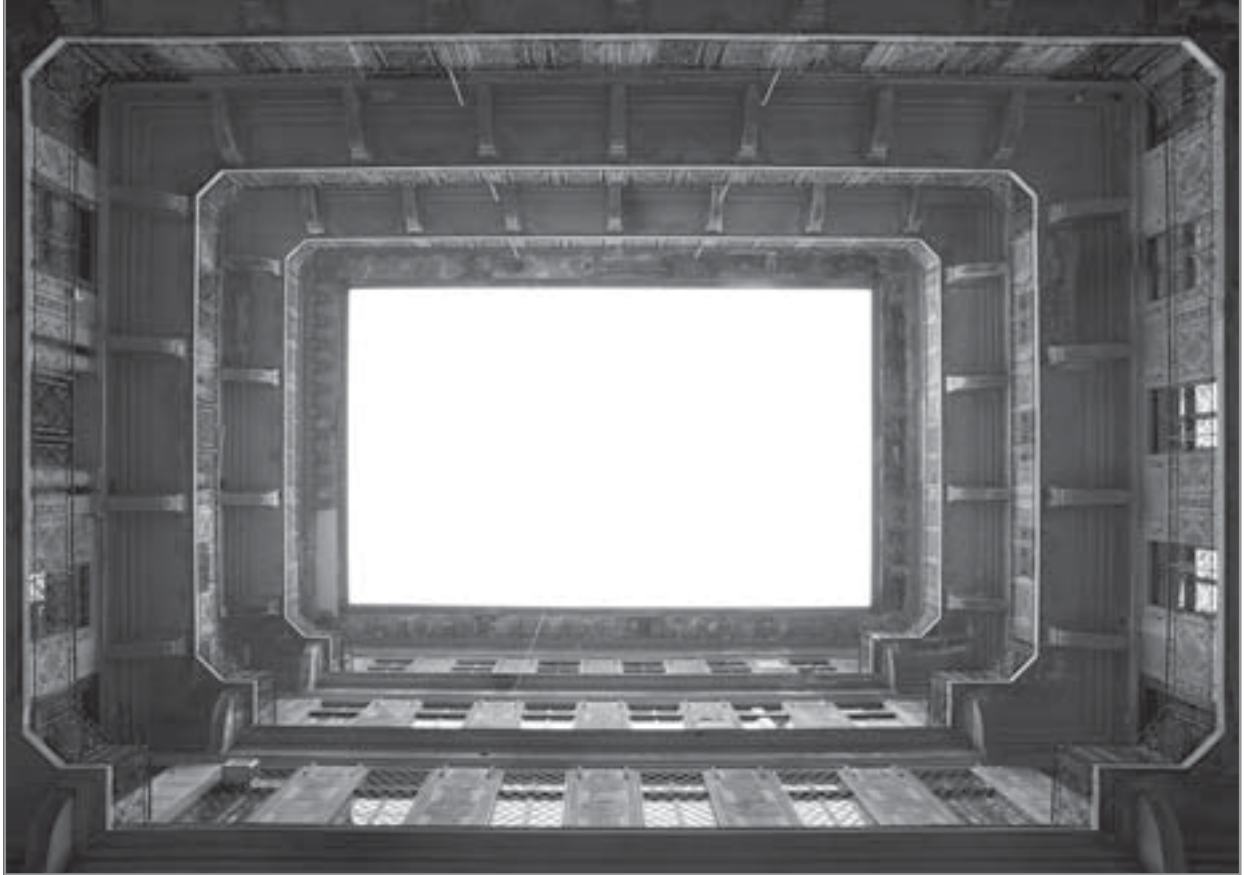
DR. HATVANI: Mienk a kísérleti nyúl szerepe?

TESLA: Ebben az esetben nem lenne oly hálátlan. Minden megvan ehhez a fejemben. Még megköszönhetik majd az Úrnak, hogy itt kötöttem ki.

DR. FAUST: Halkan megjegyzem, ahogy ön csinálta, nem nevezhető egy sima dokkolásnak.

DR. HATVANI: Tervrajzok?

TESLA: Mondom, a fejemben.

DR. HATVANI: És hogy egy test is tartozik hozzánk?

TESLA: Nem akadály. Furcsa, de igaz: megoldható.

DR. FAUST: Csiribú-csiribá. Dr. Hókuszpókusz cselekedetei két részben.

(Odagurul a labda, Tesla visszadobja.)

DR. FAUST: Viszont James Bond... hm. Tudják, hogy eredetileg egy philadelphiai ornitológus volt? Ő viszont le akarta győzni a galamboktól való páni félelmét, így kezdte tanulmányozni a madarakat, de nem ez a lényeg. Egy újabb mozi jöhetne ki ebből, hogy valami ronda fasiszta pacák, mint például az a Goldfinger, az ördög segítségével valahogy mégiscsak ő is emlegetett képesség birtokába jut, megkaparintja ezt az izét, és amíg az Úr valahol máshol van elfoglalva, mindenféle tárgyalás, díszes beiktatási ceremónia nélkül a világ aranyrudakból összerakott trónjára csüccsen.

DR. HATVANI: Az Úr nem lehet máshol elfoglalva.

DR. FAUST: No, jó, de ez csak film.

DR. HATVANI: Akkor sem. Jobb megoldás kellene.

DR. FAUST: Ezerszer is kitalálunk jobbat, mire egyszer kapunk rá két kopejkát. Tesla úr, vállalná James Bond szerepét?

TESLA: Egy feltétellel.

DR. FAUST: Márpedig?

TESLA: Ha van rá garancia, hogy Berkes doktornő is szerepel benne, és lesz csókolózós jelenet. Eszem azt a szép kis szívét. Tényleg elutazott Amerikába?

DR. HATVANI: El.

TESLA: Mikor jön a gyöngyöm-violám haza?

DR. HATVANI: Nem tudni pontosan. Egy vagy két szemeszternyi idő mindössze. Csak bele akar szagolni az amerikai életbe, ennyit mondott. Valami dolgozatot akar írni Freud hatásáról...

TESLA: Ajaj!

DR. FAUST: Mindenesetre addigra itt lesz. Csak lehet,

mégis, hogy valami üdébb arcot kellene keresni szegénykénk mellé.

TESLA: Miért, az enyém nem az?

(Egymásra néznek mindannyian, kirobban a nevetés. Tesla végül a könnyeit törölgeti, többször is kifújja az orrát.)

TESLA: Jó, jó, Hollywoodba nem hívtak engem soha. Pedig nyugodtan ott szekundálhattam volna Lugosi Béla mellett.

DR. HATVANI: Egészséges önirónia.

TESLA: Hát, igen, igen... Némelyest csökkenti a feszültséget. Mint a maszturbálás.

DR. FAUST: Berkes doktornő mint Bond-csaj? Nem is rossz ötlet. Falatka bikiniben, revolverrel a kezében. Azzal a fantasztikus alakjával. Meg azzal a lélegzetelállító bikini-vonalával.

DR. HATVANI: Mit tud maga arról? Tán megleste zuhanyozás közben? Vén csirkefogó.

TESLA: Kurta farkú kismalac.

DR. FAUST *(miután nyelt egy nagyot)*: Ugyan már. Láttam napozni a strandon.

TESLA *(epekedő sóhajjal)*: Istenem, milyen szép az a nő! Bár lennék ifjabb.

DR. FAUST: Álmodik a nyomor, Tesla úr? Kezek a paplan fölött! Egyébként nem panaszkodhat.

TESLA: Nem is teszem.

DR. FAUST: Kibotoxoljuk egy kicsit, aztán mehet. Akár pankrátornak. De kaphat műmellet is. Eléggé olcsón csináljuk, rendes garanciával.

DR. HATVANI *(kíváncsisággal)*: Melyik a legszebb Bond-lány?

DR. FAUST: Nicsak, nicsak...

DR. HATVANI: Csendes tóban lakik a béka. Nos? Uraim, tessék.

TESLA: Carole Bouquet.

DR. FAUST: Ejh, nem tud kibújni a Berkes doktornő varázsa alól! Tényleg gyönyörű. Csak a mi Psychécskénknek feszesebb a popsija meg a cicije, és zöld a szeme.

TESLA: Carole Bouquet szeme kimondottan zöld.

DR. FAUST: Zöld? Nem kék?

TESLA: Zöld. Jól látszott. A vágy titokzatos tárgyában ugyancsak. Ott megcsodálhatjuk a mellét is, amikor az az öreg ürge fogdossa. Eléggé feszesnek tűnik. Természetes feszségű. Egyébként száradjon le Roger Moore keze is.

DR. FAUST: Ilyet kívánni egy Angyalnak? Kéz nélkül hogyan lövöldözhet?

TESLA: Nem is szokott. Vagy igen?

DR. HATVANI: És maga szerint, kedves Johann? Melyik lányka a legcsinosabb?

DR. FAUST (*némi gondolkodás után*): Gert Fröbe.

DR. HATVANI: Hát, akkor ölelkezzék csak Goldfingerrel. Én olyan hívő vagyok, aki nincs a másság ellen. Drága kis feleségemmel ezt is megtárgyaltuk anno. Nagyon haladó volt az ő kis szelleme.

DR. FAUST: Jó korai emancipált gondolat.

DR. HATVANI: Olyannyira, hogy már az ógörögök-nél vitorlát bontott. És akkor mi még a tejes kútban se úszkáltunk.

DR. FAUST: Bocs', ez igaz. Apropos: másság? No, jut eszembe Pussy Galore, épp a Goldfingerből. Nagyon szemforgató módon fordították le magyarra. Szóval, tet-szenek emlékezni, ez a bolyhos Cicuska-Cuncika lesbikus, mert még tini korában felfedezte a nagybátyja, ami tartós nyomot hagyott a lelkében. Emlékszenek? Honor Blackman alakítja, az az angol színésznő, aki idősebb volt Bondnál, de nagyon sarmos. Neki van az a csupacsaj artista trapéz-csapata, csak nem eléggé fizet a légi meló, még meztelenül sem, ezért, ha jól emlékszem, Goldfinger szolgálatába állnak. Le kell bombáznia, vagy mi, elkábítani az egész Fort Knoxot, hogy hozzáférhes-senek az aranyhoz... Heuréka, kék a béka! Most ötlük az agyamba...

DR. HATVANI: Micsoda?

DR. FAUST: Az író, ez a Fleming, ez a léha ember, ez a slendrián figura, mit sem tudhatott a magyar Szent Koronáról. Meg a Szent Ládájukról. A maguk Szent Magyar Ékszereiről. Említést se tesz róluk, pedig Goldfingert nyilván érdekelte volna. Egy kész korona, szemmel láthatóan passzentes méret a fejére, ott vár rá a célba vett Fort Knox kellős közepén. Hát, mondják a bolondnak, hogy hidegen elment volna mellette.

DR. HATVANI: Érdekes meglátás.

TESLA: Ugyan már, uraim, Ian Fleminget nem lehet komolyan venni. Túl sok volt ott a vodka-martini rázva, nem keverve. Meg jómaga is kém volt ez az ember, annál csodálatosabb, hogy alkothatt meg egy ilyen hiteltelen figurát, mint ez a Bond. És az egész világ bevette.

DR. FAUST: A legjobb az, amikor Pussy Galore...

DR. HATVANI: El szeretné mesélni az egészet, drága kolléga, vagy csak a felét?

DR. FAUST (*kamaszos izgalommal*): Amikor Punci Gallore...

TESLA: Igen, volt neki... Flemingnek egy sötéthajú, olívaszemű, nagy étvágyú szeretője, aki imádott lova-

golni. Amit attól megtanult két kómás részegség között lan barátunk, olyannyit tudott a nőkről. Cicuskát állítólag arról mintázta.

DR. FAUST (*dühében dobbantva*): Amikor Pina Galore...!

DR. HATVANI (*arcán meglepetéssel néz dr. Fausta, de tovább beszél Teslához*): Azért én nem döngölném ennyire a földbe. Nagyjából egyetértenék azzal a más irányba húzó véleménnyel, hogy az ő luxussal zsúfolt álmvilága tele van kíméletlenséggel, és az egészet valamiféle kesernyés filozófia hatja át. Nem rossz az egyáltalán. Nem limonádé. Az argumentatio ad veritatem kedvéért...

TESLA: ...úgy ám...

DR. HATVANI: ...nézzük meg a vásznon Roger Moore arcát. Nem egy szeplőtlen figura, és az említett kesernyés-ség legjobban rajta keresztül jön át. Mert Moore érzékeny, intellektuális színész. És az Angyal-sorozatban meg minő fricskával poccinti szét a feje fölött a glóriát! Hívő ember nem okvetlenül bigott, ezt ne keverjük. Ezt most magam-ra értem. És nézem én is a tévét, csak nem mindent jegyzek meg. Hiába, az én memóriám se a régi már.

TESLA: Hát, nem tudom.

DR. FAUST: Én meg...

DR. HATVANI: Mondja, kedves kolléga!

DR. FAUST (*sértetten, lebiggyedt ajakkal*): Nem mondom.

TESLA: Amikor Pussy Galore?

DR. FAUST: Nem érdekes.

DR. HATVANI: Most ezt truccból?

DR. FAUST: Nein! Struccból.

DR. HATVANI: Drága barátom, Johann, dr. Faust, ne legyen már ilyen affekta, pukancs kölyök, kérem. Teljesen lejáratjuk itt magunkat Tesla úr előtt.

DR. FAUST: Nem érdekel.

(Nagy kavarodás az asztalnál, mert időközben a Fifi kiszabadult /sokadszorra összejött a próbálkozás a kilincsel/, és ismét üzőbe vette a labdát, azonban sikerült valakinek az orra elől eloroznia. Fífit, mint visszaeső bűnözőt, ismét bekaszlizzák, csak ezúttal távolabbi cellában nyer elhelyezést, és a kulcsot is ráfordítanak, ha meg lenne. Mivel nincs, söprűvel kitámasztják az ajtót.)

DR. FAUST: Hihetetlen, hogy folyton akadozik a játék. Legközelebb, amikor benn járok a városban, biz' isten, veszek két stósz lasztit. Ennek az ebnek meg egy gumicsontot.

DR. HATVANI: Célszerűbb lenne egy szájkosár.

DR. FAUST: Esetleg egy pingpong-reket.

TESLA (*dr. Fausthoz*): Szóval, Pussy Galore meg az ő lesbikus truppja, szapphói csapata kontra liliomtiprók elvetemült hada.

DR. FAUST: Mi van velük?

TESLA: Maga akart mesélni valamit. Mit?

DR. FAUST: Semmit.

(Dr. Faust lendülettel feláll, indul, miközben valami hirtelen a talpa alá gurul. Lehelet megszegik. A döbönt csendben csak ennyi hallatszik: RECCS!)

*Posztmodern Biblia**Northrop Frye mítosz- és metafora-konstruációjának kritikai megközelítése*

„There is No Natural religion”¹
 „The Prophets Isaiah and Ezekiel dined with me.”²

A bölcsészettudomány alapvetően metaforikusnak tekinthető: metaforákat és mitológiákat használ akkor is, amikor nem tud róla. Ez a megállapítás jelenlegi kijelentéseimre is igaz. Az emberi tudásról és gondolkodásról való egzakt gondolkodás szeretetének vizsgálata szempontjából veszem kritika alá Northrop Frye *Bibliá*val kapcsolatos két művét, a *Kettős tükört* és *Az Ige hatalmát*. Kritikán a jelentés és összefüggései megfigyeléseinek módszerét értem. Frye, jóllehet vizsgálódásai során megtartja a szakrális alapot, végső következtetései mégis szinte mindig esztétikaiak (hermeneutikaiak vagy recepcióesztétikaiak), illetve szekularizáltak.³ Frye a (szerinte) legalapvetőbb emberi érdekekből összeállított inerciarendszerbe illesztve próbálja megérteni, illetve sokkal inkább megérteni a *Szentírást*,⁴ de ennek az igyekezetnek a klaszikus zsidó–keresztény mitológia retorikáján belül sincs biztosítéka. Pontosabban már ez az egyetlen mitológia is sokkal gazdagabban strukturált, bár a Jorge Luis Borges-féle négyes történet-típológiával (illetve annak antitéziseivel) kétségkívül leírható lenne, annál is inkább, mivel Borges fölosztása esztétikai,⁵ míg Fryeé társadalmi-biológiai. William Blake elképzelése adja a *Kettős tükör* címét, s bár tudható, hogy Frye jelentős mértékben kiterjeszti Blake szövegének jelentését,⁶ a *Szentírás* elméletileg az információs kultusznak megfelelően értelmezhetőnél is gazdagabb jelentéstartalmakkal bírhat.⁷ Frye fontos megállapítást tesz *The Great Code Bevezetésében*, midőn az irodalom mítoszteremtő jelentőségéről elmélkedik, s Claude Lévi-Strauss bricolage-elméletét idézi, nemcsak Blake művészetére kapcsán, de a *Szentírás* szerkezetét illetően is.⁸ A mű architektúrája ugyanakkor több helyen mellőzi Lévi-Strauss nézeteit, pedig a freudizmus gyakorta sematizáló elképzelései mellett azok árnyalhatták, bővíthették volna a jelentést. A semmi teológiai és bölcséleti eszmetörténetének kifejtése Meister Eckhart nézetein alapul a nyugati gondolkodás történe-

tében, de helyette Jakob Boehme említetik,⁹ s akár a vízözön-, akár a kovács-mitológiák földidézése¹⁰ gazdagodhatott volna Mircea Eliade kutatásainak hasznosításával. Főképp a kovácsmesterséghez kapcsolódó mítoszok esetében igaz ez, hiszen a zsidóság technikai civilizációval szembeni aggályai a barbár fundamentalizmus felől éppúgy értelmezhetőek, mint a vívmányokat használó, de jogosultságuk fölött alaposan eltöprengő intellektus felől.¹¹

A metaforát Frye eleve a mitikusból, közelebről a mítoszból származtatja objektum és szubjektum interakcióján keresztül.¹²

„A mi nyelvfelfogásunk szerint csak a metafora fejezheti ki azt az érzést, hogy a szubjektumnak és az objektumnak van közös energiája. A metaforikus nyelvhasználat központi kifejezése az „isten”, az a lény, amely (...) valamely személyiségformát azonosít a természet valamely tulajdonságával.”¹³

Érdeemes kitekinteni e helyütt például a görög mitológia, illetve tudományosság közös, kozmogónikus gyökereire,¹⁴ főképpen azért, hogy látható legyen: a személyiség, mint a kozmosz fölismerésére tett első kísérletek formája nem általános mitológikus jelenség (illetve metafora). Sokkal fontosabb – például a görög hagyományban – egy viszonylag egyszerű kezdetből, mint optimálisan axiomatikusból kiindulva a kozmosz születését *növekedésként* leírni,¹⁵ másrészt a zsidó–keresztény mitológia és szakrális hagyomány szempontjából döntő különbség, hogy az általában etikainak nevezett kérdések a görög mitológiában nem a kozmogóniai mítoszok részét képezték, hanem a költői hagyomány mítikus emlékezetébe utaltattak,¹⁶ mint kevésbé szakrális jellegűek. Később, *Az Ige hatalma* című munkájában Frye is bemutat egy ehhez némileg hasonló mítosz-

1 William Blake: *There is No Natural Religion*. B. Quaritch, London, 1886.

2 Uő.: *The Selected Poems of William Blake*. Wordsworth Editions Limited Ware, 1994. 200.

3 Northrop Frye: *Kettős tükör: A Biblia és az irodalom*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1996. 377.

4 Uő.: *Az Ige hatalma. Második tanulmány a Biblia és az irodalom kapcsolatáról*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1997. 183–184.

5 Jorge Luis Borges: *A négy ciklus*. In: Uő.: *A homály dicsérete. Köttemények*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2000. 184–186.

6 William Blake: *Laokoön mint Jahve fiaival, a Sátánnal és Ádámmal*. In: Adam Konopacki: *William Blake*. Corvina Kiadó, Budapest – Arkady, Varsó, 1986. 20. tábla

7 3. jegyzet 16–17.

8 I. m. 23–24.

9 4. jegyzet 353.

10 3. jegyzet 82., 143., 248–250., 4. jegyzet 359–361., Mircea Eliade: *Képek és jelképek*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1997. 161–229.; Uő.: *Kovácsok és alkimisták*. Cartaphilus Kiadó, Budapest, 2004.

11 A közvetlen kritikai észrevételekkel kapcsolatban lásd Frye reakcióját. 4. jegyzet 7–8.

12 „a szubjektumot és az objektumot közös hatalom vagy erő köti össze. Sok „primitív” társadalom külön szóval jelöli az emberi személyiség és a természeti környezet közös energiáját.” 3. jegyzet 35.

13 I. m. 36–37.

14 Lásd például: G. S. Kirk, J. E. Raven, M. Schofield: *A preszókratikus filozófusok*. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 1998. 37–122.

15 A természetet jelölő φύσις kifejezés és a növekedést jelölő φύσις összefüggése is fontos ezúttal.

16 14. jegyzet 39.

interpretációt.¹⁷ Amikor az etika kilép a társadalmi interakciók viszonyából és az absztrakció követelményét próbálja alkalmazni, a zsidó–keresztény mitológia számára is elveszti jelentőségét: „a bizonyítás olyan igazságkritérium, amely idegen a Bibliától, és amelyet maga a Biblia nem ismer el.”¹⁸ Amellett, hogy a mitológia episztemikus folyamata Frye is a görög hagyományra való kitekintés segítségével írja le, ő következetesen alkalmazza szubjektum és objektum kölcsönösségének aktusát, mint magyarázatot. Így érkezik el a platóni νόσις νοησεως egyéni értelmezéséhez, mely ismét közösség és egyén kérdéseként merül föl, nem pedig episztemológiai vagy esetleg fenomenológiai szempontból.¹⁹ A személyiség a vízváltató a görög típusú mitológiák kultuszai és a zsidó–kereszténység között: utóbbi a személyiség követelményét támasztja, míg előbbi absztrahál.²⁰

A metafora jelentése Frye érvelésében olyan retorikai alakzatokban gazdagodik – és ezáltal változik, újrafogalmazódik –, mint a folyamatos próza kialakulásában szerepet játszó allegorikusság.²¹ Érvelése végén Frye az energia fogalmán keresztül visszatér jelölő és jelölt viszonyára. Az az energia kelti az anyag illúzióját véleménye szerint, mely objektumban és szubjektumban közös.²² Az ἐνέργεια megvalósulás, tehát objektum és szubjektum közös megvalósulásáról van szó, s ennek a megvalósulásnak a pillanatában jelentkezik a metafora, mely egyre inkább nyelvi és egyre kevésbé teológiai vagy szakrális jellegű.²³ Ugyanakkor Frye egyértelműen utal arra, hogy Isten és nyelv viszonyában utóbbi eszközei elégtelenek előbbi kifejezésére, pontosabban, hogy Isten eredeti igei természetéhez hűen fogalmazva: a nyelv eszközei Istennel kapcsolatban folyamatosan kimerülőben vannak. Ennek a tapasztalatnak leginkább gondolatébresztő kifejeződése János evangélista Logosz himnuszának értelmezhetetlensége a fogalmi nyelv szintjén.²⁴ Tovább súlyosbítja az olvasó helyzetét, ha már csupán ennek a fogalmi nyelvnek van a birtokában. Hogy a kozmogónia és a kozmogóniai mítoszok milyen távol állnak a zsidó–kereszténység gyökereitől, az világossá válik Frye véleményéből, mely szerint a kozmogónia nem egy mitológia születésének pillanatában bontakozik ki, mint ahogy például a görög mitológiában, hanem holt emlékezetté válásakor. A Biblia mitológiája éppen azért áll távol a kozmogóniától, mivel középpontjában nem a világ létrejötte és későbbi struktúrájának törvényei állnak, hanem az a tapasztalat, hogy „az élet elidegenedés nélküli energia, pontosabban eme ideális állapot megvalósulásának látomása”.²⁵ Ezzel szorosan összefügg a nyelvi mozzanat, amennyiben a *Szentírás* a természet vertikális fejlődését megváltásaként előlegezi, legjellemzőbb mozzanata pedig a néma természetnek az Igében való közvetlen

részesülése.²⁶ Így a teremtés sem születésként, hanem ébredésként értelmeződik.²⁷

„Egy teremtésmítosz elsősorban nem attól drámai és erőteljes, hogy valamiképpen elmondja a természet rendjének létrejöttét, hanem attól, hogy elmondja a tudatos elme ráébredését a természet rendjére. (...) a teremtés aligha meggyőző, ha olyan eseménynek tüntetik föl, mint amely az idők kezdetén következik be, minthogy a képzelet számára az időnek nincs kezdete.”²⁸

A természet az otthon, melyben Ábel és juhái éltek. Ábel, a jó pásztor vezetésével a juhok mehetnek bárhová, mindenhol otthon lesznek. Káin testvérgyilkosságával ez szűnik meg. Káin vándorlása száműzetés, s a száműzött mindenhová mehet, csak haza nem.²⁹

A mítosz, mint a metafora eredete Frye számára nyelvi aktusban gyökerezik: szavak sorba rendezésének gyakorlata.³⁰ Ez tulajdonképpen maga a beszéd, az elbeszélés folyamata.

„Jelen munkámban nem tudok úgy tekinteni az irodalomra, mint a mítosz romlására: az irodalom a mítosz fejlődésének benső és elkerülhetetlen része. (...) valamely mítosz (...) egy irodalomkritikusnak (...) mindazt jelenti, amivel később az irodalom felruházta.”³¹

Amennyiben az irodalomra nem kizárólag mint nyelvi, hanem mint esztétikai objektumra tekintünk, látható lesz, hogy az irodalom csak annyiban benső és elkerülhetetlen része a mítosz fejlődésének, amennyiben a képzőművészet, a zene, de különösen az építészet. A mítoszok öntörvényűsége és önmagáért valósága jól illeszkedik ebbe az elméletbe,³² s nyelvi megvalósulásuktól elkülöníthető megjelenésük³³ sem tűnik lehetetlennek. A metafora mint definíció a mítosz értelmében fölfogott *Bibliának* Frye számára megkerülhetetlen lényege, amennyiben elsődleges jelentése (szép)irodalmi. „A Bibliában a betű szerinti jelentés megegyezik az irodalmi jelentéssel”, és ebben az értelemben nevezi egységesnek is a *Szentírást*, mégpedig szövegösszefüggéseinek és utalásrendszerének egész fenségesen beláthatatlan mivoltában.³⁴ Erre az utaláshálóra is igaz azonban, hogy a *Bibliának* nincs szüksége bizonyítékokra, külsőkre pedig végképp nem.³⁵ Saját szövege azonban szétárad az emberiség írásbeli és szóbeli hagyományában és minden elbeszéléstípusba beépül. Mindez a Frye által a *Bibliát* fölösztó hét szakasz esetében fokozot-

17 4. jegyzet 57–58., 60.

18 3. jegyzet 95.

19 I. m. 37–38. Később a Bibliát, mint tipológikus szöveget határozza meg, szembeállítva Platón műveivel, bár a tipológikusság kérdése Platón kapcsán nem tűnik elsődrendűnek. I. m. 149. Később, *Az Ige hatalmában* így ír: „A platóni bölcsélet legfennköltebb szárnyalásaira is lakmározás közepette került sor.” 4. jegyzet 314.

20 3. jegyzet 154.

21 I. m. 42–43.

22 I. m. 49.

23 I. m. 52.

24 I. m. 53–55.

25 I. m. 144.

26 I. m. 175.

27 I. m. 189–190.

28 4. jegyzet 201.

29 I. m. 235.

30 3. jegyzet 76. „nekem e két állítás: „a Biblia történetet mond el” és „a Biblia mítosz”, lényegében véve egy.” I. m. 77.

31 I. m. 80.

32 I. m. 81. lásd még Frye csillagászati példáját i. m. 84.

33 I. m. 86–87.

34 I. m. 121–123.

35 „Honnan tudjuk, hogy az evangéliumi történet igaz? Onnan, hogy igazolja az ótestamentumi próféciaikat. De honnan tudjuk, hogy az ótestamentumi próféciaik igazak? Onnan, hogy igazolja őket az evangéliumi történet. (...) A két testamentum afféle kettős tükröt formál, egyik a másikat tükrözi vissza, de a külvilágot egyik sem.” I. m. 146.

tan igaz.³⁶ Később, *Az Ige hatalma* című művében Frye már látta azt a történeti recepcióesztétikai folyamatot, amelyben az evangéliumok anyaga, a krisztusi tanítás, eredeti ótestamentumi utaláshálójból kiemelve egyértelműen a κήρυγμα jellegét veszi föl.³⁷

Frye számára elsődleges mítosz és irodalom kitüntetett viszonya, s ez az elképzelés *Az Ige hatalma* című munkájában nyeri el végső, rendkívül következetesen végiggondolt formáját.³⁸ A kettős tükör metaforája ennek megfelelően jelentős változáson esett át: a *Biblia* szervező struktúrái és az irodaloméi tükrözik egymást, ahelyett, hogy a *Szentírás* két része között működne a tükrözés.³⁹ Ugyanitt kerül sor – föltehetőleg bizonyos recenziók föltevéseit pontosítandó – a mitológia definíciójának megtisztítására mindattól az ideologikus szennyződéstől, mely a 20. század derekán ráakódott.⁴⁰ „Nem arról van szó, hogy a mítosz meghamisítja a történelmet, hanem arról, hogy a történelem, az uralkodó ideológiák tetteinek krónikája meghamisítja az elsődleges érdekeket.”⁴¹ *Az Ige hatalma* egyértelmű szándéka, hogy a mítoszt fölváltó logosz paradigmaváltását a *Szentírásban* kimutassa, ilyen értelemben olvassa például János evangélista logosz himnuszát.⁴² Célja a *Bibliát* mint irodalmat, pontosabban mint az irodalom „egyik” origóját vizsgálat alá venni.⁴³

A bűnbeesés kérdése, melyet Frye rendkívül részletesen taglal, problematikusnak nevezhető. Frye értelmezése szinte kizárólag a szexualitással kapcsolatos, a bűn a nemiség tapasztalata, a jó és rossz tudás is szexuális jellegű.⁴⁴ Pedig éppen a bűnbeesés mozzanatában mutatkozik meg az igei, a nyelvi mint probléma, vagy hiány. A bűnbeesés után az ember elveszítette halhatatlanságát, ami lehetséges, hogy a halál bűnéről való tudás (bűntudat) hiánya volt. A bűn és bűnhődés pillanatában androgén paradicsomi létezőből nem pusztán férfi és nő lett, hanem az értelmi és természeti szakadás is bekövetkezett. Az első bűn éppen az ontológiai különbség felismerése volt, a tudat a bűn tudata, a különbözős tudata – bűntudat. A büntetés a halandóság, mivel a harmonia megbomlott, létrejött a mozzanat – az idő. A helyzetet bonyolítja a bűnbeesés aktusával kapcsolatban, hogy Lucifer a szellemet jeleníti meg. A szellem ajándékai tehát a bűn forrásai is válhatnak. Frye különbséget tesz bölcsesség és tudás között. A bölcsesség nem képesség tekintetében áll a tudás fölött, hanem annyiban, amennyiben folyamatosan a ténylegesen megvalósuló élet változó viszonyaihoz igazítja a gondolkodást, mindig készen a megváltozó jelenségekre való gyors és megfelelő reakcióra. Ez a bölcsesség a teremtés gyökereinek megértéséhez vezetheti el az embert, ahol a fény és a levegő, mint a lélek (πνεῦμα) metaforái jelennek meg. Egyiket sem tapasztaljuk magánvalóságában, viszont kettejük segítségével tapasztalunk meg egyáltalán bármit is.⁴⁵ A szexuá-

lis magyarázat jogosultsága amúgy is megkérdőjeleződik a paráznaság teológiai és szakrális vonatkozásainak kapcsán.⁴⁶ Sehol sem megy azonban olyan messzire a szexuálpeszichológiai következtetésekben szerzőnk, mint amikor az Oidipusz mítoszt mint a teremtéstörténet vagy Krisztus származásának démonikus paródiáját olvassa.⁴⁷ Valójában semmi sem áll távolabb ettől az értelmezéstől, mint éppen a zsidó–keresztény mitológia két említett reprezentánsa, és egyáltalán nem a szexuális vonatkozások miatt, mint ahogy Claude Lévi-Strauss kutatásai nyomán gyanítható: az eredeti Oidipusz mítosz sem szexuális alaphangoltságú volt. Lévi-Strauss a párhuzamos antik mítoszok, valamint az azonos szimbolikájú és történetű-ikonológiájú nem-európai mitikus történetek közös vizsgálatával arra a következtetésre jutott, hogy az emberi közösségek kölcsönösségeken alapulnak, amelyeket a nők, a javak és a szavak cseréje hoz létre, szavatol és tart mozgásban, vagyis őriz meg, tehát az a durván egyszerűsítő megközelítési mód, amely az incesztus pusztán tényéből indul ki, aligha tartható. Ebből az következik, hogy ezek az ősi mítoszok az emberi öneszmélés talán legkorábbi időszakából származnak. A mítosz

„Az a lehetetlen helyzetet fejezné ki, amelybe az ember autokththon voltába vetett hitet (...) hirdető társadalom kerül, ha át kell térnie erről az elméletéről annak a ténynek a beismerésére, hogy valójában mindegyikünk egy férfi meg egy asszony egyesüléséből született. A nehézség leküzdhetetlen. Oidipusz mítosza azonban egy sor olyan logikai eszközt kínál, amelyek lehetővé teszik, hogy hidat verjünk a kiinduló probléma – egy vagy két lénytől születünk? – és a származékos probléma közé, amit körülbelül így fogalmazhatnánk meg: ugyanaz ugyanattól születik-e, vagy pedig mástól? Ezzel a módszerrel egy korreláció bontakozik ki: a vérrokonság túlértékelése úgy viszonylik annak alábecsüléséhez, mint az autokththóniától való megszabadulásra tett kísérlet és annak lehetetlensége. A tapasztalat meghazudtolhatja az elméletet, ám a társadalmi élet igazolja a kozmológiát, amennyiben egyik is, másik is ugyanarról az ellentmondásos struktúráról árulkodik. A kozmológia tehát igaz.”⁴⁸

Egyrészt tarthatatlanná válik a növényi vagy egyéb, khthonikusnak tekinthető eredet tételezése (ennek a kozmikus formákba történő kivetítése azonban, mint mitikus feszültség tovább él, talán éppen az európai Mária-kultuszokban), másrészt a talány, a rejtély megfejtése idővel éppen a megoldás illuzórikus voltára ébreszti rá a megfejtőt, s a talány és az incesztus fogalmisága együtt vezet el a nyomozás kényszerítő erejű szükségszerűségéhez. A nyomozás lesz a megismerés egyik legfontosabb mitikus formája, s ez a tragikus megismerési forma vezet el véleményem szerint az elbeszélés megszületésének pillanatához. Tragikusnak azért nevezném, mert saját magunkat nyomozzuk, akárcsak Oidipusz, hiszen a megismerési folyamat a megismerő megismerésével

36 I. m. 186.

37 4. jegyzet 157.

38 I. m. 8–9.

39 I. m. 19.

40 I. m. 52–53.

41 I. m. 93.

42 I. m. 61., 143.

43 I. m. 134.

44 3. jegyzet 191–192.

45 I. m. 212–215. Vö. ezzel i. m. 237.

46 I. m. 240. Megjegyzem, Frye-től nem idegen a szinte már new age-szerű magyarázat sem, ha primitív szexualitást és szakralitást kell közös nevezőre hozni. I. m. 251.

47 I. m. 264–265.

48 Claude Lévi-Strauss: *A mítoszok struktúrája*. In: Uő.: *Strukturális antropológia I–II*. Osiris Kiadó, Budapest, 2001. I. 172.

fonódik egybe. A zsidó–keresztény mitológia két ideillő aspektusa: a bűnbeesés, és Krisztus megtestesülésének mítosza gyökeresen eltér Oidipuszétól, s ez éppen Frye későbbi elemzéséből derül ki egyértelműen: a patriarchátus a bűnbeesés következménye, a természet, az Éden pedig lehetséges, hogy Évával azonosítható.⁴⁹ Oidipusz mítosza ennek ellenére olyan bölcséleti ihlető erővel bírhat, mely alól Frye nem vonja ki magát. Ennek bizonyítéka *Az Ige hatalma* Krisztus–Oidipusz párhuzama,⁵⁰ melyet indokolatlannak tartok mind vallástörténeti, mind mitikus, mind irodalomelméleti, de legfőképpen szakrális szempontból. Esetleges, hogy miért éppen Oidipusz lenne Krisztus mitikus párhuzama. Miért nem Héliosz Apollón, Dionüszosz, Zeusz vagy Mithrász? Ráadásul Frye munkáiban éppen eléggé világos bizonyítást nyert a zsidóság szakrális rituáléinak és a khthonikus mítoszoknak kevésbé összeegyeztethetősége.⁵¹ Ehhez kapcsolódhat Frye Blake értelmezése *Az Ige hatalmából*, mely amellet, hogy nyíltan rámutat a polihisztor föl nem ismert zsenialitására, igazolásképpen (?) a 20. század freudizmusát, illetve marxizmusát is beemeli méltatásába, holott nem mulasztja el megállapítani, hogy Blake bibliai gyökerei Miltonéhoz mérhetőek.⁵²

Meglepő módon a forradalom megjelenését Frye a *Szentírásban* a szerződések mítoszaihoz köti,⁵³ pedig első olvasásra a törvény egzaktsága és a forradalom különös volta ki kellene, hogy zárják egymást. A forradalom definíciói közül ezúttal Bernard Lewisét idézem, mivel kellően szigorú és következetes. A francia, az orosz és az iráni iszlám forradalmat tekintve, mint nemük letisztult képviselőit, hozzájuk képest az összes többi forradalom – főképp a polgári forradalmak – különösek, esetlegesek. Ez a három forradalom nemcsak saját hazájának, de a világ legnagyobb részének történelmére jelentős hatást gyakorolt. Hatalmas remény- és lelkesedéshullámukat mindenütt terror és intervenció háború követte, melynek folyamán a jakobinus, bolsevik vagy fundamentalista forradalmi vezetők következetesen irtották a modernizmus és az ésszerű cselekvési lehetőségek csiráját is.⁵⁴ Persze ha a szakralitásnak a Frye által interpretált izraeli meghatározását tekintjük, akkor az iszlám fundamentalizmus vagy a paranoid forradalmi direktíva valóban nem tűnik távolinak: „nem annyira abban hittek, hogy az ő Istenük az egyetlen igaz isten, hanem inkább abban, hogy minden más isten hamis.”⁵⁵ Mindenesetre Izrael istene nem látható, de hallható, mégpedig nem azért, mert láthatatlan lenne, hanem mert látására tabu vonatkozik, s Frye számára ez a tény is a forradalmiság bizonyítéka, hiszen a hallás újfent az Ige jelenésével vonható párhuzamba, Ezékiel látomása Isten szekeréről pedig az igei szakralitás elméletét erősíti: a szent az, ami folyton mozgásban van, pontosabban: Isten maga a cselek-

vés.⁵⁶ A törvény mint alaptörvény, mely a nemzet közvetlen nemzője lesz, forradalmi ebben az értelmezésben, s itt derül ki, hogy mit ért Frye forradalom alatt. A kifejezést nem alapvető történeti-politikai értelmében használja, sokkal inkább a bibliai „kezdet” kifejezés egyik metaforájaként, s ennek olyan profán allúzióit is kimutatja, mint az Amerikai Egyesült Államok létrejötte.⁵⁷ Megjegyzem, Frye gyakran nem oszlatja az allúziók keltette homályt, ritkábban még növeli is.⁵⁸ A forradalom metaforája sikerrel alkalmazható a *Biblia* történeti vonatkozásaira, mint ahogy ezt Frye meg is teszi, midőn a *Szentírás* szöveghelyei kapcsán annak a hatalmas, térben és időben egyaránt hosszan elnyúló társadalmi kataklizmának szakrális vonatkozásairól ír, mely a nomád társadalmaknak a földművelés agrárforradalmával való szembesülése kapcsán következett be.⁵⁹ A földművelés mint életforma minden kísérő szimbolika dacára a zsidóság számára idegenként, sőt ellenségesként fogalmazódik meg a *Szentírásban*. Frye rámutat: a nomadizálás után (sőt, Káin mítoszt tekintve: *előtt*) a falusi közösségek kihagyásával társadalmilag a város, mint településforma jelentkezik az *Őszövségben*,⁶⁰ a vegetáció szakrális kultuszának elutasítására még a hellenizmus idején is hangsúly esett, az evangéliumok szerzői esetében is.⁶¹ Izrael alapvetően törzsi jellege Frye szerint később is megmaradt, s hogy ezt a jelleget ő nem találta ellentétesnek a városi kultúrával, azt mi sem bizonyítja jobban, mint hogy a perzsák ellen sikeresen harcoló görög poliszokat is törzsi szerveződésüként mutatja be.⁶² A forradalom metaforájának egyebek mellett a prófétai tevékenység látszik ellentmondani a *Szentírásban*. Elsősorban azért, mert a szakrális által kitüntetett próféták rendre a fönnálló „forradalmi” rezsimmel *szemben*, a Szent *mellett* foglalnak állást, másrészt a tudat és a tudatalatti normálistól eltérő közvetlen kapcsolata miatt.⁶³ Az evangélium a próféciaik különös, minősített esete:

„E látomásnak (...) két szintje van: a jelen szintje és az a szint, mely ennek felette áll. Ez a magasabb szint egyaránt jelenti az eredeti azonosságot, melyet az Édenkert (...) szimbolizál, és a végső azonosságot, melyeket az ezekhez való visszatérés jelképez az „Úrnak Napja” és Izrael helyreállítása után.”⁶⁴

Az Ige hatalmában Frye Ámos kapcsán a próféta és a primitív ember között von párhuzamot,⁶⁵ bár ismerve *Ámos könyvét*, a nonkonformista lázadás talán pontosabb meghatározás lehetne. Végül Frye új értelmet ad a forradalomnak mint keresztény forradalomnak, mely azonban a soha meg nem valósuló jövőbe helyeződik.⁶⁶

Tudat és tudatalatti közvetlen kapcsolata ellentmondhat az elfojtás bevezetésének a diskurzusból, külö-

49 4. jegyzet 241–242., 245., 254–255.

50 I. m. 272–273.

51 Frye írja *Az Ige hatalmában*: „A Biblia (...) többnyire elsiklik az emberi képzelet ama területe fölött, amelyet tragédiának nevezünk.” I. m. 339.

52 I. m. 302–303.

53 3. jegyzet 198–200.

54 Bernard Lewis: *Az iszlám válsága*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2004. 48–49.

55 3. jegyzet 200. Vö. ezzel i. m. 207. Összehasonlítással, később így ír: „egy adott vallás követője mindössze ennyit mondhat a *többi* vallásról: elmeszülemény.” I. m. 379.

56 I. m. 201–202.

57 I. m. 206.

58 I. m. 253.

59 I. m. 243–244.

60 I. m. 243–246.

61 I. m. 259.

62 4. jegyzet 210.

63 3. jegyzet 219. Vö. ezzel i. m. 221.

64 I. m. 223.

65 4. jegyzet 83.

66 I. m. 372.

nösen akkor, ha tudható, hogy az elfojtás mint metafora a freudi pszichoanalízis elmélete által megtermékenyített irodalomelmélet felől érkezik a diskurzusba. További értelmezői zavart okozhat ugyanitt az apokalipszis szó eredeti jelentésének az ἀλήθεια hibás – egyébként Martin Heideggerrel szembe fordított – etimológiájával történő összevetése, és nem csupán azért, mert ez további látszólagos bizonyítékokkal szolgál az elfojtás elméletének alkalmazhatósága mellett a *Szentírás* kapcsán.⁶⁷ Frye elképzelése szerint a történelmi „valóság” létrehozása azt a célt szolgálja, hogy elföldje az apokalipszis valóságát.⁶⁸ Ezzel a magyarázattal a legmesszebbmenőkig egyet lehet érteni, de nem szükséges a feledés kategóriáját az elfojtással szemben háttérbe szorítani, hiszen a közel-keleti magaskultúrák kulturális emlékezetét kutató szakirodalom jelentős része használja az emlékezés ellentétét, még olyan leíró esetekben is, melyekben a társadalom kollektív tudatának emlékezőtechnikái szándékosan szelektívek.⁶⁹ A kulturális emlékezet írásbeli jelentkezésének minősített esete Jósias története.⁷⁰ Ebben a történetben az emlékezés politikai, szakrális és társadalmi követelménye a történelmi formáltságtól függetlenül világosan kivehető, s talán ez lehet legfontosabb tanulsága is. Ennek az elképzelésnek messzemenő következményei vannak a *Biblia* egészének formálására vonatkozóan. Amennyiben a kanonizált szöveg létrehozása ihletett tevékenységnek tekinthető, annyiban a szöveg további formálása, gondozása szintén az.⁷¹ Ebből az ezredforduló irodalomelméleti iskoláinak a szerzőség kérdését kritikával illető elképzeléseihez nagyban hasonló következtetést von le:

„Megszállottan ragaszkodunk ahhoz a modern fel fogáshoz, hogy mindaz a minőség, amelyet az irodalomban csodálunk, az író egyéniségéből származnak,

és ezért nehezen ismerjük fel, hogy a könyörtelen egyéniségrombolás több eleveenséget és eredetiséget tudott teremteni, mint kevesebbet.”⁷²

Egyéniség, egyediség, különösség és eredetiség definíciói így egyre inkább magára a szövegre irányulhatnak, ez pedig a jelentés (legyen az akár metaforikus) egzakt megközelítését szolgálja. Egyúttal nyilvánvalóvá válik a Máté evangélista korabeli recepció és a jelenkori közti jelentős különbség, hiszen előbbi fókuszában Frye számára a pseudonímia áll, mint a szájhagyomány és az írásbeliség szakrális értelemben vehető fordulópontja, mely föloldja a szakrális szöveg szájhagyományra vonatkozó kötöttségének mitikus követelményét.⁷³ A teremtő kompiláció elve *Az Ige hatalmában* további jelentésegységekkel bővül.⁷⁴ Ehhez kötődik a szerző értelmezésében a szövegromlás kérdésköre, melyre továbbgondolásra serkentő, termékenyítő, s egyúttal merész választ ad: „nyugodtan mondhatjuk, hogy mindaz, ami elromolhat könyvben, valahogyan el is romlott benne”.⁷⁵ Legalább ilyen jelentőségű a *Biblia* rhizomatikuságának felismerése, mely amellelt, hogy gyökeresen szakít a „modern” vagy újkori értelmezői elképzelésekkel, merészen *régi* (szándékosan használom a jelzőt az *új* helyett) egységbe téríti vissza a *Szentírással* kapcsolatos befogadói gondolatokat: „az egész bibliai szerkezet középpontja az a mondat, amelyet éppen olvasunk (...) eszményi esetben minden mondat kulcs az egész Bibliához.”⁷⁶ Így válhat a *Szentírás* szövege valójában egy folyamatosan önmagát át- meg átszövő hypertextté, sőt így válik a Biblia végtelen világegyeteme gömbbé, melynek középpontja, az ember éppúgy bárhol és mindenhol egyszerre ott van, mint pereme, az Isten.⁷⁷

67 3. jegyzet 233. A hibás etimológiát *Az Ige hatalma* is átveszi. 4. jegyzet 21.

68 3. jegyzet 234. „Bizonyos értelemben tehát Jób szabadulása szabadulás tulajdon történetéből, az időbeli mozgásból.” I. m. 331.

69 A teljesség igénye nélkül: Hannah Arendt: *Múlt és jövő között*. Osiris Kiadó – Readers International, Budapest, 1995; Jan Assmann: *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban*. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 1999; uő.: *Mózes, az egyiptomi*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003; uő.: *Uralom és üdvösség. Politikai teológia az ókori Egyiptomban, Izraelben és Európában*. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 2008; Rudolf Bultmann: *Történelem és eszkatológia*. Atlantisz, Budapest, 1994; Johan Huizinga: *A történelem formaváltozásai*. Maecenas Holding Rt., Budapest, 1997; Hayden White: *A történelem terhe*. Osiris Kiadó, Budapest, 1997.

70 3. jegyzet 335–337.

71 I. m. 339–340.

72 I. m. 340.

73 I. m. 341. „a Biblia minden fordulatában megtaláljuk azt, amit a jelenlét metafizikájának neveznek, továbbá, hogy a kimondott szónak mindig elsőbbsége van az írotthoz képest, de legalábbis mindig ott van a közelében. (...) A Biblia az írást (...) gyakran tekintí átmenetinek. Isten szól, és igéje örökkévaló: az írásba foglalás már eleve óriási engedmény, de azt, amit Isten tulajdon kezével írt még a II Mózes 32,16-ban, három verssel később, a 19-ben már el is pusztítja. Jézus azt mondja, hogy beszéde túléli az eget is, a földet is (...) de őt magát csak egyszer látjuk írni, akkor is a földre (...) és amit írt, nyilván nyomtalanul eltűnt. (...) az archetipikus próféta, Illés (...) sok mindennek volt mondható, csak írónak nem.” I. m. 356.

74 4. jegyzet 142.

75 3. jegyzet 379.

76 I. m. 347–348.

77 4. jegyzet 235–236.

MOHAI V. LAJOS

Kavicssóhajok

Bekezdések Juhász Attila költői világáról

1.

Az elrejtettségnek is engedő

Honnan ezek a testes könyvcímek, gondolhatná jó okkal az olvasó: *Hidegláz, Eszkimószín, Nehézfény*? Mire akar rámutatni a szerző ezekkel a súlyos, magyarázó, a hiánynak és egyúttal a sejtetésnek, elrejtettségnek is engedő szóösszetételekkel, amelyek így, egymás után olvasva őket, mintha átsodrónának egymásra, és egyiktől a másikig tartanának? Ahogy a kötetek is továbbépítik egymást, összekapcsolódó motívumok szövik át meg át a saját élet univerzumát. A patinás győri Révai Gimnáziumban irodalmat tanító, gyakorló kritikusként is nevet szerzett költő Juhász Attilának az elmúlt évtizedben három verseskötete jelent meg sokatmondó metaforákkal, melyek megállítják a kritikust, aki azt kérdezi: az élet miféle rétegeiből táplálkozik Juhász Attila lírája, hogy *ezek a helyei, ezek a színei*, és olyan visszatérő képei és képzetei vannak, mint a *lassú fény, a kő és a kavics*. Ezek a bíráló szívéhez közeli, visszatérő motívumok jelzik Juhász szerves költői építkezését, amelyekről az alábbiakban szólnék. Továbbá, hogy miféle más rejtelmei, „topográfiai” is lehetnek ennek a költői létezmódnak – feszegetném?

Néhány bekezdést tehát Juhász Attila költői létmódjáról, világképéről.

2.

Lassúbbá lett fény

Az utolsó évtized három, egymást folytató, egymásba tűnő kötete mérlegre teszi a költő munkásságát, amelyekben – számomra legalábbis – a felidézhető fények és helyszínek dominálnak, kijelölve azokat az érintkezési pontokat, ahol ennek a lírai világnak a tapasztalatai sűrűsödnek. A kötetcímek látszólag elégedetlen, a sivárságig nyúló költői létérzékelésre utalnak, szomorúság, és valami tapintható hűvösség vetül rájuk. Ez azonban inkább csak megtévesztésre szolgál, hiszen éppen a *Nhézfény*-kötet címadó verse csöndes, magába-húzó, mérlegelő és elégedett szerelmi líra képzetét táplálja:

*egyszer csak elem áll a délután
a lépcső megtorpan a félúton
s lassabbá lesz a fény
amíg az arcodon időz
csak itt vagyunk
és nem történik semmi más
odább lendít a könnyű kabát
s elindulsz felfelé / azóta őriz
csupán egy szép mosoly
összegyűrt ég talál meg
kelletlenül szitálja apró gyöngyeit
világosodik
viszlek csak viszlek magammal.*

A fény (és fénynélküliség) ebben a költői térben és gondolatvilágban is – bár távolabbra áll a hagyományos és szilárd magyar költészeti tradíciótól – a létezés része, bevilágítója, de ez a fény Juhász Attila képi világában meglátsódott, *lassabbá lett*. (A költőnek a fény másutt: „*vallatófény*”, megint másutt azt írja róla, hogy: „*a fény belső tekintet*”, aztán meg: *fényre mozogni, lélegzeni*”). A főntebben teljes egészében idézett költemény varázsa – mert a kiragadott részlet nem támasztaná alá maradéktalanul azt, amit nekem mond a költő –, a szerzett arcon időző *lassabbá lett* fénytől származik, amely egyszerre vetít pátoszt a költői képre – és vonja ki a pátoszt a költői képből.

A patetikus érzések kivonása, elhalványítása egyébként is fontos és lényeges momentum a versekben, de ezek nem vezetnek nyersességhez, vagy kimunkátlansághoz. Egyik sokat használt színe Juhásznak a szürke: „*Holnap szürkéje. / Meggyűlik, terül / az úton az arany sár. / Emlékszel, merre jártál?*” – kérdezi egyik rövid létösszegző versében. A szürke színrel is gyakorta élő költőről mégis úgy gondolom, hogy a szürke inkább csak érzéseket fog össze, tapasztalatokat jelenít meg és közvetít. Juhász költői világában a szürke közvetítőszín, a *felhőszürkétől – különféle változatokon, jelzőkön, mint például a tompán át – az ólomszürkéig*.

Lassú, tompa, szürke: három tartózkodó jelző, amely bensőséges költői helyzetet is jelöl – és magyaráz.

Azonban hiába lassú, mert azért ennek a versvilágnak a szemlélődés mellett is életfunkciója a mozgás. Lassabbá lett, de mozog – mondhatnám. A mozgás egyik formájának megjelölésére, képviselőre szolgál az alábbi ötsoros kis remeklés: „*Botját csak húzza / maga után a vándor. / Léptei tompa / ritmusa ébreszt újra / derűt. Nem érti, miért.*”

A tompára, amely a szürkéből sarjad: „*betonszemekkel néz / előre / a semmibe / iránytalan*”.

A három jelző – ezt se titkoljuk el – egyúttal lét-elégedetlenséget és hiányt is jelez. Mint a *Negyednapon* című vers.

3.

Negyednapon

Egy újabb topográfia, ahol a *Negyednapon* című vers első sorában az olvasható: „*láthatatlan égből hamuszín hó szakad*”. Kietlen, vergődő táj, amit a költő előhív és leír. Természetesen gondoljuk hozzá a mindenkori magyar költészet nagy Pilinszky-opuszát, a *Harmadnapont*; már az első sora is megidézi Pilinszky János paradigmaticus versét a *hamuszín* jelző nyomatékosító jelenlétével. (Pilinszky: „*És fölzúgnak a hamuszín egek*”). Mindkét vers nyolcsoros, közös érintkezési pontjuk továbbá a drámai és tragikus rálátás a vigasztalan életre. A két vers érzelmi tapasztalata azonban értelemszerűen *más*, mert más-más anyagból építkeznek. Ott a történelmi kataklizma dominanciáját látjuk, Juhásznál a hétköznapi élet *idegen* emlékezetét:

*Láthatatlan égből hamuszín hó szakad.
Zúg az út, fröcsköli az édeskés sarat.
Zörgő megállóban lakatlan emberek.
Üveghajnal falán lassú higany pereg.
Fáradtan sodródik a lassú ég tovább,
görgeti keletnek az ólmos éjszakát.*

Fénytelen tavaszban: vacog a virradat.

Csontos fák faggatnak néma harangokat.

Látjuk, hogy Juhász több kedvelt és költői erővel fölruházott toposza ideszövődik a *Negyednaponra* is. Amit a költő szem lát, az a *lassú higany* és a fáradtan tovább sodródó *lassú ég*, mint elsődleges élmény és tapasztalat a *lakatlan emberek* körül; az ólmos éjszaka a korábban mondott, gyakran fölhasznált *szürke színre* mutat, akárcsak a *fénytelen* jelző. A *higany* is többször van jelen, mint „nehézfény” és nehézfém ebben a költészetben, de korántsem stilizációként, hanem fajsúlyos elemként. Egy jellegzetes példa a *Februári sétány* című versből: „*Higanyszín éjt fakaszt a meggyült alkonyat*”. Továbbá egy másik sivárságot jelölő mesterien megtalált kép: „*nincs több mesénk hült / higannyal az est fölteklik*” (*Alomhozó*).

Hangsúlyosak az igék, amelyek dinamikájukkal ellenpontoszák a vers jelzőrendszerét: *zúg, fröcsköl, sodródik, görget, vacog, faggat*. És jellemzően szép költői kép a vers zárata: „*Csontos fák faggatnak néma harangokat.*”

Ebben a komoly, szépen megformált és kiérlelt költeményben meglátható, érzékelhető valami nehezen megfogalmazható, legfeljebb csak körülírható bölcséleti mélység, amely egyaránt magába olvaszt érzékiséget, megfigyelést, tudást és fölhalmozott életismeretet.

Innen lépnek tovább Juhász Attila lírájának másik jellegzetességéhez, amely igencsak kézre áll a költőnek, ez pedig a tömör, szentenciaszerű létérzékelő, létmegmutató rövidvers. Egyik legerősebb példája ennek a költői formának és formálásnak az *Eszkimószín*-kötet Egysorosai: „*heg nélkül forrad az égi szántás*”.

4.

Kavicssóhajok, elrejtettségek

Egy másik motívumkört hagyok rövid vázlatom végére, amelyre szívesen térek ki Juhász Attila költészetében, ez pedig a szív, a tenger, a kavics (kő) együttese. Ahol megjelennek, többnyire egysoros, kigyomlált és lecsupaszított létversek, életérzés-megragadások, költői miniatűrök.

Némelyüket érdemes illusztrációként idemásolni:

(KAVICS): „Szívverésem / hányszor lassúbb a tenger / kavics-zenéje?”

A másik kötetből a *(KAVICS-ZENE): „Üres kapun túl / párába bújt part fogad. / Szívveréssel / méred a tenger / időtlen liktetését.”*

(KAPUK): „Diszes kapun át / köd szivárog. Nem több a / végtelen: lassú / kavicssóhajok mögött / visszahangzó madársikoly.”

(KÖZÚZALÉKKAL): „Közúzalékkal / rakott uszály: egyhelyben / lebeg az idő / terhe, a sík mederből / kiszorító lét.”

Jelenség-leírásokat, táj-imitációkat, helyzet-magyarásokat kapunk a költőtől remek képekbe öltöztetve. Összeolvasva ezeket a helyeket, költői monológot kapunk, ahol az egész több a résznél, a lélek belső – sokszorosan visszatérő, nem békétlen, hanem inkább melankolikus – beszélgetését önmagával, amelynek súlyát számomra a *kavics* toposza, és a *kavicssóhaj* metaforája adja.

Férfias líra ez, izgalmas, olykor morális elrejtettségekkel a látókörében, amely vízjelszerűen előhívja a költő rejtett portréját is.

Egyszerű?

(Esterházy Péter: Egyszerű történet vessző száz oldal

– a Márk-változat –)

Esterházy új műve az íróvá válásról, a hit kereséséről szóló sajátos fejlődésregény-sűrítőmű. Szenvedélyes, humoros, felkavaró, izgalmas olvasmány. A hozzá hasonlóan szép tomosok frappánsan semlegesítik a könyv haláláról szóló rémvíziókat. A szereplők hierarchizáltak, három generáció tagjai: a nagyszülők, a szülők és a féltestvérek: a két fiú. A főhős, egyben az életanyag érzékelője-elgondolója-elbeszélője, a süketnémának tartott, későn megszólaló öcs.

Ahhoz, hogy tudjunk a számozott, oldalnyi „fejezetekről” beszélni, *bekezdéseknek* nevezzük őket. Ez a szerkezet emlékeztet a bibliai rész-vers tagolásra, amúgy talán a *Tractatus*-féle tétélességre is – mindenképpen fegyelmezettséget érzékeltet. Az egész főrészt tömörszerű, az egyes fejezetek nem tartalmaznak belső bekezdéseket. A leghosszabbak egyoldalasak, a legrövidebbek egy-három sorosak, ezek nyilván kiemelten fontosak, az olvasó előtt fekvő beiratlan üres lap meditatív megállásra készlet, diktálja az olvasás ütemét. Így korántsem tréfa, ami a 90. számú három sorhoz tartozó jegyzetben áll. „Weil, az egész oldal!” (Maga a hely kulcsszerepű: „Én magam is más vagyok, mint aminek képzelem magam. Ezt tudni, maga a megbocsátás.” A megbocsátás lehetősége, óhajta az *imában* – a történet egyik fő motívuma.)

Budapestről egy „észak-magyarországi faluba zsuppolták” a valószínűleg arisztokrata családot („a nép ellensége besorolást nyertük el, játszva megelőzve a szóba jöhető vetélytársakat, katonatiszteket, gyárosokat, mindenféle elnyomó burzsujoikat”). A kitalépítés konkrét helye, egyetlen szobájuk „szabályos négyzet alakú volt, ez valamiért mindenkit meglepett. És nyugtalansággal töltött el. Mintha jel vagy jelentés volna.” A négyzet a változathatatlan, a csapda, a ketrec, a bezártság. A családtagok ebben a helyzetben cipelik terheiket. Gyötrik, kínozzák egymást – ki-ki a maga módján. A „fogyatékos” kisebbik fiú látja, érzi a szenvedést – s maga is oka kínknak, szégyennek. „Mindenkinek haljon meg” – mondja kétségbeesett, tehetetlen dühében. Vetélytársa, iker éneke okos, művelt, állandóan író-jegyzetelő bátyja. Tőle is meg kell szabadulnia, hogy önmagára leljen. Elképzeltető ilyen értelmezés: ahhoz, hogy végül ő legyen az egész történet (poszt)modernizált mindentudó elbeszélője, *írója* – meg kell ölnie mindenkit. Valódi és elképzelt halálok következik a kint és bent rétegeiben. Az élő valóságot bizonyos értelemben el kell pusztítani, hogy megteremhessen a rilkei *erősebb*, megfogalmazott lét.

Nem kívánom a könyv folytatás vagy sorozat-darab jellegét vizsgálni. Persze, látjuk az összefüggéseket. Idézeteket olvasunk a *kardozós változaból*, a szerkesztő, Péczely Dóra az *Egyszerű történet* második könyvének nevezi ezt, és a két kötet védőborítója, Esterházy Gitta munkája is hasonló, a felületet néző esetleg csak a címben látja a különbséget. (A kötetet Pintér József tervezte.)

A *kardozós*... borítóján a piros szín dominál, a *Márk*...-én a kék, amott egy vitézt látunk kivont karddal, itt egy középkorias olvasó vagy írófigura ül a lap felső részén, alul pedig egy régi térkép köre – mint egy hajóablak. Minuciózus műgonddal elkészült montázs, vizuális koncepciója a klaszszikus elvárásoknak is megfelel. Az alap régi latin biblia-oldalnak tűnik, szép antikva betűk textúrája látszik, szavakat ismer fel a pillantás: *adventus, famulum, Iesus, canum* stb. A körkép a hónapnevekkel, közepén a zöld-barna Föld-abrosz, mintha azt sugallná, hogy itt minden együtt van; a folyamatos idő, a végtelen tér és a transzcendencia. Úgy is mondhatom, a kis olvasófigura mintha a *mindenséget* szemlélné.

A hátsó fülon Györgyi Danoy fotóján intellektuális-gunyoros arc. Barokk címerpajzs-takaróként hullámszik az ezüsthajzat. A szerző portréja, alatta kurta közlés: „1950-ben született Budapesten”. Ez a minimalizált „életrajz” eszünkbe juttatja a *Novellisták* könyvében látott grimaszt: „A 20.

század közepén születtem és a rákövetkezőben hunytam el.” Persze. Egyébként, ha belegondolunk, nem is kevés együtt ez a pár szó: 1950, Budapest, Esterházy...

A hátoldalon a műből vett idézet. Nézegetve-értelmezve már az *Egyszerű történet*... sokféle kinyíló jelentésrétegeiben járunk, és felsejlik az író pályakezdésétől tematizált poetikai dilemmája: a szerzőt, hőst, történetet, valóságot illetően. Ahogy első könyvének, az 1976-ban megjelent *Fancsikó és Pintának* hátsó borítóján olvashattuk: „[...] két dolgot jónak látok elmondani. Egyrészt azt, hogy ez nem az én élettörténetem, hanem a főhősé (van tehát főhős és van történet), másrészt meg semmit sem szopik az ember az ujjából.” Itt meg ez áll: „Örülök, hogy megszülettem. Ezt szívesen elmondanám a bátyámnak. Ő meg az írásnak örül. Hogy ő akkor is írna, ha nem született volna meg. Nála a füzete, mindig ír. Kint a földeken is. Meg van kötve, mint egy kutya és ír. Mindent leír. Ő mondta. Csak a minden érdek.” A „Hogy ő akkor is írna, ha nem született volna meg” paradoxonát úgy oldhatjuk fel, ha az *Ő*-t, a báty-figurát (is), evidensen, megformált szereplőnek tekintjük. Ez a szereplő az írásnak örül. És ha nem született volna meg, tehát nem vált volna figurává a modellt – akkor is írna. Innen nézve a „meg van kötve” mondat is kettős jelentésű: míg a szülők a földön dolgoznak, a gyerek ki van kötve, hogy ne csavarogjon el. Másrészt, az alkotó – művészetének béklyóiban. És itt áll az a szó, amelynek olyan sikeresen megfelelni látjuk a bravúros borítót – azon is, itt is: a *minden*: „Csak a minden érdek.”

A hetvenes években egymás közelségében létrejött a magyar posztmodern regény két kiforrott prototípusa; az egyik a *Miért élnél örökké?* (1977, Tandori Dezső), a másik a *Termelési-regény*... (1979, Esterházy Péter). A második mű paradigmaváltó irodalomtörténeti szerepe közismert, az első esetében – Tandorinál, valamiért ez mintha *titkosítva* lenne. Mintha nem került volna be az irodalomtörténeti köztudatba maga a regény sem. Amúgy ma már a gimnazisták is ismerik a posztmodern epika főbb jellegzetességeit, melyeket talán először egy régi Helikon-béli cikkében sorolt Szegegy-Maszák Mihály. Ezek: a történelemhez, a hagyományhoz való befogadói, pozitív viszonyulás, a nyelvi-filozófiai problematizáltság, a mű szövegi felfogása annak messzemenő következményeivel, az intertextualitás, az önreflexivitás, az alinearitás stb. E formaalkotó jegyek pregnánsan, mondhatni klinikai szindrómaként figyelhetők meg az említett két korszakos alkotásban, s a feltalálók és követők azóta is rutinosan élnek velük. Eme könyvtárgyakban minden egyes betű, írásjel, firka stb., mely az írótól származik vagy általa jóváhagyott, a mű szerves, elidegeníthetetlen része. Így a paratextusok: a jegyzet, lábjegyzet, alcím, előszó stb. is.

Hogy is ne lenne rendkívüli fontosságú a most tárgyalt írás nem mondatszerű legfontosabb mondata: a *cím*. Mondhatnánk evődve, hogy semmi nem stimmel belőle, csak a „vessző”. (Nem egyszerű, nem történet, nem száz oldal. De erről még...) Minden betűvel foglalkozó ember találkozott már azzal a szituációval, hogy másoláskor, diktáláskor stb. papírra került a metaszöveg, mintha a gépelő egy diktálás során nem írásjelet vagy technikát alkalmazna, hanem kiírná az utasítást: *pont, vessző, kurzív* stb. Itt ez az ártatlannak tűnő betűsor sok mindenért felelős, egyrészt vicc, másrészt az önreflexivitás deklarálása és megjelenése, a szerző fontos irodalom-felfogásbeli célzása: *írás* van előttünk, az alább következő valami jelekből épült. Egyébként a *Márk-evangéliumból* átvett helyen (15,36), amely Esterházynál így hangzik: „...egy ember a spongyát... vesszőszálra függesztvén...” (EP: 98.) – szintén ott a *vessző*-elem. A kiírt v e s s z ő most nélkülözhetővé teszi az írásjelet, ez lehetővé a kétféle értelmi tagolást: az egyik a „vessző száz oldal”; vesszőzés, vessző-csapás asszociációval.

Az – a *Márk-változat* – alcímszerűség arra utal, amit a *Jegyzetek* pontosít, hogy tudniillik az író az evangéliumok közül a Márk szerint használta. A *változat* úgy is értendő, hogy volt már egy „kardozós”, és jelenti persze mindazt, ami majd a regény teljes világában meghatározott módon ölt testet. E könyvmű fontos részét képezik a számok, köz-

napi és misztikai értelemben – hozzáértőnek kellemes tanulmánytéma lehetne! 118 számozott oldalból áll, ebből 102 oldal a számozott fejezeteké (bekezdéseké) oly módon, hogy a 100. fejezet a 100. oldalon található, de azután megismétlődik 100-as sorszámmal a 101. oldalon, majd egy variáció jelenik meg, szintén 100-as számmal a 102.-en. A cím öt szóból áll, a borító felső sávjában öt sor a latin szöveg, ötsoros a kiemelt idézet, öt szóból áll a fülön a képaláírás, a kivégzésre szánt kislibákat is ötig számolja a fiú stb. (És a 27. jegyzetben: „0, 1, 1, 2, 3, 5; ezek a Fibonacci-számok [...] És akkor [...] mi van.”)

Nézzük a főreszt: Az 1. bekezdésben (majdnem egy teljes oldal) a hangulatilag vagy tematikailag előlegező kulcsszavak olvashatók: *imádkozni, kitelepítés, jajongás, nyugtalanság, apám, anyám, a bátyám meg én, négyzet alakú, részek, jel*. Haladhatunk tovább az olvasással vagy hátrálapozunk a *Jegyzetekhez*, mely az 1. bekezdés első mondatát idézi. „Ez a kezdés.” Es mindjárt tájékoztat a szerző, hogy a hely kapcsolatban áll a *Pilinszky-napló*ban olvasott „Ez a befejezés” megállapítással, amely viszont jelen történet legvégén van. Az „1. oldal” jegyzete így azonnal bevonódik a főszövegbe, annak részévé válik, a jegyzet és a történet egyre erőteljesebben egymásba fonódik. Mindenesetre, ha így második olvasásra, ide-oda lapozgatva szemléljük a szöveget, akkor a kezdést talán rögtön egybevetjük a befejezéssel. Rekurzív, visszatekintő olvasás célszerű, és erre készítet a szöveg szerzettsége. Át kell gondolnunk, mit olvastunk, össze kell kapcsolnunk fejben az eseményeket a *Jegyzetekkel*, ami rá-nézésre hivatkozás, filológiai apparátus, bibliográfia, forráskutatás-történet, de legalább annyira (ön)elbeszélés újabb vendég-szövegekkel.

Lényegileg szépirodalom, ezért a hivatkozások bősége-sek, de sosem aggályosan teljeseek. Többen megjegyezték ezt már, Radnóti Sándor ironikus hiánylistát is készített, épp a szóban forgó műről írt kritikájában. A vándorszövegek között egyébként régi kedvencek és új felfedezések, magasztosak és frivolak egyaránt lelhetők: Pilinszky és Villányi, Weil és Luc Besson.

A 88. bekezdésben a már beszélni tudó fiú magához veszi halott bátyja füzetét. A 89.-ben: „A bátyám halála óta többet mondom, hogy mintha. Mintha a hasonlatokkal rá emlékeznek [...] És néha úgy is beszélek, mint ő.” A 98.-ban a fiú már bátyja ceruzájával ír, annak füzetébe. A 99.-ben az íróbátya „céduláját” is felhasználja. Röviden: az idősebb fivér élményei és közlésmódja és a világot érzékelő, elgondoló „fogyatékos” fiú tudata egybementírozódik. Az eddigi kettős narrátori közlésből egy lesz.

A 98. bekezdésben olvasható először a Jézus halálát leíró részlet. A *Jegyzetek* tájékoztat, hogy a *Márk-evangélium* Károli-fordításának faksimile kiadását használta a szerző, „kicsiket belemaszatolva (például egyes szám első személyre írva stb.)”. A Bibliában: „Jézus pedig nagy felszóval kiáltván meghala”. Itt: „Ekkor pedig nagy felszóval kiáltván meghalék.” Az eredetiben: „ki néki ellenében áll vala, hogy ő felszóval kiáltva halt volna meg...” Itt: „ki nékem ellenében áll vala, hogy én felszóval kiáltván haltam volna meg”. (A „nékem ellenében” megoldást valahogy nem érzem kifogástalannak, de a „nékem ellenében” sem tetszene.)

A 98. bekezdésben az evangéliumi szöveget tehát már az öcs írja tovább: „Ekkor pedig nagy felszóval kiáltván meghalék. És az templomnak kárpítja kétfelé hasada, felítől fogva mind az alsó részeig. És amikor látta volna az centúrió, ki nékem ellenében áll vala, hogy én felszóval kiáltván holtam volna meg, monda: Bizony, ez ember Istennek fia vala.” Ennek a résznek (a 15:37–39. egyes szám első személyű) átírása ismétlődik meg háromszor, a harmadik ismétlés azonban kiegészül. A *Márk-evangélium elejével* (1:1–3) folytatódik, a faksimiléhez képest lényegében változatlan szöveggel: „Szent Márk írása szerint való evangélium. Jézus Krisztusnak, az Isten fiának Evangéliomának kezdeti. Mint meg vagon írva az profétáknál: Imé, én elbocsátom az én követemet az te orcad előtt, ki megkésztíti az te utadat te előtted. Kiáltó szó az pusztában:” És a kettőspont után (mely még az eredeti szöveg írásjele!) a regény

egyetlen új bekezdéssel kiemelt-elkülönített sorában ez áll: „Nincs vége. Ez a befejezés.”

A zárlat háromszoros ismétlése az előzmények után művészi értelemben szerves következménye a belső lüktetésnek, a ritmikus szövegformálásnak. Kapcsolódik az evangéliumi ismétlésekhez és számokhoz. (Péter háromszori tagadása, a szenvedés és halál órái: 3.,6.,9.) Persze a másodszeri, harmadszeri ismétlés már máshogy hangzik. Ez a kádencia az olvasóban egyként felkelti a rémületes üresség és a remény érzetét – esélyt ad.

Látjuk, egy csúcsponti helyén (Istennek fia vala) megszakítja az író a Márk-változatot, hogy annak kezdetével folytatódjék, a kettősponttal bezárólag. Itt a Jézusra vonatkozó bibliai mondat: „Istennek fia” a szenvedő emberre általában, az elbeszélő-idéző kisebb fiúra konkrétan is rávetül. Az evangéliumi mondatok visszatérése a kezdetekhez – végteleníti a kanonikus szöveget. Végteleníti, nyitottá teszi az *Egyszerű történetet* is a „kiáltó szó”, ez: *Nincs vége!*

Keresztelő Szent János *kiáltó szava* a Szentírásban előkészít Krisztus eljövételére. Itt a kiáltó szó azt mondja, valami befejeződött, de a történetnek nincs vége – most kezdődik. A fő- és mellékszöveg (*Jegyzetek*) egymással dialógusba lép, az idegen szövegek idézése önidézészel elegyedik, a mondatpográfia hangsúlyozottan jelentésteljes. Következetes szövegfelfogás ez: a mű egy kiütetett helye a határtalanul áradó világszövegnek.

Az evangéliumi átvételek a 35. bekezdéstől jelennek meg (tizenhatszor), és párhuzamosan futnak az *Egyszerű...-ben* a testvérek (a család) szenvedéstörténetével. Így Istenfia és ember fia *sorsa* egymásra vetíti fényét és tragikus sötétjét. Az idősebb fivér meghal, a haláláért felelős öccse büntetése a lelkiismeretfurdalás és a magány. A tett leírásának fázisai: A 86.-ban: „Vala pedig három óraker, mikor megfeszítenének engem.” A 87.-ben: „ráfeszítem magam a köre, ahogy kérte” (a bátyja). A 88.-ban: „Szemembe süt a nap. Kés villan, olyan [...] ledöntöm a lábáról [...] ijedt kiáltás helyett sirásos sóhaj.” Az *Egyszerű történet... egyik* legkésőbbi pontján (81.) az elbeszélő szavai: „sok évvel később [...] apám temetésén [...] nyitám [...] felém fordult és [...] fáradt, öreg hidegséggel ejtette az arcomba: Tudom, hogy te voltál, menj innét, menj innét el.” Ebből a bekezdésből, mintegy befejező képből látjuk át a regény emberöltönyi időtartamát, mely a főhős gyermekségét, felnőtté válását öleli fel. Az apa sírjánál gyülik össze a széthullott család maradéka. „Láttam Márit is, öregem, kövéren, szinte felismerhetetlenül.”

Miért nincs feltámadás? A szenvedéstörténet idézése a kereszthalállal ér véget Esterházy könyvében, és a tanúságtétellel: „Istennek fia vala.” A *Márk-változat* nem tartalmazhatja a feltámadás verseit, az ember feltámadásáról az ember elbeszélése nem tudósíthat. Másrészt: nem lehet egyértelműen lezáró, *jó, boldog* ennek a történetnek a befejezése.

A 97. bekezdés közli: „Itt most nincs átkötés.” Következésképpen másutt van: többnyire egy szó a bekezdés végén, melyet a következő lap megismétel és más jelentésében vagy aspektusában kibont. Néhol a történet közvetlenül folytatódik, máskor egy közeli vagy távolabbi helyéről egy esemény, motívum, mondat bukkann fel újra. Például a 45.-ben, ahol az elbeszélő a szélütött nagymamára gondolva (akitől bátyja a ceruzákat kapja), megkérdi: „Most mi lesz?” A 98.-ban a bátyja halála után mázsás súlya lesz ugyane mondatának: „Most mi lesz?”

E „regényfejezetek” vagy *egy regény tételei* az érzelmi számkivételről beszélnek. Az anya – az első férjét szerette, aki a holokauszt áldozata lett – Mária szolgáló iránt érez homoerotikus vonalmat. Az apa szerelmes feleségébe, kétségbeesett alkoholista. A féttestvérek nem kapnak szülői gyöngyödséget, az egyébként is rivalizáló, ambivalens fivéri viszony esetükben különösen bonyolult, végül a kisebb, fogyatékosnak tartott, későn megszólaló gyerek testvérgyilkossá, legalábbis cserbenhagyóvá válik. Az imígyen leegyszerűsített szüzsének több egymásba fonódó aspektusa van: pszichológiai, művészetelvi, filozófiai-teológiai. A primér eszelményt erős történeti-társadalmi-szociális motíváltság hitelesíti. A fokozatos felörlődő család tragédiája a sötét 50-es évek hátterére rajzolódik.

Látjuk a mozgó jelentést és nem juthatunk egyetlen lezárt értelmezésre. El kell fogadnunk több – akár átmeneti – megközelítést. Szinte csak kiragadott részletekről lehet biztonsággal beszélni vagy azokról sem. Az eseményeknek már az első szintje az elbeszélhetőség nehézségébe ütközik. Mindez lírai-asszociációs-mitikus jelleget tételez fel. Például azon a helyen, ahol arról is van szó, hogy *mi valóságos* és mi nem (8.) Briliáns jelenet: az anyát pálinkával kínálják a háziak. „...végigsimít a ruháján, sóhajt egy nagyot, hallom, mintha színpadra lépne [...] az elején, kezdetben egy ideig nevetve utasította vissza. Ugyan, Ágoston bácsi, hová gondol, naplemente előtt...? Apám belepirul, mint ha ő volna a naplemente”. Megmosolyogtató itt az „előtt” kettős jelentésén („korábban”, illetve „szeme előtt”) alapuló szó-mondatjáték. Az utolsó sor is kétféleképp érthető: a férfi elpirulása mint a *naplemente* – így hasonlat. Vagy: apám naplementének hihető, látszik stb. – így derűt fakasztó, groteszk azonosítás. Azután felsejlik, majd testet ölt az olvasói tudatban egy tragiko-erotikus novella – a kis jelenet részben megismert előzménye. A szerencsétlen házasságban egymást gyöttrő férfi–nő éjszakái, midőn magukra maradnak titkaikkal, nem egyértelmű vágyaikkal, gyűlöletükkel. A gyerekek sokat tudnak ezekről a titkokról. Ebben a pirulásban az apának mint családfenntartónak és mint férjnek az önmaga előtt is szégyellt keserves kudarca árulkodik? A boldogság homályos emléke? Az *elpirulás* ugyanolyan sokértelmű, sejtelmes jelenség, mint amilyen sokértelmű szó az „egyszerű”. Attól függ a megfejtés, ki, mely helyzetben, minő tapasztalatai alapján magyarázza.

A minimalizmus a posztmodern szerves következménye és meghaladása Esterházyánál. Jelenti a tömörítést, a szükséztávúságot, a hallgatás felé történő elmozdulást. Az egyszerűség ambícióját: az *egyszerű* egyik értelme a tökéletes. De egyszerű alak a kör, egyszerű a népdal és egyszerűek az emberiség alaptörténetei, szent szövegei? A cím ironikus is, de ettől még komolyan veendő. A „történet” több értelemben is *egyszerű*. A mondatok lerövidültek, a regény pár soros áttekinthető fejezetekre tagolódnak. Van elmesélhető sztorija az egyes részeknek is és az egésznek is. Az ígért terjedelem is betartatik: maga az elbeszélhető rész valóban száz oldal, a többi fontos tartozéka a kompozíciónak. A rövid, a kevés egyszerűbbnek tűnik, a csend egyszerűbb, mint a hang? Amiről nem lehet beszélni, arról hallgatni kell. Ezt, az egyik legismertebb wittgensteini tételt, a valamiről való, a beszédes hallgatás értelmezésében látjuk megnyilvánulni több helyen – direkt módon például a 95.-ben: „anyám hallgat, annyi mindenről hallgat [...]” Általában utalnak a Jegyzetek a „nagy Ludwigra” (83, 85.), de itt talán éppen evidenciája okán – nem.

Nehéz megállni, hogy ne szóljunk a következő (9.) bekezdésről, mely példa a többszörös *átkötésre*, az *egyszerű* tárgy mesteri leírására, és a banális gesztusokban vibráló feszültség érzékítésére. „Naplementekor a legszebb az utcánk [...] Egy út vagy poros, vagy sáros, mind a kettő jó. Jó mesztállal két lábbal beleugrani a selymes porba, főleg, ha forró és mintegy fölrobban a talpak mellett, finoman szállong, mint a püder, és szertehullik rajta a ferde esti fény. Mint a szentképeken [...] Micsoda giccs, mondja anyám, mintha megsértették volna. Nem számít, mondja Apám sértett indultalansággal.” Az idézett hely az egész *Egyszerű történet* stilisztikumára is jellemző. A logikai-intellektuális szöveg-szerkezetre ráépülő zeneiség, a szó-szótaghosszak, tagmondatok tempója, a puha f-ekkel, l-ekkel alliteráló hangzás: főleg, forró, finom, fény, ferde, szállong, hullik – és a ráütő, reccsenő: „Micsoda giccs” – perfekt ritmikus próza.

Nem látom értelmét nem konzervatív-realista elvű elbeszélésben annak a kérdésnek, hogyan bírhat kifinomult tudattal, nyelvel, akár differenciált kultúrélményeket is közölni (az egy ideig siketnéma beszélő. Az író-elbeszélő és a narrátor-hős-elbeszélő egybeolvasztásának vagy a hangok váltogathatásának kérdése annyiszor tisztázódott már – Econál a „minta-elbeszélő” fogalom bevezetésével, hazai kritikákban, például a *Sorsitalanság* apropóján, de már Esterházy első regényénél is. A gyermeki nézőponttal és megfogalmazással nem összeegyeztethetetlen a felnőtt, ahogyan a *Fancsikó*... *Előszója* is vallja a kitalált gyerek-

szérű figurákkal kapcsolatban: „nem mások ők, mint akkori gondolkodásom, vágyaim és erőfeszítéseim [...] mostani tudásom torzításában és tudatlanságom fényében.” (*Fancsikó és Pinta*, Bp., 1975. 5. o.)

(Magvető Kiadó, 2014)
Doboss Gyula

„A múzeum titkai” (Tóth Krisztina: Pillanatragasztó)

„mint a természet éjféli idején,
hangtalanul és jelzés nélkül.”
Pilinszky János

Miközben Tóth Krisztina vitathatatlanul izgalmas történeteken vezet keresztül nemrég megjelent novelláskötetében, így a változatos szerkezeti megoldások és egymástól gyökeresen eltérő ábrázolási szempontok bőséges tápanyagot nyújthatnak az érdeklődés intenzíven tartásához, a novelláskötet tárgyi világa, valamint az elbeszélői és szereplői beszédből kihallatszó szólások összetartóak. A hősök hétköznapi színezetű, tragikus kimenetelű küzdelmei mélyén rejlő traumája hol egy képben, hol egy tárgyi valóságban nyilvánul meg, így a *Pillanatragasztó* hősei füllesztő telefonfülkében adják ki magukból a bennük forrongó mondatokat, száraz üreggel látják azonosnak jelenlegi állapotukat, elveszett kulcsot tartanak számon, vagy egy külvárosi vilamos láttán szeretnének valaki emlékezetében felidézödni. Mással a kifejeződés közege a test, így a társadalmi és egyéni szokások torzulásokat jelző alakzatai által nyilvánulhat meg, hogy a szépség valójában szörnyeteg, s hogy a mélypontnál van mélyebb. Ahogy a múzeumok látogatói kíváncsiságuk és vonzódásaik függvényében végül eljutnak saját egyedinek vélt újukhoz, melyről talán sosem derül ki, milyen mintákkal mutatnak egybeesést. Ezen az elképzelt domborzati felületen két markáns jellegzetesség emelkedik ki: egyrészt a szereplők közérzetét átható passzivitás (jelentéstelel jelzésnélküliség), másrészt a csúnya, a tisztító különböző testi megnyilvánulási formái, melyeket az elbeszélések a szép láttatásával, az informatív szövegkezelésen átnyúló líraiságukkal ellensúlyoznak.

Az elidegenítő hatásmechanizmusok ábrázolásai helyenként az abszurd és a groteszk határára térnek, azonban az örkényi novellák minden derűje nélkül. A rajtuk keresztül előálló szituáció sokszor szinte funkciótlanok tűnik, így a *Végül is még nyár van* c. novellában a válási készülő férj elismeri felesége kiváló problémamegoldó képességét, majd él is vele, végül azonban minden marad a régiben, ahogy a sejtelmes utolsó mondat a kilépés semleges gesztusával semmi ettől eltérőt nem jelez: „A derekára tekerte a fürdőlepedőt, és kilépett a fürdőszobából.” (131) A jelenet épp jelzésnélkülisége által kapcsolódik a kötet egészét átjáró, a passzivitás legváltozatosabb megnyilvánulásait felfedő képzetekhez.

Mással a szereplők helyzetfelismerése ugyanolyan lavinaszerűen gördül, ahogyan a testi impulzusok követelő megnyilvánulásai megjelennek, s ezek a részletek nagyobb távlatokat és egyben fogódzót is nyújtanak az értelmezés felé. A más szempontból is figyelemre érdemes *Valaki* című novella hőse a szerelmi légyottot követően véletlenszerűen fut bele egy öngyilkos nő utolsó perceibe. „Az egyik fűzfáról leesett egy test. Úgy megijedtem, hogy felborultam a biciklivel, lehorzoltam a vádlimat. Aztán ugyanazzal a lendülettel elkaptam a testet is...”. Testi kapcsolódásuk kilátástalanságában minden ellenállás dacára a nő testéből az élet távozik, a fiatal férfiből ezzel párhuzamosan vér, izzadság és vizelet folyik el. Az események hatására az ismeretlen nőt reménytelenül is megmenteni akaró szereplő előtt leperg életének néhány filmkockája, végül empatikusan hangját veszti („Magyaráztam valamit, de alig volt hangom”), erejét („odatamolgyogtam [a kerékpárhoz], de nem volt erőm fel-

ülni rá.”), s a nőhöz hasonlóan szintén kihűl, vacogni kezd („borzongtam a vizes gatyában”).

A fenti novellával ellentétben az együttérés teljes hiányát képviseli az *Ez milyen mozi*, amelynek elsődleges főszereplője (mert a novellának másodlagos és harmadlagos főszereplője is lesz) először béltrendszere, majd idegrendszere fölött vesztí el uralmát. De mi az a nagy nyomás, melyet a kötet szereplői ismétlődően nem tudnak kontrollálni? A novellák vonatkozó jeleneteinek tanúsága szerint az események mögött nem egyszerűen egy intenzív érzélem áll, sokkal inkább valamilyen kapcsolati szakadás, szakítás, kilépés. Például szerelemből (*Napfogyatkozás*), házasságból (*Végül is még nyár van*), önmagából (*Ez milyen mozi*). Mindez azonban csak jelzésszerű, az elbeszélő nem kommentálja, nem magyarázza a jeleneteket, csak ismerteti az előálló helyzetet, miáltal a kínos esemény akár sokkoló, mert érthetetlen lesz.

Innentől kezdve nem a fej, nem is a lélek, hanem a test láthatatlan, belső felülete jelzi a mélyen elfojtott és eltorzult állapotokat, amelyek hétköznapian egyszerű formájukban már nem képesek megnyilvánulni. A *Napfogyatkozás* hősnője érzelmi mélypontján emberi ürülékbe lép frissen vásárolt nyitott cipőjével, s válaszreakciójának az anyatej megindulása ad ellentételező (ön)kifejeződési formát. Ahonnan már nem lenne lejjebb, onnan még egy perspektívaváltás vagy elbeszélői horizontnyitás eredményeként kiderül, hogy van tovább, ahogy a fenti novellák mellett az *Ismerlek téged* című is jelzi, hisz körülbelül 24 órába sűrítette a teljes idegenség megtapasztalását, melyet paradox módon épp az idős anya felismerést jelző szavai – „Ismerlek téged valahonnan” (116) – vezetnek végpontjukhoz: a mitikus odatartozás visszafordíthatatlan elvesztéséhez. Az idegenség így több dimenzióból lepi meg a hétköznapjait átlagosan és felszínesen élő, közömbösen ábrázolt „nőt”, aki a maga traumatikus élményeinek hatására „megijed” (112), „csak lassan, többedszerre értette meg” (112), „lerogyott az üres ágyra” (113), majd azt érezte, hogy „Olyan érthetetlen ez az egész”. (113) Ez a közlésre kihagyott stílus minden ítélettől mentes, és bár az elbeszélő gyakran belső gondolatai felől látja a szereplőket, mégis mintha mindenkit olyan távolról érzékelné, mint az *Utószézon* szereplőit, kiknek rituáléiból, eszközhasználatukból alakít erős hangulatiságú történetet. A szereplők belső gondolataiból, idézett mondataiból előálló gúny és öngúny, szarkazmus azonban tovább távolítja a szereplőket, akik mindezek révén leginkább szánalmasan sodródó alakokként jelennek meg.

A kizökkentő események előfordulása némely szöveghelyen könnyedén, gúnyal átítatott helyzetkomikumon át mutatkozik meg („Vigyorog, a mellemet bámulja, vagyis azt a részt, ahol a mellem sejtethető a lekváros pulóver alatt” [24]), máshol sokkolóan megy végbe. Így például a *Földlakóban* a realitás másfajta megközelítésével: „nem lehet tudni, melyik volt az a másodperc, amikor azt érezte, hogy a feje elválik a testétől, de tény, hogy a szeretkezés egy pontján ez bekövetkezett.” (146) Felszólításként is értelmezhető ugyanis a *Földlakó* hősnének önértelmezése: „Nem valamiféle szürreális mozzanatról van szó, a képzelet játékaról, vagy módosult tudatállapotról. Nem is arról, hogy egy érzés fizikai formát öltött volna, vagyis nem úgy érezte, hogy leesik a feje, hanem valóban levált. Azt is tudom, hogy az úgynevezett realitás ezt nem engedi meg.” (146) „Bizonygatta, hogy itt nem valamiféle érzetről van szó, nem egy belső lelki tartalom szimbolikus megjelenéséről, hanem egy nagyon is konkrét problémáról, amit – úgy tünik, egy másik ember nagyon is konkrét vágya idéz elő.” (153) Ezekkel a kitételekkel a hősnőt idéző elbeszélő felsorolta a lehetséges értelmezői kódokat, majd ugyanezzel a lendülettel ki is zárta mindegyiküket. Ez annál is meglepőbb, minthogy a novellákban hemzsegenek a szürreális helyzetek – az álom és ébrenlét módosuló tudatállapotainak jóvoltából. Bizonyos jelenetekben egy érzés fizikai formát nyer, vagy egy belső lelki tartalom szimbolikus megjelenéséről esik szó, mint például *Az égő menyasszony* látomászerű jeleneteiben. A novellában egy férfi távoli jelenléte mozgatja hátulról az eseményeket, aki ezáltal paradox módon a hiány megtestesülését segíti: „A szemem folyton az újság másik

oldalára téved, ahol viszont arról van szó, hogy szélsőségesek felgyújtottak egy menyasszonyt.” (20) Az abszurd jelenet olvasását követően fény derül rá, hogy az újságcikk valójában felgyújtott hídról szól, ekkor azonban a figyelem már más irányt vesz, előkészítve a novella alapérzelmének kivételét: az „összeköttetés megszakadt.” (25) Ezt követően a két valóságvonatkozás egyszerre kap értelmet a záró jelenetben, ahol a beszélő egy üreget ábrázoló szövegtáblán, majd egy száraz levélhalmazban látja magát megtestesülni, válik eggyé az olvasott szöveggel és a szoborszerű alkotással – ismét jelzésszerűen, de erős vizuális metaforával érzékeltetve az önmagára vonatkozó meglátás elemi felfedezését: „Az egyik szédült kupac alatt tágas, száraz üreg. A hült helyem.” (26)

Így a fent idézett *Földlakó* c. novella eligazító instrukciója valószínűleg egyedül erre a novellára vonatkozik, ahogy külön-külön kulcsot adnak az egyes elbeszélések – önmagukhoz. Azonban nem direkt, hanem nagyon is áttételes, az elbeszélői világba simuló formában. Így rögtön a (Kosztolányit megidéző) *Kulcs* című novellában már az első mondatban kiderül: „A postaláda kulcsa vagy harminc éve veszett el.” (181) Az utolsó bekezdés pedig arról tájékoztat, hogy a megidézett harminc év elteltével a történetet elbeszélő lány már eredeti családjától külön él. Visszatérve elhunyt anyja lakásához „[b]elepróbalám a saját postaládakulcsomat az ottaniba. Simán nyitotta.” (191) A megfőjtő kezében lévő kulcs szimbolikus jelentéstartalma a felnőtté válás folyamatával kapcsolódik össze a novella menetében, bár a befejezés melankolikus végkicsengésével az eltékoztolt élet jelentés-összetevőit erősíti – a láda ugyanis az anya lelki dimenzióinak foglalataként a következőket tartalmazza: „A láda dugig volt mindenféle gyűrött reklámmal megkifizetetlen számlákkal, felszólításokkal, amelyeken apánk neve állt.” (191) Az anya által vezérelt eltékoztolt élet a családja életéből távozott apa kiegyenlítően számláján maradt... Legalábbis az anya tudatában, itt elfedve limlomokkal, melyeket a hétköznapok banalitása termelt.

Az elbeszélő tehát rendszeresen és tapintatosan megosztja titkait, ahogy az *Alomrestaurátorban*, ahol az álom írás és képzőművészet közös ambíciójának tárgya: „Megkeresni a szorongásban a körvonalakat, kitölteni őket színnel. Restaurálni kellene az álmait, hogy ne ébredjen beléjük, hogy végig tudjon menni rajzokkal zsúfolt termeiken” (39). Felidézve az önanozosság keresését, egyben a létezés kiüttlanságát, amely Babits versében is megjelenik: „Álmodtam én és az álom, az álom én magam voltam. / Kertben bolygtam, és magam voltam a kert, ahol bolygtam” (*Álmok kusza kertjeiből*).

A folytatás folytatólagos újraértékelést hoz magával. Valahogy semmi sem olyan, amelynek látszik, s ezt hangsúlyozza a kötet teste is első kézbevételekor, hiszen amint később kiderül, rögtön széttartó jegyek sorakoznak egymás után: a fedőborító a *Földlakó*, a kötet cím ellenben a *Pillanatragasztó* című novellát idézi. A gyűjteménybe Tóth Krisztina az elmúlt nyolc év elbeszéléseiből huszonöt éve megjelent első önálló kötetének jubileumát szem előtt tartva huszonöt novelláját válogatta össze és rendezte ciklusokba. A keletkezőtörténetek és inspirációk sokféleségéből természetesen adódó eltéréseket, a különböző megjelenésű, eltérő karakterű, változatos tematikájú novellákat egy pillanatra mégis összetapasztja az elbeszélői hang, amelyet – függetlenül a megszólaló és a cselekmény közti változó távolságtól – közönyös, mindenhez idomulni képes, semmin meg nem lepődő, már-már érzéketlen, reakcióidőt sem igénylő tudósítói beszéd mód jellemez, és egyértelműen egyben tartja a heterogén szövegeket. Ez egyszerre érvényes azokra a novellákra, amelyekben egyes szám első személy, valamint azokra a szövegekre, amelyekben egyes szám harmadik személy látja a történetet. Legyen szó akár a legeltérőbb megszólalásformákról: a *Falkavezér* történetmondója ugyanúgy nem rökönödik meg semmin, ahogy a *Kacér* egyes szám harmadik személyű elbeszélője sem. A címhez igazodva tehát *Pillanatragasztónak* lehetne nevezni ezt a semleges elbeszélési módot, ahol a szereplők jellemzően nemük és koruk, esetleg családi kapcsolatrendszerük felől kerülnek megnevezésre, s a felmerülő magányos élet-

helyzetek kilátástalan variációit az elbeszélő általában rendkívüli szükséztűségeivel és távoli ábrázolásmódjával hagyja magára. És habár Tóth Krisztina prózanyelvének hatóerejét épp élénk vizualitása és hangulatisága hozza mozgásba, az elbeszélő feltűnően kevés jelzést és határozót használ, így mintegy a novellák ellenében dolgozik: tudósítással ellensúlyozza a hangulati, vizuális, érzelmi jellegzetességeket.

Ahogy az elbeszélő, úgy dominánsan a mellékszereplők is eszmélnék egy-egy megdöbbentő momentum után, majd visszatérnek a régi kerékvágásba, miközben a vizuális megformálás érzetek sokaságát hívja elő, melyek együttesen vesznek részt a rettenet, az iszonyat abszurd jelenetében, feltűnő disszonanciára lépve egyrészt a történeteket röviden rögzítő elbeszélői stratégiával, másrészt az elborzasztón felülemelkedő hétköznapi alapszituációival. Az élet ugyanis megállíthatatlanul halad tovább – a főszereplővel vagy épp nélküle –, ahogy a *Földlakó* férfi alakja is „lassan magához tért, és beszámolt róla, hogy milyen szar volt az anyósánál, és mennyire hiányzott neki a nő.” (155) A kötet humorának alapköve lesz így a tragikus vonatkozásokat hétköznapi szintre hozó, azzal szembesítő ellentételező látásmód. De talán a könnyedség hiánya, a traumának való önmegadás következtében előálló komorság miatt mégis nehéz felhőtlenül nevetni a történeteken. A *Doors* című novella határozottan magányos, értékvesztett, tragikus irányú elbeszélői perspektívából indul: „Fel akartam hívni valakit, de már megint foglalt volt a telefonfülke.” (7) Majd a depimált lelkiállapotban levő főszereplő elkap egy mondatot a telefonfülkéből a számára rendkívül ellenszenves (mert hosszasan beszélő) férfitől: „»Edit, én tévelygek.« Edit a vonal túlsó végén végre megelégedi a beszélgetést és leteszi. Én jövök” (7). Ezt követően azonban ugyanazzal az érzelmi fásultsággal, helyenként szarkasztikus megjegyzésekkel halad tovább a novella, mint a megelőző sorokban. Általában is érvényes, hogy a humor megjelenik ugyan a novellákban, de néhány kivételtől eltekintve inkább csak elszigetelt mozaikkockaként szerepel bennük. Eleven az *Egyszer már nyertem* című novella humora is, amelynek huszonöt éves, nehéz sorsú férfi elbeszélője tekint vissza a közelmúltbeli történetre. A szűk korlátok között tájékozódó hős naiv bája az elképzelt történetmagyarázat és az olvasó számára is feltérképezhető valóság közötti nagy távolságból adódik. Természetes vidámsága azonban nem hagyja cserben: „Pedig ez az én ajándékom [állítja a lopott takaróról] – mondtam neki. Hordja nyugodtan. Majd eszébe jutok mindig a hannoverin, ha már nem leszek itt.” (221) Az elbeszélés azonban nem sok jót sejtetően itt véget ér, minden megmaradt az eredeti állapotban, így a férfi vidámsága elszigetelt marad.

A kitöltésre váró hiányképzetek vizuális alakzatai a novelláskötet nőies jellegzetességeit nyomatékosítják, ami nem csupán abból eredeztethető, hogy a történetek főszereplői túlnyomórészt nők. A feminin, passzív, szemlélő mentalitás áll az aktív, céltudatos, előretörő, kezdeményező jellegzetességekkel szemben. Ennek a nőies karakterjegyek a torzulása a cselekményformálásban a passzivitás szélsőséges formáiban, így a verés visszatérően megjelenő, védekezés nélküli elviselése mellett abban is megragadható, ahogy a szereplők sokszor már eleve feladják céljaikat. Ezt több helyen a kezdő mondatok is jelzik: „Fel akartam hívni valakit, de már megint foglalt volt a telefonfülke” (7); „Második napja kuksolok egy szállodai szobában” (16.); „Gyerekkoromban azt hittem” (27); „Hiába mondogatta a Karcsinak” (110); „Állítólag a szöke nőknek könnyebb... Zsófi ezt nemigen érezte” (117). Ráadásul a befejezések többnyire rezignáltak, indulatot és erőt vesztek, s a novellák szereplői passzív résztvevői saját életüknek is – néhány kivétellel, mint a *Valaki* már idézett empátiás hőse, vagy a volt feleség elé zuhanó, házasságát menteni próbáló férj. (*Timár Zsófi muskáltyja*). Ez utóbbi szövegben azonban a középpontba állított szereplő képviseli azt a szomorú önmegadást, mely a kötet alaphangját meghatározza, így a novellába épített kudarc természetes következménye a boldogulását már eleve feladó főhős kitarító bús *melancholiájának*.

A képek, látomások dinamizáló jelenléte feltétlen erénye a szövegeknek – s ez nem is meglepő a közismerten a

költészet, sőt a képzőművészet felől induló Tóth Krisztina elbeszélői nyelvében. Külön kiemelhető a rész-egész tartalmak játéka, a szinekdochikus viszonylatok kiaknázása: miközben a nők megjelenített alakja a hiányt idézi fel vagy hiányba tér át, az őket érzékeikben lidércszerűen követő férfiszempárok magát a férfit jelentik. *Az égő menyasszony* elbeszélőjének *hült helye* marad, a *Doors* c. elbeszélés hőstét környékező, „folyton felvillanó kék szempárhoz egy arc is tartozik. Harmincöt éves ember, férfi, apa.” (11) Ahogy a *Földlakóban* a „férfinak nem voltak se elfojtott lelki problémái, se betegségei, volt viszont szép, szívdarványszínű, nagy aurája” (149), a nőnek ugyanakkor „nincs aurája” (150). A *Soha, egy szót sem* férfialakja a helyi televízióközvetítés kameráján keresztül, a tekintetével jelenik meg, közelről megszázza fiatalkori beteljesületlen szerelmének tárgyát, míg a vele személyesen találkozni vágyó hús-vér elbeszélő nőalak erről mit sem sejtve elhagyja a helyszínt. Ez a szerkesztési forma tehát, melyben a férfitekintetnek még az illúziója is a férfit jelképezi, míg a nők eltűnnek, megszűnnek, fejükéről levalóznak, a föld alá süllyednek, a kötet karakteres pillanatai közé tartoznak.

A történetek egyben visszatérően azt a kapcsolati világot járják körül, mely a másik felett szerzett hatalom dinamikus mozgása körüli kérdések feszegetésében jelölhető meg. Születés, szerelem, munkahelyi viszonyrendszerek által létrejött hálózatok formálódnak, s a szabadulni vágyó alárendelt fél sikertelen kiutkeresésének vagyunk tanúi. Miközben a közelebről láttatott fél a hatalom árnyékában él, addig a hatalom tetszőleges birtokosa mindebből keveset észlel, dominanciára törő, önmagába zárt individualizmusát a másik léte vagy hiánya komolyabban nem veszélyezteti. „És még nem volt vége! Délután telefonált az iskolából, hogy a gyerek nem ment be. Hát, haza se jött, mondtam nekik, úgyhogy nem sokat tudok mondani. Aztán vacsorára se, reggelire se méltóztatott. De ha előkerül, lesz hozzá egy-két szavam, az biztos.” (215) A kapcsolatrendszer ellenszólama is megjelenik a kötetben, leginkább a cselekmények menetébe épített kudarc elemeként, ami a kötet hangulatát árnyékoló tragikus dimenzióhoz csatlakozik. Leghatásosabban a *Valaki* c. elbeszélés szólaltatja meg a szereplő visszaemlékezését arról, hogy „az illető addig marad életben, amíg a másik képes őt megtartani”. (198) Az alá- vagy fölrendelt kapcsolatnak nincsenek nyelvi-tudati vetületei, a kiszolgáltatott fél analitikus szemlélettel, józan ön- és világtérkékeléssel rendelkezik – láthatóan azonban a történetek kimenetele szempontjából hiábavalóan, hisz helyzetfelismerése dacára sem tud kilépni a szorongató helyzetből, ahogy az *Alomrestaurátor* szereplője sem képes átjutni önnön álmán.

Erre a bezártságra kifejező példa a *Plágium* története. Kivételes műalkotás formálódik a szemünk előtt, melyet a művészet belső lényegisége alakít. Ez a lényegiség pedig ráíródik egy idegen városra, így képzőművészet és irodalom találkozik a novellában. Am ahogy életre kel a művészet a vizionált vagy valóságos világ keretei között, úgy a főszereplőre rá is záródik ez a teremtett vonalrendszer. A kiégett, cinikus főszereplő – akinek ezúttal neve is van –, Paul a kiszámíthatatlanság és kiszámíthatóság béklyói között vergődve alkotja meg a teljes kiszámíthatatlanság remekművét. „A *Múzeumpsziché* alapfogolata az volt, hogy az egyes látogatók egyéni mozgásának összegzéséből kirajzolódik valamilyen ábra... Kiderült, hogy a sztárképek előtt a szemlélők mindössze átlag harmincöt másodpercet töltenek..., van azonban néhány alig ismert, a tájékozódást fűzetben meg sem említett kép, amelyek előtt a látogatók hat-nyolc percet is eltöltenek, és amelyekhez a szenzorok tanúsága szerint vissza is térnek az épületen belül. Paul ezeket úgy hívta magában, hogy a *múzeum titkai*” [kiem.: Sz. Cs.] (137) A felvázolt rendszer valójában kísérletiesen-látomásosan emlékeztet egy nagyváros metróhálózatára. Ez a determináltság csukódik rá a kezdetben nagyon aktív főszereplőre: „Nem tudom, merre kell menni – ...Mintha már látta volna valahol...” (143). A múzeum titka ugyanúgy nem véletlenszerű, mint a szemlélők vonzódása az egyes alkotásokhoz, mindössze leképeződése valami eleve adott rendszerszerűségnek. Ez a szemlélet a novellák döntő részében megtalálható, orgona-

pontként adja ki a becsatlakozó harmóniák szomorú alapját.

Elhallgatás, rezignáció, megoldatlanság a befejezésben. A novellák egy lelki válságból, tematikusan általában a magány különböző formáiból indulnak, s az élmények passzív elfogadásába torkollnak: „Két éve nem alszom”, „és már nem volt mit üzennem neki”, „már újra ott ült a padon”, „ha már nem leszek itt” stb. Tóth Krisztina tárcái kapcsán jegyzi meg egy elemzés, mennyire alkalmasak ezek a szövegek csoportos terápiák levezetésére¹. S habár ez irodalmi szempontból akár érdektelen is lehet, valószínűleg fennáll majd a vonatkozás a novellákkal kapcsolatban is, hiszen ez esetben is a jelen és a közelmúlt építőkövein, egy ismerős realitás elemeiből összeállított, jellegzetesen több szempontot felmutató és mindenekelőtt magával ragadó érzelmvilágú szövegekről beszélhetünk. A bennük esetenként megnyilvánuló túlzásoknak a passzivitást, a lemondást folytonosan újraindító, sulykolással bevéső módozatai azonban bőséges ellentételezést nyernek a szövegek szimbolikus és metaforikus nyelvében előálló plasztikus megformálások révén.

(Magvető Kiadó, 2014)
Szalagyi Csilla

Szűrészünet

(Baán Tibor: Szénszüret)

Sokszor van úgy, hogy szerző és kiadó nemcsak egymásra talál, hanem kapcsolatuk szorosabb kötelékké, hosszabb távú együttműködéssé érik. Sokszor van úgy, hogy a szerzőben feltétel nélkül megbízik a kiadó, mert együttműködésük valamiért sikeres. Ez így rendben is volna persze, de mindemellett sokszor van úgy, hogy a kisebb kiadók (akik bizonyára többségükben igen rossz anyagi körülmények közt működnek) költségcsökkentési vagy egyéb okokból csak a lehető legkevesebb technikai-szakmai feltételt mozgósítják a kéziratok fogadásától a nyomdai, forgalmazási munkafázisig, ami részben érthető, ám olykor már a minőség rovására megy.

A Hét Krajcár Kiadó jó két évtizedes működése során már nem kevés „házi szerző” kötetét gondozta. Hozzájuk csatlakozott a közelmúltban az a Baán Tibor is, akinek hét esztendő leforgása alatt hét kötetét jelentették meg itt, közöttük a *Szénszüret* című legutóbbi gyűjteményt, mely a szerző szintén két évtizedes költői jelenlétének immáron a tizenkettedik könyves tanúságtétele. „Előélet” tehát igen figyelemreméltó, s ha még hozzávesszük ehhez azt is, hogy szerzőnket az Írószövetség íróiskolája oktatóként alkalmazta, a gesztusok szintjén nagyon is elfogadhatónak tűnik, hogy utóbbi verseskönyvei mellé a kiadó nem rendelt felelős szerkesztőt. Benke László, a kiadó vezetője egyébként maga is nyolckötetes poéta, s talán a korábbi jó együttműködés okán is feltétel nélkül megbízott szerzőjében, ráhagyva a szerkesztés munkafázisát, melyben azonban ő most nem bizonyult eléggé szigorúnak és következetesnek.

Nehéz dolog a könnyű műfaj – zenében, színházban is tudja és hangoztatja ezt a szakma, s egy lendülettel művelni nem kevés intenciót és rátermettséget igényel. Ritkaság, hogy a más alaphangú irodalmárok egyszer csak előálljanak ilyenfajta meglepetéssel (pl. Kosztolányi: *Csacsi rímek*), s ha mégis, akkor annak tételei valószínűleg nagyobb időszak természetéből állnak össze, mint a „soros” verseskötetek anyaga. (Stílusos lehetne itt a már klasszikussá vált szerzőpáros, Reményi József Tamás és Tarján Tamás legutóbbi paródiagyűjteményére és annak címe – l. *Szénszüret*, 2009 – utalni annak kapcsán, hogy a szokott kerékvágásból való felszabadító kitérés, kizökkenés nem mindennapos gyakorisággal adatik.) Ez az első gondolata az olvasónak a *Szénszüret* kézbevételekor is, főként ha az első belelapozáson túl mindjárt elolvassa a borító rövid ismertetőjét, mely amúgy tárgyyszerű

hivatkozással rendeli hozzá az alapvetően elégikus bölcséletű költői karakterhez Baán Tibor esetében az eddig ritkább ironikus szemléletet, illetve igéri a habkönnyűtől az abszurdon keresztül a drámai humorig a kifordított világtükrözésnek kersfélé aktuális változatát.

Érdekes, hogy a kiadó gondozta hét Baán-tomus közül négy korábbi esetében is természetes jegy a közölt anyag gyűjteményes mivolta (válogatott versek, jegyzetek, kritikák, illetve egy haiku- és kollázs-kollekció), ráadásul ezt megelőző „soros” kötetének is a *Gyűjtemény* címet adta a szerző. A kötet szerkezet és a tipográfia sajátságait szemlélve osztatlan struktúra, folyamatosan-mechanikusan testesedő corpus kerül az olvasó elé, amelyben ugyan a tematikus-motivikus utalások mintha azt mutatnák, hogy érzékelhető egyfajta kronológiai vonatkozathatósága az előre haladásnak, a szövegszomszédságnak, ez azonban nem annyira keletkezőtörténeti időrendiséget sejtet, hanem inkább azt, hogy a szerző saját életút-kronológiájához hozzárendelve szemléli történelmi, történelembölcséleti mondandójának időbeli vetületeit, szemlélete és dikciója pedig inkább arról tanúskodik, hogy ezt a jelenben, illetve egységes elszánásból, egy lendülettel teszi.

A karcsúnak tűnő kötetben közel kétszáz vers található (!). Alapvetően rövidek a szövegek, ezért gyakori, hogy egy-egy oldalra kettő, három is kerül belőlük. Furcsa azonban, s tulajdonképpen tipográfiai következetlenségre vall, hogy az egyazon oldalra kerülésnek nem látszik semmi határozott kritériuma. Miközben a szövegek őri a lapfelület önállóságát – azaz második vers sosem törik meg és folytatódik a következő oldalon –, több opusnak is helye lenne még az előző lapfelületen, és sem karakteres nyelvi, tematikai, sem írásképi különbség vagy hasonlóság nem teszi követhetően logikussá ennek miértjét. Ehhez az apró formai inkonzekvenciához kapcsolva az interpunkció és nagybetűhasználat szeszélyes váltakozásának tűnő alkalmazását, megint csak az a benyomásunk támadhat, hogy a szerkesztés lehetett volna elvszerűbb, céltudatosabb. Van viszont ezek mellett egy olyan formai elem, mely állhatatosabb alkotásmódot feltételez, s ez pedig nem más, mint a tipográfiai elkülönítéssel is jelzett késleltetési szövegzés. A versek fele végződik úgy, hogy a terjedelmesebb szakasz vagy szakaszok után egy- vagy kétsoros önálló „toldalék” zárja az opust. Nem ritkán ehhez a megkülönböztetéshez egyéb kiemelő eszköz is csatlakozik (nagybetűs szedés mód, ritkítás, kurziválás, néha zárójelhasználat és ezek esetleges kombinációi), de a poentírozás ezen gesztusai időnként már önmagukat hatástalanítják, elfáradnak, megszokottá válnak, és nemcsak feladják a poént, hanem elveszik az olvasótól a lecsapás lehetőségét is (pl.: *Felsorolás*, *Chaplin*, *Úgy*, *Tüntetés*, *Stílusváltás*). Az említett tipográfiai kiemelések egyébként szövegbelsőben is sokszor feltűnnek, s határfokuk ott sem mindig erősebb az említettnél. A zárójelzés esetenként olyan összekacsintó gesztusnak mutatkozik, mint a klasszikus komédiákban a félre instrukcióhoz kapcsolódó kiszólás, beszólás, de nehéz függetlenednünk a gesztus itteni álspontaneitásának képzetétől (pl. *Kulcslyuk*, *Új idők*, *Párbeszéd*).

Baán Tibor egyébként sok árnyalatát és eszközét ismeri és alkalmazza a humoros hatáskeltésnek. A majd kétszáz vers kecsgetető terepet is kínál ezek bevetéséhez. Mivel tendenciózus kötöttségeket itt nem vállal magára, e szabadság szintén inspirálhatta szerzőnket a változatosságra, amely azonban alkalmanként a spontaneitás, az ötletszerűség jelle gével hat. Van például érzeke a tartalmas szójátékokhoz („az úrzavar mélyén”, a hivatal „papírsúlyban komoly sikereket” ér el, „kialakul a jövőidejű igragozás”, „rácstalanító krémet lehet kapni”), de néhol keresetnek, elkoptatottnak tűnik ez a módszer („elő- / kerülnek / a mentők”, „masszázsberlet / lot-tóbból / kihúzott / halfarkú szerencseszám”, „fokhagymás sültet osztogatnak / míg mások fosztogatnak”), máskor pedig zavarba jön az olvasó attól a dilemmától, hogy helyesírási hiba maradt-e a szövegben (l. szerkesztői munkák...), vagy a poetica licentia jegyében lát nyelvi trükköt a szövegben („színes villany- / bőrzék”, „reszket a földgömb / üstdobok az ágyuk”, „az erőszak is áru”, „a betűk / elöveszik az irtót”). Ambivalens jelenség – mert a szatíra élet inkább tompítja a

1 Bérés Judit: Azért olvasok, hogy éljek. *Pannonhalmi Szemle*, 22 (2014) 2. 61.

tónus inadekváttsága miatt – a vulgáris és konyhanyelvi szó-kincsréteg bevonása (verébszar, vircsaft, fuszekli, lókolbász), még ha ez – főleg a mai stand-upon edződött közönségből – mosolyt vált is ki, ugyanakkor viszont szerencsés azoknak a versszerűtlen, de sejtető jellegű kifejezéseknek a humoros felhasználása, amelyek a korfelidézés szándékát szolgálják (szemfelszedés, Mókus őrs, elfüstölt Terv cigaretta).

Komikus hatást kelt szerzőnk a gyakori műfaj-modulációkkal, amiből adódóan gyerekdal- és mondókaszerű rigmusok (pl. *Származás*), anekdotára vagy örkényi egypercesre emlékeztető szövegek születnek (*Bogárgyűjtő*, *Zongora*, *Lement*), vagy éppen a műfaji paródia (Analízis), a szövegen belüli műfajkeverés (*Tanítás*) mosolyogtatja meg az olvasót. Az idő- és kultúrakever(ed)ésből adódó humoros disszonanciateremtés szintén jól sikerül az *Antik pillanatok* című miniatűrben. A gyakori abszurdítás, a fanyarul ironikus alaphang mellett nyomatékkal tud érvényesülni a szerzői önirónia (*Fokról-fokra*) és a szomorkásabb groteszk árnyalat (*Világszép*). A klasszikus humorkellékek közül legkevésbé az elhallgatás-sejtetés érvényesül Baán Tibornál. Úgy tűnik, mintha mindig biztosra szeretne menni, s hiába foglalkoztatja sokat a konszolidált szocializmus korszaka, a felidezésében éppen a sorok közé kódoló hatással nem él igazán, amely abban az időben a vicc, a humor, a korabeli kabaré, sőt a szépirodalom legjobban működő eszköze volt. Valamelyest kompenzálni tudja ezt a típusalkotási törekvással, melynek eredményeként megteremti *STB. úr* figuráját, több versének címszereplőjét, aki nemcsak egykori átlagfigura, hanem tekinthetjük úgy is, mint a mindenkori kiszolgáltató, illúzióvesztett kisember megszemélyesítőjét. (Formailag talán ebből a perspektívából nézve is indokolt a szinte kizárólagosan alkalmazott kisbetűs szövegtagolatlanúság, az egyszerű nyelvi regiszter, a prózaiságra alapozott versbeszéd választása.)

A hátsó borító ismertetőszövege hangsúllyal említi a kötet tematikai jellegzetességeként a történelemre irányuló szerzői figyelmet. Valóban olyan felütéssel is indul a kötet, mely egyfajta meseszerű, allegorikus változatban a rendszerváltás előtti évtizedek ironizáló korrajzának tekinthető, s a későbbiekben az utalásrendszer, a hivatkozások tanúsága szerint (átfogó, korfüggetlen történelemszemléleti gondolatokkal is átszöve) elérkezik a jelenkor ábrázolásához, társadalmi jelenségeinek kritikusi felmutatásához, melynek a politikai-közéleti szargonból vett lenyomatai, terminusai – akár játékos torzítással is – sokszor már a verscímekben felfedezhetők (*Humán értelmiségi*, *Korszakvég*, *A nádpálca*, *Történelemszünet*, *Konszolidáció*, *Diagnózis*, *Kiváló dolgozó*, *Tévközlés*, *Tüntetés*, *Gépvilág*, *Véleményszabóság*, *Újratermelés*). Szerepelnek *STB úr* mellett, különböző érák és szférák szereplőiként, más emblematikus figurák és közéleti-magánéleti típusok is, de gyakran a többes szám első személyű versbeszéd nexusa figyelmeztet arra, hogy alapvetően magyaros, generációs szemlélet határozza meg a mondandót, a világlépet. A megidézett visszás kortünetek részben globális érvényűnek mondhatók, ugyanakkor a megszólalói reflexiók szubjektívek, sőt néhol inkább felszínességet, közhelyességet mutató módon válnak alanyi közléssé. A lírai én többnyire illúzióvesztettségének és szkepszisének ad hangot a versben. Lehet, hogy az alkalmilag közhelyközeli nyelvhasználat pusztán a szerepszerűség kapcsán válik a beszédmód részévé, de ez sajnos nem mindig látszik egyértelműen tisztázható jegynek, mint ahogy például az a kulcskérdés sem: mennyire vehető itt és most stílusból függetlenül komolyan az egzisztencialista létszemlélet metaforikáját idéző klasszikus motívum, illetve a „modernizált” felhasználásmód bölcséleti beágyazottsága: „visz minket / a szállító... / a világ-rabszállító” (*Szállítmány*).

Felemás benyomást keltő könyv a *Szénszünet*. Még egy kis érlelés a szüret előtt, vagy a termés gondosabb átszemelése-rostálása jót tett volna neki. Így most a jó versek mellett sok a gesztusértékű poétikai megoldás. Amiközben a komolytalanságban is komolyan vehető történelmi tanulság szerint „egyre sötétebb / sötétet gözöl / a csörömpölő konyha” (*Menü*), a kötet végére a *Gyóntatószék* című opus révén mégis marad egy olyan feloldás, amely egy-

szersmind tréfás önfeloldozásnak is tekinthető – mintha a költő azzal búcsúzna, hogy elnézi önmagának a rendhagyó „komolytalankodást”, és „tisztá lappal” lát neki a folytatásnak, amelyben persze sejthető még, hogy ironikus hangja máskor is visszatér.

(*Hét Krajcár Kiadó, 2014*)
Juhász Attila

Viszonyok tükre

(Komálovics Zoltán: A harmadik)

„Isten hiánya azt jelenti, hogy nincs többé olyan Isten, aki láthatóan és egyértelműen összegyűjti maga körül az embereket és a dolgokat, és aki ebből az összegyűjtésből fakadóan összeilleszti a világkorszakot, valamint a benne való emberi tartózkodást. De Isten hiányában még valami sokkal rosszabb is megnyilvánul. Nem csupán az istenek és Isten menekült el, hanem az istenség ragyogása is kihuny a világtörténelemben. A világej ideje szűkös idő, és egyre szűkös lesz. E kor már most annyira szűkös, hogy Isten hiányát nem képes hiányként érzékelni.” – írja Heidegger Hölderlinről és Rilkeről szóló esszéjében (*Költők – mi végre?* Ford. Schein Gábor). A német filozófus ugyan a Nyugat két és fél évezredes történetét általában hanyatlástörténetként ragadta meg, amennyiben szerinte a Platón utáni gondolkodástörténetben a létre történő közvetlen rákérdezés lehetősége számolódott fel, mégis az ő gondolkodási rendszerében a 19–20. században látszik kiteljesedni a Hölderlini kapcsán emlegetett „világéj”, az idő szűkösége. Meglehet, Heidegger kissé szigorú meghatározását adta a költői feladatnak, amikor a költő számára az elmenekült istenek nyomának megtalálását írta elő, s szerinte még Rilke költészete is elmarad Hölderliné mögött a léttörténet útján elfoglalt helyzetét tekintve. S ha Rilke sem, akkor ki tudna megfelelni a modern s posztmodern irodalomból ezeknek a filozófusi elvárásoknak? Aligha érdemes erre a kérdésre értelmes választ keresni, elégedjünk meg annyival: teljesen talán mégsem reménytelen a helyzetünk. A 20–21. századi irodalom legjobb alkotóiban és alkotásaiban a költészet mindig is olyan ellenbeszédként valósult meg, mely a társadalmi és technikai modernizációval szemben is mint a lét megnyilvánulása volt képes megszólalni.

Komálovics Zoltán *A harmadik* című verseskötete kapcsán bevezetésként nem indokolatlan ilyen széles elméleti perspektívát nyitni. S nemcsak azért, mert a kötet idézéstechnikája hasonló kulturális horizontot rajzol ki, mint általában Heideggeré, hanem a konkrét hivatkozásokon keresztül is. A *Köpiák* című vers a Heidegger által a műalkotásról való esztétikai gondolkodásba bevezetett *aletheia* kifejezésével nyitja és zárja a verset, s bár ebben az összefüggésben Hölderlin említése is a német filozófust idézi, a vers intenciója mintha mégis szembemenne az el-nem-rejtettséggel értett igazság heideggeri interpretációjával: „*Aletheia* / Napvilágra ne kerülj: / A kép, amiben látnak, takaró.” S hogy mégsem feltétlenül antiheideggeriánus ars poeticáról van szó, akkor látható be, ha a kijelentés mögé az értelmező helyett a saját létezésének lényegét szó-képek mögé rejtő alkotót értjük. Ez a rejtőzködés a Komálovics-versek talán legjellemzőbb poétikai sajátossága, s ennek különböző megvalósulásai adják a kötet egyéni költői arculatát.

A könyv ciklusokba látszólag nem rendezett darabjait Csordás Zoltán grafikai tagolják, s ez a tagoltság tudatos szerkesztői elrendezést enged sejtetni, tehát a kép ez esetben is eltakar valamit, amit éppen az interpretációnak kell el-nem-rejtetté tennie. Már a versek első csoportja lényegében elénk tárja a Komálovics-líra alapkarakterét: a versek valakihez intézett beszédként szólalnak meg, jelölve vagy jelöletlenül a megszólítás révén teszik a versek világában jelen-valóvá a másikat. Bizonyos esetekben a versbeszélő fiktív szerepei határozzák meg a megszólaló szintén fiktív kilétét. A *Kútbaugrás* Szapphó

hangján megszólaló lírai énje saját lánykorát, tehát lényegében önmagát szólítja meg, míg az ehhez a vershez poétikailag szorosan kötődő *Cseresznyevirág* beszélője társnőihez szól. *A test legtávolabbi pontja* című vers mottója egy József Attilától származó levéldízet, az a kommunikációs szituáció, mely a szövegben létrejön, így leginkább levélíró és -olvasó szerepkettősévé azonosítható. A *Június idusa* ajánlása szerint a versbeszélő fiának szól, s ezt a viszonyt erősíti az ötödik versszaknak az ószövetségi Izsák-történetre való utalása is: „Tűz volt ott és fa, / Meg egy egészen eléggő áldozat, / S a fák mögött egy kos, amit senki se látott / A szörnyű zivatarban, mely minden nyomot elmosott.” Martin Bubert idézve azonban Komálovics Zoltán költészete kapcsán is elmondhatjuk, hogy az én-te „viszonyok vonalainak meghosszabbításai az örök Te-ben metszik egymást” (*En és Te*, ford. Bíró Dániel). A versek transzcendens távlatát leginkább az imádság szöveg-hagyományából merítő „Uram” megszólítással aposztrofált Másikhoz intézett versek teremtik meg. Az ezekben a versekben megjelenő megszólított leginkább mint jelenvalólét létalapja szólítódik meg: „Uram, négy irányra szabta a testet, / Az erők szerint rendezve a tagokat.” (*Négy égtáj felé*) Más esetben a Másik mint a liturgia szereplője szólítatik meg: „Tudom, hogy / nem vagyok méltó / hajlékodon háltni. / Verseim vízbe dobálni, / papírcsónakba szállni / leszek én jó.” (*Hommáge*) Ez a két idézet is mutatja, hogy a lírai én és az „Uram”-ként megszólított Másik viszonyát a létteljességként értett isteni létező és a hozzá képest léttelkezésében elégtelen jelenvalólét ontológiai differenciájának tudata határozza meg. A *Négy égtáj felé* című versben az újkori ember világ- és istentapasztalata konfrontálódik, s az antik mitológiai utalások révén egészen sajátos istenélmény kifejeződését érhetjük tetten: „A tapasztalat elrejtí elölünk az istent, / mert ahol a test van, oda gyűlnek a sasok is. / És mintha tükörbe néznének / Felettünk köröznek, és magukat látják.”

Másik sajátossága Komálovics lírájának az a kettősség, mely révén a világ dologisága átszellemül, míg az érzék feletti viszonyok a természeti képekben válnak érzékivé. A Komálovics-líra természeti képei tehát nemcsak az emberi kapcsolatok, viszonyok, hangulatok költői kifejeződései, hanem bizonyos esetekben transzcendencia-szimbólumokként szerepelnek. Leginkább a Nap jelképezi a versekben az istenség megjelenését („A Nappól kihajló fény / testet ölt, / akár a víz, mely / négy felé szakad.” *Hommáge*), máskor a villámcsapás lesz a teofánia költői kifejezője („Egyszer, júliusi sétán, villámmal vertél, / Rám sült a bőr, s az ég beleomlott, / A lélek ösvényeinek gyökerét ráztad.” *Négy égtáj felé*). Ezek a példák is mutatják: Komálovics költészete alapvetően eltér a mai magyar lírára jellemző élőbeszéd-szerűségtől, a hétköznapi banalitásokat költői témává emelő látásmódtól. Természeti képei egyszerre rejtik és jelölik azt a bonyolult viszonyrendszert, mely a megszólalót a másik emberhez vagy az istenséghez köti. S ez esetben azért szükséges a köznevesítés, mivel az „Uram” megszólítás ugyan egyértelműen a keresztény imádság tradícióját idézi meg több szövegben is, az „isten” szó (az utolsó *Látogatás több irányból* című verset leszámítva) kis kezdőbetűvel íródik, ezzel is jelezve, hogy Komálovics költészetének kulturális gyökerei a kereszténység előtti korokig nyúlnak vissza, s az istenség problematikája is ebben a szélesebb horizontban teteleződik nála. Ezt a szélesebb horizontot verstani és formai attribútumok is jelzik. A ritmizálatlan versbeszéd időnként trochaikus vagy jambikus sorokba vált át, s a versek második csoportjának quatrinái és tercinái sokféle költői hagyomány jelenlétét sejtetik, utóbbiak mindenekelőtt talán a haikut, és ezen a poétikai mikrostruktúrán keresztül a távolkeleti természetélményt létköltészeté oлдó több évszázados tradíciót is megidézük. Leginkább ezekre a versekre jellemző egyfajta szentenciózusság:

*A magány értelmezett csend.
Szeptemberi szomorúság.*

*Esti borozáskor
Az asztal sarkán*

Hátrahajló üvegpohár.

(Elaboráció)

A nagyobb szövegstruktúrák kisebb egységeibe rejtett aforizmak pedig a bölcséleti lírához kötik Komálovics költészetét.

A harmadik szövegcsoporthoz az ún. görögös verseket tartalmazzuk, az antikvitás azonban nem annyira a kötött formákban íródik újra, ezek legfeljebb mint ritmusemlékek térnek vissza a versekben, sokkal inkább az intertextuális megidézés révén van jelen a Szapphótól Xenophónig terjedő görög szöveg-hagyomány. A kurzivan jelölt ókori vendégszövegek más, modern textusok versbeíródásával hangolják újra a korábbi szakaszokban kialakított versbeszédet, s a szubjektum rejtőzéseként is újabb módozatát alakítják ki, amikor a versbeszélő maszkot öltve szólal meg. A már hivatkozott *Kútbaugrás* című versben s talán a *Cseresznyevirág*ban a legegyértelműbb ez, ahol a lírai én női szerepben, Szapphó maszkjában jeleníti meg önmagát.

A negyedik kötet-rész formai és hangnemi szempontból egyrészt visszatérés az első szöveg-egységhez, másrészt a korábbiak poétikai tapasztalatainak integrálása, magasabb szintre emelése. Ebben a záró szakaszban teljesedik ki a pszichológiai értelemben vett „elaboráció”, az elfojtott emlékek, a veszteségekből és a viszonyok összetettségéből fakadó érzelmi feszültségek feldolgozása: „Élőn a halott nem segíthet. / Emlékeinkből gyógyulni kell. // A legszebb is nehezek. / Csüng az időn, mint lángoló fiatal lányon / Függének férfszemek.” (*Élőn a halott*) Újrafogalmazódik itt az újkori ember, vagy más szóval a hőlderlini „szűkös idő” tapasztalata is: „Aki a törvény helyére az embert állította, / Nem ismerte a téli temetőket, A hóhalmok e néma ritmusát.” Nemcsak a transzcendens végtelen horizontja formálja tehát a versbeszélő léthez való viszonyát, hanem az emberi létezés végességének a tapasztalata is. Ebben a szituációban, az istenvárás léthelyzetében szólanak meg ezek a versek, melyek költője már nem pusztán az elmenekült istenek nyomát kutatja, hanem készíti elő azt a helyet, ahová az Úr megérkezhet. Ez a létélmény szólal meg a kötet nyitányában („Egyszer hozzánk ér az Úr. / Pontosítja a szöveget az árnyék / És a test között.” *A harmadik*), s ez összegződik a kötet záró darabjában, a *Látogatás több irányból* című versben („Félek, hogy Isten meglátogat, és nem tér vissza többé”).

S hogy ki az a bizonyos „harmadik”? A másik vagy a Másik? A négy égtáj irányaira szabott test? A Természet? Vagy esetleg maga a halál? „A harmadik, nem tudom, ki volt. / Eltűnt a szívverések erdejében.”

(Magyar Kultúra Kiadó, 2014)

Szenási Zoltán

Kivetközni a világból

(Takács Nándor: Kolónia)

Rögtön az első versben szünet áll a mozdulatok közé, aztán a lírai alak (!) bejelenti: *Betű marad el, a hiánytalanság elkerüli a figyelmet.* (7) A szünet időtartama megnyúlik, fokozatosan veti ki magából a nyelvi létmóddal összeköthető én bármiféle megnyilvánulási lehetőségét. *De a halántéktól eloldott szerkezet már nem tapintható, és nem urálja semmilyen gondolat.* (7) Így érkezik az olvasó Takács Nándor első kötetének terébe. A költemények ontológia kategóriaként számolnak a hiánnyal. A betű elhagyása a rögzíthetőség kérdéseit a talajtalanság, a tapogatózás labilitása felé tolja, ezzel a zérus hellyel kínálja meg az olvasót. Ahogy az utolsó téli levél szakad el a faágtól, úgy pottyannak elénk a költemények. Nem tudni, ki indította el az életnek ezt a végső pergé-

sét, de az elszakító mozdulat megmagyarázhatatlanságában is az elmúlás felé húz. A végérvényesség megnevezhetetlen futamai ezek a hullások. Pattogzó magány, egyedi hang.

Az utolsó huppanásokat megírni egyáltalán nem könnyű feladat. A patetikusság és tragédia két pólusa között nehéz megtalálni a hang hitelességét. A pátoz retorizál, maszkot húz, így eltartja magától annak a dolognak a lényegét, amiről beszél. A tragikus hangoltság mögött pedig mindig ott rejlik a katarzis válaszkényszere, a beleérzés maximumának elvárása. Takács Nándor lírai vég-etapjai nemcsak meggyőzőek, hanem több ízben eredetien húzzák saját terükbe Pilszky János költészetének nehézkedéseit, *szálkáit*.

A szótlanságig fokozott költemények egy nem determinált készenléti állapotra függesztik az olvasó szemét. A nyelv leesik a megnevezettről. Minden mozdulatlan, csak a szem remeg. Próbálja utolérni a létezését. Tébolyult bogarak. Az azonosíthatatlanságában sem a te, sem az én, sem pedig a mi nem található meg vonatkozási pontjait. A távolság nemcsak a rálátás pozíciója, nemcsak reflektivitás, hanem elvesztettség is egyben. A (vers)horizontok egyre táguló perspektívája az ismeretlenbe feszülő figyelem irányzékat az olvasásra is ráhúzza. *Nem tudunk útitervet felállítani, / nem ismerjük a térképeket* (27).

A szövegek szikarak, nem járatnak felesleges köröket, az olvasónak hozzájuk kell vetköznie. Póreségre íródtak, és társaságukat is csak a mezítelenségben lelhetik fel. Ez a levetközöttség egyre több láthatóságot követel. Ahogy fogy a levegő, úgy szembesülünk a hangképzés, a nyelv, a beszéd s ezáltal a befogadás defektusával is. Az olvasás közben ránk törő légszomj paradox módon az élet felé tör, hiszen ilyenkor a levegőkényszer jóval nagyobb az átlagosnál. Ha benn akarunk maradni, el kell fogadnunk a játékeret. Préselt verslapok. A fojtott világ beszédképtelenségével együtt járó közölni vágyás kiszorít mindent a várakozáson, a készenléten kívül.

Résnyire minden nyitva van. A látóhatár egyenletes, de visszafordíthatatlan túgulása eloldja a megnevezés biztonsági köteleit, és a kontemplatív elnémulásig tolja az érzékelést. Takács Nándor csendben hagyja az olvasót. A csend nemcsak a kivárási időszaka, hanem a kivárási is. Az elsőség és a befejezettség egyidejű lehetősége. A beszélő visszavonul, érzi a csend súlyát, a felelősség magányát. Átruház. Keresi az emlékeiben a megszólíthatót, de valahogy mindenki idegen, azonosíthatatlan. Akárcsak az út, akárcsak az idő. A versek időélménye az örökkévalóságot kísérti. Az idő beteljesedése előtti szünet sokkal inkább térélmény. Az örökléttel szembesülve ugyanis az időtapasztalatunk teljesen megadja magát, kikapcsol. Nincs értelme *gyönyörű nevet adni a pusztulásnak*, mert ez a csend már nem vehető birtokba. Nem emberi csend ez. Nem lehet jelentéssel megtölteni az ilyen elnémulást. A hangtalanság felfüggeszti a létezőt, értelmetlenné teszi a viszonyokat, szétszálazza a kolóniát. Az együttregzés öntörvényei külön utakat mutatnak. *Formáink torzulnak egymás közelében, / feszültségük kirobban és elcsendesül, / egyazon időben, de eltérő fekhelyen.* (17) Sem a párna, sem az ágy nem közös már. Nincs ideje a lefekvésnek. A hívás nem talál célt. A kölcsönviszonyok megszűnése, a kirekesztődés a kolóniát számolja fel, *monolitá* tömbösíti az ember magányát. (A kötetben a *Kolónia* című verset a *Monolit* követi.) *A figyelem valódi, de a következtetés szabályai nem érvényesek. / Valamit mindig vissza kell utasítanunk, attól függően, / hogy rokonságunkban éppen kihez közelít a pusztulás gondolata.* (63)

A kötet mind témájában, mind nyelvben szoros kapcsolatot mutat a *Jelenések Könyvével*. A jelenés felfüggeszti a történetet, vagyis a narratív kapcsolódási pontokat, így a reflexió, az identitás és a kapcsolat rögzítését is. Megbontja az addigi állapotokat, nem áll össze jelentéssé. A válaszokat és kérdéseket egyaránt feleslegessé teszi, sokkal inkább reflektál a kapcsolatteremtés lehetetlenségére, mint a megértésre. A jelenés nem birtokolható, folyamatosan mutatja magát, készíti a megnevezést. Csak a kiválasztottak dekolhatják, nyelvi megzvetítése azonban legtöbbször a megélő hiteltelenségnek vádját hozza magával. A versek lírai *alakjának* is ekképpen artikulálódik a helyzete. Hitelessége sem önmaga számára, sem a versekben megidézettek előtt nem

evidens. *A beszélőt előbb-utóbb felakasztják* (8). *Az állítások darabokra hullnak, / és a beszélő elveszíti fogait.* (20) *Legyen inkább úgy, hogy nem szóltam hozzátok soha (...)* *Felejtsetek el, ne várjátok éhes pillantásomat. / Mit érnek kiterítve nyirkos ágatokban?* (43) A nyelv a lírai én számára nem hordozza sem a másik felé tartás lehetőségét, sem a világ megismerésének kielégítő fokát.

Ekképpen a megnevezés is csak illúzió. Inkább önmaga kiterjedésében rekedő pont, mint valamit valamivel összekötni tudó vonal. *Sorban állnak, hogy megnevezem őket. / Sorban állnak a völgyekben és a tetőkön, / minél messzebb megyek, annál többen, / minél közelebb maradok, annál erőszakosabban. / (...) nem lelkesedésből, hanem kötelességtudatból, megnevezem azt is, ami nincs.* (72) A megnevezés közelítő aktusa ezekben a költeményekben nem a másikat teszi láthatóvá, hanem az ént hozza újra és újra játékba. Ez a játék viszont csak ugyanazokat az önköröket képes az én számára leírni, ezáltal hamar kelepcévé válik. Ha a megnevezés mindig a saját énhez fordul vissza, akkor az önmeghaladás is elképzelhetetlen. A *Kolóniában* a Beszélő lemond önmagáról, hitelessége és személyessége egyaránt ebben az eltartásban formálódik meg. *A ön-kitérő az alany helyét tárgyakra ruházza. Magukban álló formák, / és hozzájuk csapódó illatok. / A keresés véget ér a tárgyak között bennük folytatódik* (16). A tárgyak köztes helyzetéből kifolyólag a vanságunk apró indexei, a kívülállás független képviselői, valahol a bevonódás és az érinthetatlenség határán. Úgy tűnik, mintha jobban és többet tudnának nyelv nélkül elárulni az apokaliptiszi terébe vetett ember ön- és világérzékeléséről, mint az ember maga. Majd beszél *a kerti szék, a kinn feledett nyugágy*, csakúgy, mint a *gazdátlan bútorok* (66). A tárgyak formájukban, saját transzformációik révén rabul ejtik az időt, ezáltal válnak olvashatóvá. *Fel nem nyitott könyv hever az asztalon. / A bútorok lapja éget, / talpad a szőnyeghez ragad.* (10)

A versek többsége monoton ritmusban szól, mintha valaki lassan elkezdett volna ránk számolni, halkan, valahol, mindnyájunkra. Annyit árul el, hogy a második pecsétnél tart, így tudjuk, hogy maradt valamennyi idő, de azt is, hogy a számvetés véges. (A kötet tipográfiában is kíséri saját ritmusát. A versek nagy része rövid, pecsétszerű. Kevés a hosszú vers, de ami van, az sem nyúlik túl az adott oldalon. Kivéve a *Kolónia*... paradox módon szigetelve el magát, mint egy enklávét a kötet belsejében.) A versek kattognak, lassan pörgetik az időt, a fogyó időt. A számolás egyáltalán nem hisztérikus, sokkal inkább egy már tudomásul vett állapot lassú közlése. A látszólagos sztoicizmus a célját vesztett ember eszköztelenségére is rávilágít a végső ítélettel szemben. *A beszélőnek semmilyen szándéka nincs / a hallgatót mégis asztalhoz ülteti.* (23.) A nyelvi feltárástól hiánya a világnélküliséget, mint a tapasztalat hiányát mutatja meg, így a világ és ember közti fordíthatóságra is rákérdez.

A művészet azért halhatatlan, mert saját pusztulását is könyörtelenül tárgyává teszi, *vele vacsorál*. Takács Nándor első kötetét is ezt példázza. A második pecsét feltörésénél egyelőre megáll. Várakozik. Mind várakozunk. A *Kolónia* megmutatja, hogy tulajdonképpen ugyanabban a buszmegállóban. Csak az nem mindegy, hogy együtt, vagy egymás mellett.

(Napkút Kiadó, 2014)

Pintér Viktória

Körültekintő jelenlét

(Tarján Tamás: Szemmagasságban. Olvasásírásk)

Tarján Tamás sokadik könyve a *Szemmagasságban*, nyolcadika a Pont Kiadónál 2001 óta megjelenő tanulmány-, esszé- és kritikagyűjteményeinek, és újfent a kritikus és az

irodalomtörténész műhelyébe *engednek*, úgymond, *bepilantást*. A könyvcím is az alkotás és a művek helyére utal, arra a polcra, ahol az aktuálisan fontos, elolvasásra váró művek vannak, amelyek az irodalomtörténész vagy a kritikus életre keltő tekintetére és a róluk megszólaló beszédre várnak. A könyv a műhelyben tevékenykedő ember sokoldalúságát, a kutató irodalomtörténészi, az olvasás örömeért olvasó olvasói és a játék örömeért író (paródia)írói énjének szétválaszthatatlanságát igazolja.

Különösen tanulságos és inspiráló, ahogy Tarján a kritika műfajában megnyilvánul, és ezek közül is az irodalomtörténeti vagy kritikai munkákról szóló bírálati. Kijelöli az elvárható szakmai kereteket, azután viszont hagyja olvasni, majd beszélni az íróként is értő olvasót. Kérlelhetetlenül számon kéri Komáromi Gabriella Lázár Ervin-monográfiájának hiányosságait, helyenként jelzi fenntartásait, ugyanakkor maximálisan elfogadó igyekszik lenni a szerző olvasásmódjával, döntéseivel kapcsolatban, értékeli az elvégzett munkát, és megbecsüléssel veszi számba eredményeit. Nagy kalapot emel Gerold László kritikai életműve előtt az ezt reprezentáló *Retró* kapcsán, de ez nem jelenti azt, hogy elhallgatná kifogásait, hiányérzeteit. Vagyis elolvassa a könyvet, és úgy mondja el róla véleményét, hogy nem csupán feltételezett olvasóinak nyilatkoztatja ki megfellebbezhetetlen ítéletét a maga jól körülbástyázott tudósi pozíciójából, hanem párbeszédet kezdeményez, és ebbe a párbeszédbe bevonja magát a bírált mű szerzőjét is. Felismerhető tehát Tarján irodalomról beszélő hangja, de nem egyszerűen a szövegeknek beszéde, nemcsak az idézetei, hanem az értelmezései, sőt az értékelései is szóhoz juttatják a megszólalási alkalmat kínáló műveket is. Hogy mennyire tudatában van a szövegek játéka, jelzi épp Geroldról írt megfigyelése: „Kitűnően idéz, az írói önminősítések közül a fontosabbját sosem hagyja futni.” Vagy, egy másik aspektusból ugyanez: miközben írásának tárgyáról beszél, mindig önmagáról is beszél, amikor egy kritikában szóhoz juttatja a megbírált kritikust, abban a megszólalásban azért ő maga sem néma.

A könyv a szerző 2008 és 2013 között született írásainak, „folyó szövegeinek” gyűjteménye, vagyis a folyamatosan olvasó és az ehhez kapcsolódó élményeit írásban is megosztó szakmai, értő olvasónak az irodalomkedvelő nagyközönséghez szóló szövegeit tartalmazza: tanulmányt, konferencia-előadást szövegét, kritikákat, illetve alkalmi (megemlékező, tisztelgő) írásokat. Ebből a könyvből is kirajzolódik az irodalom életében, az utóbbi száz évében kivált otthonosan berendezkedett olvasó figurája, aki szemmel láthatóan szinte bárhol be tud kapcsolódni a társalgásba, fölveszi a szálakat, és a szöveg végét sem a beszéd lezárásaként, csupán a szó átadásaként érzékeljük.

Mándy Iván gyerekfiguráiról szóló tanulmánya Mándy egész életművét és a hozzá kapcsolódó olvasmányélményeit, valamint a Mándy-szakirodalom jelentős részét mozgásba hozza, hozzászól ezekhez, a Mándy-prózához és az általa színre vitt világ dolgaihoz és a Mándyról szóló beszélgetéshez. Témaválasztásai nemcsak személyes érdeklődésének (esetenként a kínálkozó alkalomnak) felelnek meg, hanem az egyes életművek, témák, kérdések életben tartásának igényét is jelzik, beszélnek, hogy legalább egy megszólalás erejéig a kulturális emlékezet felszínére kerüljön egy-egy életmű vagy annak valamelyik aspektusa. Erre az egész XX. századra kiterjedő, személyessé tett, elsajátított kulturális emlékezetre nyit rá az első Mándy-tanulmány, hogy Mándyból következessen a „régii időknek” már fiatalon arcot adó, majd a régiséghez hozzáöregedő Garas Dezsőről szóló megemlékezés. Ahogy a Mándy-tanulmány voltaképpen folytatódik a Garas-megemlékezésben, olyan magától értetődően megy át ez a *Pisti a vérzivatarban* Garas-féle Pisti-alakításával záródva az Örkényről és Várkonyi Zoltánról szóló *Iskolánk büszkeségeibe*, a Tarjánt is kibocsátó budapesti piarista gimnázium jeles diákjait megidéző, szintén alkalmi szövegbe, ez pedig az idősebb kolléga, Tverdota György előtt tisztelgő pszeudo-Örkény-levélbe (Örkény István ismeretlen egyperces levele a *hatvanöt éves Tverdota Györgyöz*). A sor a Hubay Miklósról szóló megemlékezés-

sel folytatódik, és két Weöres Sándorral foglalkozó szöveggel teljesebbé válik a kötet első, alapozó szövegegysége, a *Zöld-foki szigetek*. A Tandoritól kölcsönzött cikluscím egyébként ennek a szinte vidékiesen meghitt, helyi, budapesti kulturális otthonosságnak a nagyvilági dimenzióit jelzi, a megállapítás hitelességéhez és érvényességéhez szükséges iróniával persze. (Megjegyzem, úgy kölcsönöz Tandoritól, hogy annak Nagy Lajosról szóló szövegét hasznosítja, róla viszont az ifjú Tarján írt monográfiát. Ilyen összefüggéseknek se szeri, se száma a könyvben, Hubay Miklóssal is közös nevezőjük Nagy Lajos, és Hubayról a számos irodalmi és színházi vonatkozás mellett rengeteg személyes vonatkozást tudunk meg, többek között még azt is, hogy halála közzétételének időpontjában Tarján épp Hubay szülővárosában, Nagyváradon tartózkodott.) A fentiekből az is következik, hogy az alkalmi megszólalás vagy a jóformán esetlegesnek látszó kitérő bármikor érdemi megállapításhoz tudja juttatni az irodalomról szóló beszéd fenntartását szorgalmazó irodalmárt. Jellemző, hogy Weöres Sándor századik születésnapja előtt tisztelgő szövege Weöres alkalmi versekre való kaphatóságával indít, de ezeknek az alkalmi megszólalásoknak a fontosságát, súlyát veszi észre, azt, hogy az alkalmiságban rejlik örömet, derűt, érintettséget őrizik ugyan, de nem merülnek ki ebben, hanem tartósan érvényes értékek kelnek bennük életre. Látja, hogy az alkalomban aktivizálódó kénszenlét újra és újra olyan tartalmakat artikulálhat, amelyek az alkalom és a kereső beszéd munkája előtt a megszólaló számára sem voltak hozzáférhetők.

A szövegek, az irodalomhoz való viszony személyességéhez hozzá tartozik, hogy mindig a művek, az alkotások állnak ugyan a figyelem előterében, ezekért történik a megszólalás, de az otthonossághoz hozzá tartoznak az alkotók is. Az életmű, az irodalmi műalkotás szempontjából nincs ugyan jelentősége, de a közös beszédhez hozzá tartozik, hogy el kell mondani a történetet, miszerint Mándy, élete utolsó napján még megnézett egy mozielőadást, „s ezzel mintegy befejezettek nyilvánította földi pályáját”. Es hozzá tartozik ehhez a beszédhez az is, hogy Mándy gyerekhőseiről szólva nem kerülhetők meg az öregek, hogy a filmről megállapítja, miszerint „egyszerre fiatal és öreg művészet”, hogy „az a korszak a legöregebb belőle, ami hajdan gyerekcipőben járt”, vagyis a tanulmányról nem tud száraz, tényközlő, hűvösen elemző szöveget írni, hanem maga is játszik a szavakkal, ha másért nem, akkor azért, hogy derűsebb legyen a beszélgetés. De az irodalom ismerője azt is tudja, hogy a beszédalakzatok, a nyelv játéka nemcsak a beszéd pontosságáról szólnak, hanem épp a játék elve révén annak kimondására is esélyt teremtenek, ami esetleg nem is állt a beszélő szándékában. Számos megfigyelésére önálló tanulmányt építhetne, és adekvát tudományos apparátust mozgósíthatna, a művet és az elméletet is igazolandó, ehelyett az esszé, a beszélgetés nyelvét választja, és nyelvének igényessége nemcsak a gyönyörködtetés szolgálatáért, hanem a kifejezés tömörségéért is: „Az emlékezés csöndes, ünnepélyes csödjé úgy szakítja le a múlttól a jelent – tárgyáról az emlékezőt –, hogy az emlékező (itt: a fiú) maga is együtt süllyed azzal, amit kiemelne”. Tarján beszédmódja hozzásimul tárgyahoz, azzal is közöl, megállapít. Mándy gyerekhőseiről ír tanulmányt, de az egész Mándy-életműről beszél, a XX. századi magyar irodalom, történelem, különösen pedig a budapestiség kontextusában. Ez az otthonosság látszik a Garas Dezsőről írt megemlékezésben is, Tarjának nincs szüksége a saját szakma biztonságára – ő a saját világáról ír. Kutatói, tematikus, módszertani lezárások, körülhatárolások helyett folyamatosan nyit, tágít – ennek a saját világnak a határait tágítja, pontosabban szövegének határait világának határaihoz igazítja.

A kötet második ciklusa, a *Szabad szomszédság* még inkább nyit az alkalmiság és a nyitottan kereső szakmai olvasás irányába. Evfordulók, tematikus konferenciák adják a megszólalás kereteit, metaszinten persze itt is rákérdezve az alkalmakhoz kötődő felelősségre (*Az „Uraság”*, *A Berzsenyi-bicentenárium (1976) és utóünnepi*). De a cikluscím az egymás mellé kerülő szövegek egymáshoz képest érvénye-

sülő szabadságát jelzi, benne az ebből adódó lehetőségekkel. Hiszen láthatuk eddig is, Tarján bátran, játékosan és érvényesen tud összefüggéseket létesíteni. Berzsenyi-, Nagy László-, Ady–József Attila–Petri- (*Kocsiút az éjszakában*) tanulmánya például láttatja a Fűzfa Balázs által létrehívott 12 legszebb magyar vers programsorozatának kezdeményező és összefüggésteremtő erejét. (A másik műhelyére való figyelem tartósságát jelzi a Fűzfa Balázs Irodalom 09–12. tankönyveiről szóló írás is.) A Nagy László-tanulmány a *Ki viszi át a Szerelmet* sokszor olvasott, mondott, újragondolt szövegét is eddig nem látott partokhoz tudja eljuttatni, akár arra is lehetőséget kínálva, hogy a káromkodás beszédrétegével kapcsolatos újabb kutatásokat, publikációkat, így az *Ex Symposion* folyóirat *Káromkodás*-lapszámát is kapcsolatba hozza ezzel az ünnepi versmondás szerepkörébe szorított szöveggel. Másrészt a rövid szöveg zavarba ejtő részletességgel aktivizálja a teljes Nagy László-életmű saját szakmai olvasástapasztalatait, menet közben szóhoz juttatva a tematikusan vagy motivikusan odailleső szakmai recepciót is.

A kritikai érdeklődés sokféleségét és az egész XX. (és XXI.) századi magyar irodalomban való otthonosságát mutatják a harmadik ciklus, a *Szeretni Rembrandtot* műbírálatai, esetenként műismertetői is. A ciklusba sorolás szempontjai itt alig ismerhetők fel, viszont (talán érdeklődéstől függően is ki-ki számára különböző) fontos, figyelemfelhívó írások találhatók benne – ahogy az a kritika műfajától elvárható. Engem leginkább a kritikák között megbúvó folyóirat-történeti hozzászólás ragadott meg, nagyívű, kutatási feladatokat is kijelölő áttekintésével („*Itt a folyóirat kérdése döntő*” – *Megjegyzések az 1950 és 1975 közötti magyar irodalmi sajtóról*).

Tarján irodalomtörténészként sem a kutatási módszerből, irodalomértési iskolából kiinduló tudós, hanem a művet a maga egyediségében (és persze sajátos lehetséges összefüggéseiben) kedvelő, érteni és megbeszélni kívánó olvasó. A kötetben szereplő alkalmi szövegek pedig azt jelzik, hogy az írásra szólító alkalom az irodalomban otthonos tudós minden tudását mozgásba hozza, és voltaképpen nemigen képzelhető el olyan irodalomközeli alkalom, amelyben megszólalva Tarján Tamás ne tudná magas színvonalon, részletgazdagon, címeikkel, idézetekkel pontosítva tetszőleges ideig vinni a szót. Hallható is, végig felismerhető ez a hang, az irodalom iránt elkötelezett, abban bensőségesen otthonos személyiségé.

(Pont Kiadó, 2013)
Ladányi István

Mesemondós mesetudomány

(Bálint Péter: Archaikus alakzatok a népmesében –
Jakab István cigány mesemondó)

A többes azonossága és a Kedvenc népmeséim című kötetek után Bálint Péter újabb kiadvánnyal gazdagította a Debreceni Egyetem Gyermeknevelési és Felnőttképzési Karán működő Alkalmazott Narratológiai Műhely kutatócsoportjának könyvsorozatát. A kutatás a forrásanyagoknak – a mesemondó személyiségek hagyatékainak – és az interdiszciplinaritásnak köszönheti az egyediségét. Jakab István meseszövéseinek vizsgálatához Bálint Péter szükségesnek tartja a fenomenológiai hermeneutika ismeretét és alkalmazását, valamint a „filozófiai antropológiai megközelítést”. Módszerének legfőbb indoka az a korábbi mesekutatásra még nem jellemző előfeltevés, hogy „önmagában a meseelem, a funkció, a motívum, a szereplő, a szimbólumok, a típusok leírása, meghatározása, másokkal való összevetése [...] többé már nem vezet eredményre...” (18).

A Kárpát-medencei roma és más népek mesevilágának örökségéből Jakab István görgényüvegsúri erdélyi cigány mesemondó különleges személyisége, „archaikus képteremtése és sajátos létértelmezésre törekvése” miatt került a kutatók látókörébe, majd az új típusú mesekutatás fókuszpontjába.

A könyv alapvetően három részből áll, de fontos megemlíteni, hogy kétnyelvű – a teljes anyagot angol nyelven is tartalmazza. Már csak emiatt is kár, hogy a kötet kereskedelmi forgalomba nem kerül. Az első rész a cigány mese és mesemondás sajátosságait, e mesekincs „besorolhatatlanságának” problémáit veszi nagyító alá. A második Jakab konfigurálási műveletének sajátosságait tárgyalja, míg a harmadik rész a *Mnémotechnikai-hálózat a mesemondás szolgálatában* cím alatt bizonyítékokat vonultat fel a bálinti elmélet bizonyítására. A cigány mesék kutatása szempontjából jelentősnek érezhetjük azt a fejezetet, mely a cigány mesékről tett kijelentéseket veszi górcső alá és kísérletet tesz azok cáfolatára. A szerző részletes elemzésnek veti alá a szakma azon kutatóinak a véleményét, akik műveikben már a korábbiakban is megpróbálták elszakadni a cigányság mesekincsére vonatkozó, hagyományosnak tartott vélekedésektől. Így nem pusztán egy új elmélettel, de egy áttekinthető összefoglalással is gazdagodunk a mesekutatás e kevésbé ismert szegmenséből. Egy mesemondó szövegszerkesztésének hermeneutikai vizsgálata rengeteg kérdőjelet húzhat maga után, így fontosnak tartom, hogy a szerző maga mondja ki: „...tudom, hogy e nyelverteremtéssel és a nyelv általi önelbeszéléssel kapcsolatban az egyik, ha nem a legnagyobb kérdés: a tudatosság mértéke” (20), s ezért a „beszélő alany” személyiségére is legalább olyan nagy figyelmet fordít, mint a filozófiai elméletek hagyományos közegekön kívüli alkalmazhatóságára. Bálint Péter egy idő után olyan, sokszor feloldhatatlannak tűnő problémákkal kerül szembe, melyek az író és műve, életrajz és életmű szétválasztásának lehetetlenségéből fakadnak: „nem lehet elégszer és eléggé nyomatékosan mondani, ismételni azt, hogy a terjedelme vagy grandiózus meseszövése hermeneutikai vizsgálata túlmutat a személyiségközpontú elemzésen, s mivel a kötetben kiadott Jakab-mesék szöveggé váltak, ekként is kell kezelnünk őket.” – írja (51). Mivel a Jakab-meséket nem pusztán elbeszélésként, hanem szigorúan szövegeként vizsgálja, akár Alexander Nehamas kortárs filozófus műveit is segítségül hívhatjuk a problematika átgondolásához, aki a filozófus és az életműve közti viszony kapcsán azt állítja a szerzőkről, hogy kettős szerepet játszanak: az írásaikban létrehozott szereplők és azon írások szerzői, melyben személyiségük egzisztál. Bálint Péter lassan-lassan a szkeptikusabb olvasónál is eléri, hogy relevánsnak tartsa a mesekultúra filozófiai megközelítését. Derridát idézi, aki a fikció és önéletrajz „eldönthetetlen különbségéről” beszél. Elismeri, hogy a történetmesélő szándékán túl is kitarja önmagát, Derridát kommentálva mégis megjegyzi, hogy az eldönthetetlen különbség nem jelenti egyben az elkülöníthetlenséget is. Ennek bővebb kifejtésére a kötet keretei nem adnak lehetőséget, de újabb módszertani, filozófiai problémához vezetnek. A bálinti ún. „új elmélet” egyik alapvető kérdése adja a harmadik rész tematikáját: „mi lehetett a tömörítéssel létrehozott meseváznak az a minimumfoka (végletekig egyszerűsített emlékhálózata), ami még a magyar és a román közösségben hallott mesére emlékezteti a mondot, s ami egyben képes működésbe lendíteni az emlékezetét” (91). Az emlékezet természetének feltárásához a szerző játékba hozza a legismertebb, témához kapcsolódó kultúraelméletek téziseit. Halbwachs, Deleuze, Ricoeur és Walter Benjamin gondolatait mankóként használva vázolja fel a sírás, az evés, az együgyűség, a lustaság és a „rettenetes erő” fenomenológiáját egy konkrét mesekincs apropóján.

Három évvel ezelőtt Bálint korábbi „mesés” kötetait olvasva a megértés filozófiájára, a heideggeri, gadameri örökség alkalmazásának érdekességeire koncentráltam (*Műhely, 2012/1*) – az akkori munkákban számomra a hermeneutikai

szál előtérbe állítása jelentette a legfeltűnőbb újdonságot. Ez az új kötet Jakab István életművének vizsgálata által még szorosabbra fűzi az irodalomtudomány, a filozófia és a néprajztudomány módszereit, elveit és kiemelkedő alkotóinak életművét. Nem tagadható: az interdiszciplinaritásra törekvés valóban a bálinti „új elmélet” egyik legszembetűnőbb vonása. Azt ugyan nem tudjuk megjósolni, hogy meddig

fognak még közzéjón forogni a kötetekben elemzett különös mesék, de az valószínűnek látszik, hogy e sorozat és kutatás segítségével fennmaradhat egy-egy kiváló mesemondó kincse és emléke.

(*Didakt Kft.*, 2014)
Horváth Nóra

**Veszélyben van a folyóirat működése!
Ha előfizet, segít!**

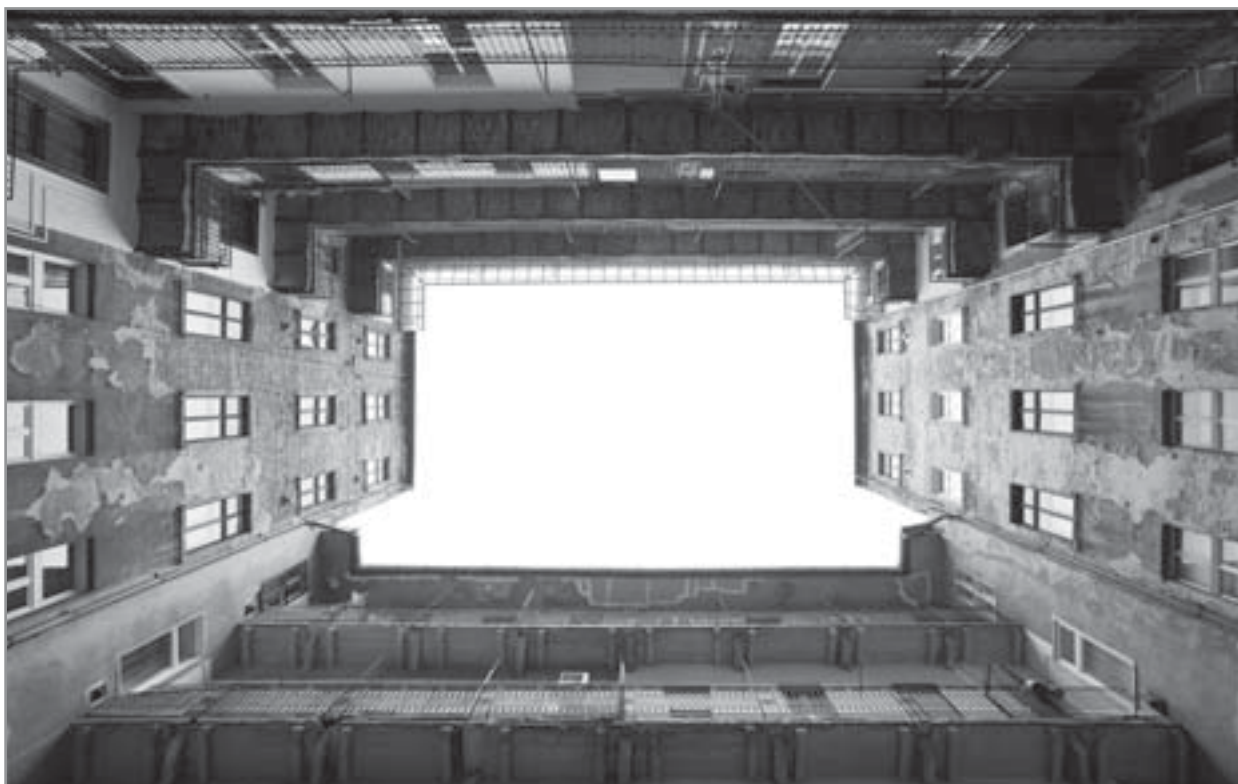
A Műhely előfizethető:

1. személyesen a postahivatalokban és a kézbesítőnél
2. e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen
3. telefonon a 06-80/444-444-es ingyenes zöld számon
4. faxon: 06-1/303-3440
5. levélben: MP Zrt. Hírlap Értékesítési Osztály, 1900 Budapest

Ha segíteni tudja a Műhely életben tartását,
változatlan színvonalú megjelenését, akkor erre a számlaszámra várjuk adományát:

11737007-20563585

A Műhely Nonprofit Folyóiratkiadó Kft. közhasznú szervezet!
Nagyobb összegű felajánlások esetén támogatói szerződést tudunk kötni!

Számunk szerzői

Aczél Géza 1947-ben született Ajakon. Költő, irodalomtörténész, az Alföld folyóirat főszerkesztője. Legutóbb megjelent kötete: (búcsú)galopp (versek, 2012).

Balázs Attila 1955-ben született Újvidéken. Író, újságíró, műfordító, szerkesztő. Az Ex Symposion című folyóirat egyik alapítója. Legutóbb megjelent kötete: Szép kis történetek (elbeszélések, 2014).

Báthori Csaba 1956-ban született Mohácson. Költő, műfordító, esszéista. Budapesten él. Legutóbb megjelent könyve: Elemi szonettek (2013).

Beck Tamás 1976-ban született Zalaegerszegen. Költő, prózaíró. Legutóbb megjelent kötetei: Isten szemtelenül fiatal (próza, 2015); Más él benned (versek, 2015).

Botos Ferenc 1949-ben született Budapesten. Költő. Budapesten él. Legutóbbi kötete: Szélforgó (versek, 2009).

Czigány Ákos 1972-ben született Budapesten. Fotóművész.

Czilzer Olga 1940-ben született Szegváron. Költő. Szegeden él. Legutóbb megjelent kötete: Osztódás (versek, 2013).

Csontos Márta 1951-ben született Győrben. Író, költő, műfordító. Legutóbb megjelent kötetei: A meggyújtott olajág (versek, 2010); Aforizma-párbaj. Lélek játszmák (Dr. Balázs Tiborral közösen, 2010).

Darányi Sándor 1951-ben született Budapesten. Költő, mérnök, könyvtáros, tanár, kutató. Legutóbb megjelent kötete: Narvál és mákvirág (versek, 2012).

Doboss Gyula 1945-ben született Wismarban. Irodalomtörténész, író. Budapesten él. Legutóbb megjelent kötete: A Merza-napló (regény, 2014).

Fecske Csaba 1948-ban született Szögligeten. Költő, újságíró. Legutóbb megjelent kötetei: Árnyas kertben (versek, 2013); A sivatag hajója (gyermekversek, 2014).

Horváth Nóra 1978-ban született Győrött. Filozófus, művészeti író. Az NYME-AK oktatója. Filozófiából doktorált a Pécsi Tudományegyetemen.

Imre Flóra 1961-ben született Budapesten. Költő, műfordító, tankönyvíró, pedagógus. Legutóbb megjelent kötete: Még tart a könnyűség – Válogatott és új versek (2014).

Juhász Attila 1961-ben született Téten. Költő, kritikus. A győri Révai Miklós Gimnázium tanára. Legutóbb megjelent kötete: nehézfény (versek, 2011).

Kapecz Zsuzsa 1956-ban született Budapesten. Író, forgatókönyvíró, kritikus. Legutóbb megjelent kötete: Pillantás a tengerre. Rainer Maria Rilke és Paul Gauguin emlékére (2007).

Kelemen Zoltán 1969-ben született Dombóváron. ASZTE-BTK Összehasonlító Irodalomtudományi Tanszékének tanszékvezető helyettese. Legutóbb megjelent kötete: A ködlovagok tegnappjai (tanulmányok, 2012).

Kerék Imre 1942-ben született Háromfán. Költő, műfordító. Sopronban él. Legutóbb megjelent kötete: Írott képek és új versek (2013).

Knieszl Rebecca 1995-ben született Esztergomban. A győri Képzőművészeti és Balett Szakközépiskola végzős hallgatója.

Ladányi István 1963-ban született a vajdasági (Szerbia) Adorjánon. Költő, irodalomtörténész, kritikus. Jelenleg a veszprémi Pannon Egyetem oktatója. Az Ex Symposion folyóirat alapító szerkesztője. Legutóbb megjelent kötete: Eresszai észrevételek (esszék, tanulmányok, 2013).

Marafkó László 1944-ben született Győrben. Író, költő, újságíró, szerkesztő, főiskolai oktató. Legutóbb megjelent kötete: Égforduló (regény, 2015).

Mohai V. Lajos 1956-ban született Nagykanizsán. Író, esszéista. Legutóbb megjelent kötete: A bátyám hazavitte a halált (próza, 2014).

Pintér Viktória 1988-ban született Szombathelyen. A Pannon Egyetem, MFTK, Magyar nyelv és irodalom mesterszakának Modern magyar szakirányán szerzett diplomát. A Pannon Egyetemen működő Sziveri János Intézet munkatársa.

Sándor Zoltán 1973-ban született Nagybecskereken. Író, újságíró, szerkesztő. Szabadkán él. Legutóbb megjelent kötete: eMese (regény, 2006).

Schreiner Dénes 1969-ben született Budapesten. Filozófus, író, a TKBF főiskolai tanára. Önálló kötete: Schelling és az antikvitás (2009).

Szalagyi Csilla 1975-ben született Budapesten. Irodalomtörténettel, kritikáirással foglalkozik. Kutatási területe az irodalmi recepció.

Szénási Zoltán 1975-ben született. Irodalomtörténész, az MTA ITI Modern Magyar Irodalmi Osztályának munkatársa. Az Új Forrás és az Irodalomismeret c. folyóirat szerkesztője. Tatabányán él. Önálló kötetei: A szavak sokféleségétől a Szó egységéig. Tanulmányok a 20. századi magyar katolikus irodalom témaköréből (2011); Párhuzamosok a végtelenbe. Tanulmányok, esszék, kritikák (2012); Vasadi Péter-monográfia (2014).

Terék Anna 1984-ben született Topolyán. Vajdasági költő, novellista, publicista. Kötetei: Mosolyszakadás (versek, 2007); Duna utca (versek, 2011).

Tokai András 1946-ban született Debrecenben. Költő. Legutóbb megjelent kötete: Aranykor, ezüstkor, vackor. Versek 1986–2006 (2006).

A MŰHELY MEGVÁSÁROLHATÓ AZ ALÁBBI KÖNYVESBOLTOKBAN:

Győr:

Antikvárium (Kazinczy u. 6.),
Koncert Zenemű- és Hanglemezbolt
(Arany J. u. 3.)

Budapest:

Írók Könyvesboltja (Andrássy út 45.),
Gondolat Könyvesház (Károlyi Mihály u. 16.)

Debrecen:

Sziget Könyvesbolt (KLTE)

Hódmezővásárhely:

Petőfi Könyvesbolt (Andrássy u. 5.)

Nyíregyháza:

Kötet Könyvesbolt (Hősök tere 9.)

Pécs:

Zrínyi Miklós Könyvesbolt (Jókai u. 25.)

Sopron:

Cédrus Könyvkereskedés
(Bunker Rajnárd köz 2.)

A RELAY ÚJSÁGÁRUSOKNÁL BUDAPESTEN:

Blaha Lujza tér
Déli Pályaudvar
Ferenc körút
Kálvin tér
Órs vezér tér
Váci utca
Bajcsy-Zsilinszky út

Folyóiratunk megrendelhető

a szerkesztőség címén:

9002 Győr, Pf. 45.

Honlap:

www.gyorimuhely.hu

E-mail:

szerkesztoseg@gyorimuhely.hu

MŰHELY

KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

Megjelenik kéthavonta
2015. XXXVIII. évfolyam, 3. szám

Főszerkesztő:
VILLÁNYI LÁSZLÓ

Szerkesztők:
HORVÁTH JÓZSEF,
MÁRTONFFY MARCELL

Arculat:
KURCSIS LÁSZLÓ

Szerkesztőségi titkár:
SZIKONYA GABRIELLA

T Á M O G A T Ó K :

Nemzeti Kulturális Alap

Győr Megyei Jogú Város Önkormányzata

Pannon-Víz Zrt. Győr

Tarandus Kiadó

Széchenyi István Egyetem, Győr

Uniklub Kft.

Hotel Klastrom, Győr

Index: 25975 HU ISSN 0138-922 X. A szerkesztőség címe: 9002 Győr, Rákóczi u. 1. Levélcím: 9002 Győr, Pf. 45. Tel./fax: (96) 326-845. E-mail: szerkesztoseg@gyorimuhely.hu. Honlap: www.gyorimuhely.hu. Kiadja: a Műhely Folyóiratkiadó Nonprofit Korlátolt Felelősségű Társaság. A kiadásért felel: Villányi László ügyvezető. Budapesten és vidéken terjeszti a Magyar Lapterjesztő Rt. és a Könyvtárellátó Kht. Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt. Üzleti Ügyfelek Üzletág, Központi Előfizetési és Árusmenedzsment Csoport, 1900 Budapest. Előfizethető az ország bármely postáján, a hírlapot kézbesítőknél, valamint e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu. A befizetéseknél kérjük minden esetben feltüntetni: Műhely c. folyóirat.

Előfizetési díj 2015. évre: 2400,- Ft

Szedés: Szikonya Gabriella • Tördelés: VISIONEXT Vizuális Stúdió, Győr

Nyomás, kötés: PALATIA Nyomda és Kiadó Kft. Győr • Felelős nyomdavezető: Radek József ügyvezető igazgató

MŰHELY

KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

nka
Nemzeti Kulturális Alap

500,- Ft

9 770138 922000

1 5 0 0 3